

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV

30.

BESSENYEI GYÖRGY AZ EMBERNEK PRÓBÁJA

1772 és 1803

KIADTA

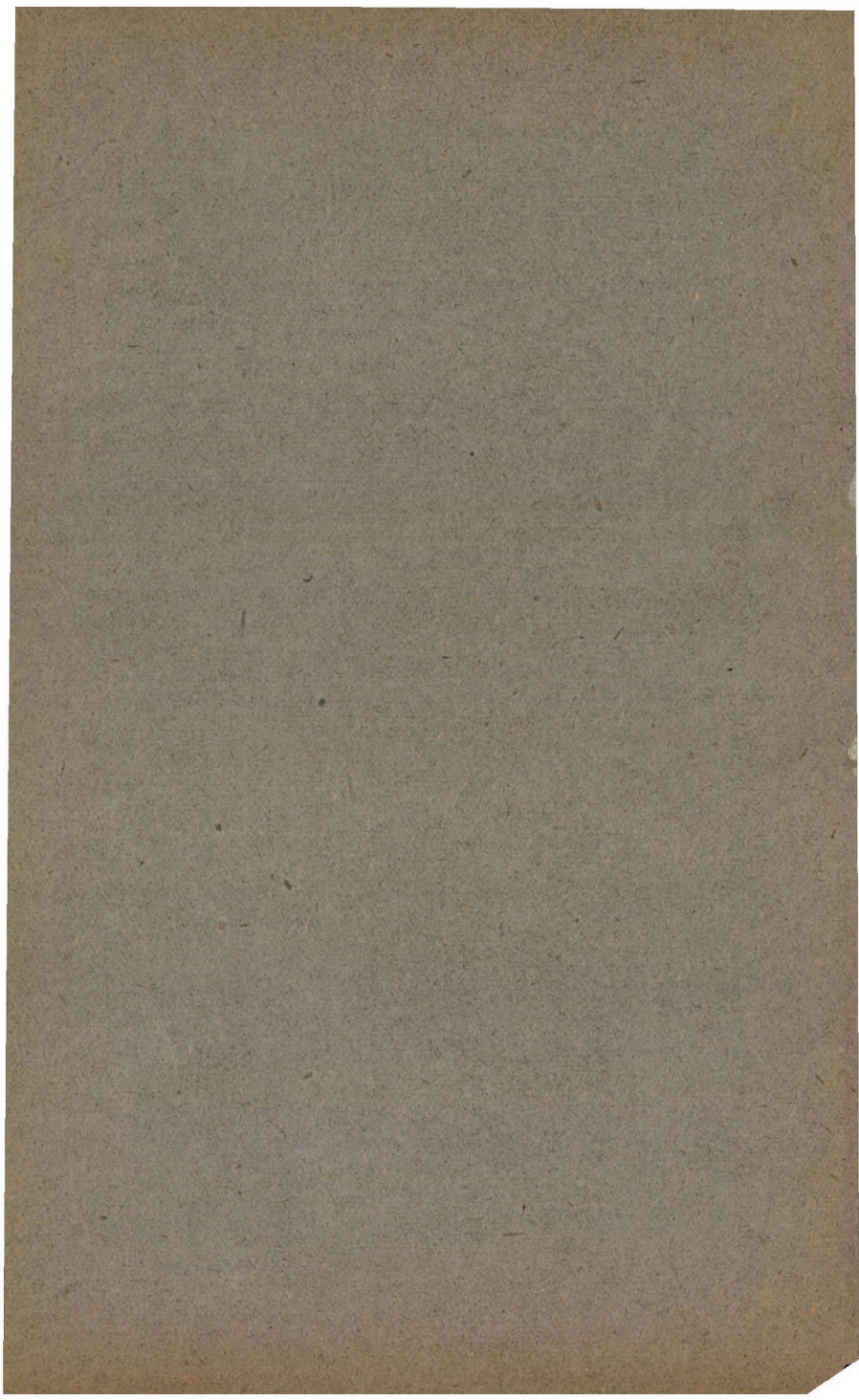
HARSÁNYI ISTVÁN

BUDAPEST

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA

1912

Ára 5 K

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV

30.

BESSENYEI GYÖRGY
AZ EMBERNEK PRÓBÁJA

1772 és 1803

KIADTA

HARSÁNYI ISTVÁN

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1912

FRANKLIN-ÁRSULAT NYOMDÁJA.

BEVEZETÉS.

I.

A Régi Magyar Könyvtár e kötete irodalmi úttörőnk és izgatónk: Bessenyei György *Az ember próbája* cz. tankölteményének két szövegét tartalmazza. Az első, melyet 1771-ben írt, föllépése első évében: 1772-ben maga adta ki Bécsben; a második azonban, melyet az első után 32 évvel, 1803-ban, pusztakovácsi magányában készített, most jelenik meg először nyomtatásban a hozzácsatolt és e második átdolgozás körülményeire érdekes adatokat tartalmazó, eddig szintén kiadatlan *Jegyzéssel* együtt.

A második átdolgozás *három kéziratos példányban* maradt az utókorra, melyek közül kettőt a Magyar Nemzeti Múzeum, egyet pedig a sárospataki Ref. Főiskola könyvtára őriz.

Bessenyei *eredeti* kéziratát a Nemzeti Múzeum «136 Quart. Hung.» jelzésű 4r. alakú (25·9—20·2 czm), egykorú félbőrökötésű, a címlevelen kívül 143 számozott (az 1—119 lapokat maga Bessenyei számozta; a többi későbbi kéz, czeruzával) lapból álló kötete (sarkán «Pop Az Ember» — aranyozott nyomás) foglalja magában. Az előtábla után s az utótábla elé egy-egy üres levél van kötve. A tulajdonképeni tanköltemény az 1—131. lapokon olvasható; az utána következő 132—143. lapok pedig a *Jegyzést*

tartalmazzák, melynek első, előbb *Jegyzés*, majd *Világosítás* czímmel ellátott, de számos tollvonással keresztülhúzgált, négy és féllapnyi (34—38. lapszámú) fogalmazványa a 33-ik és 34-ik lapok közé van kötve. Ez eredeti kéziratban a szerző művét először e címlappal látta el: «Az Embernek Vissgálása vagy Természetinek Állapottya. 1803.» Majd később ezt keresztülhúzta s alá ez új címet írta: «Az Ember és Sorsa Poemaban Az anglus Pópnak elméje szerint. 1803.» De ez sem maradt meg végleges címnek, mert ebből is kihúzta az «és Sorsa» szavakat. A címlevel után következő első lapon azonban megmaradt «Az Ember És Sorsa» cím (az előtt «Az Embernek Vissgálása» volt). A második szakasz először «Az Értelem Világa» címet (javítva: «Az Ember») viselte.

Ezt az eredeti kéziratot Bessenyei végrendeletileg hagyományozta több más kéziratával együtt a Nemzeti Múzeumnak, a miről a címlapon olvasható következő könyvtári följegyzés tesz tanúbizonytságot: «Idiographum Georgii Bessenyei de Eadem J. Cottus Tab. iudriæ Assessoris an. 1811 Museo Nationali Testamento legatum.»

A Nemzeti Múzeumban levő *második* «137. Quart. Hung.» jelzésű példány, mely az eredetiről, a szerző által azon eszközölt szövegbeli javítgatások után másoltatott, szintén 4r. alakú (24—18·8 czm), félbőrökötésű, sarkán «Pope. Ember.» aranyozott nyomással ellátott kötet (címlevel + 1—103 lap), melynek címe: «az Ember Poemában. az anglus Pope' elméje szerint. Bessenyei György által.» E cím a maga egészében a *Kazinczy Ferencz* kézírása, a mi azt bizonyítja, hogy e másolati példány egykor az ő tulajdona volt. Későbbi tulajdonosa, a címlapon olvasható följegyzés szerint *Pechata Károly* (a névalírás az övé, de a későbbi följegyzés nem) temesi kamarai igazgatósági gyakornok volt, ki azt «a Széchényi országos

könyvtárnak szentelé 1824. Sept. 24.»-én. A cím lap alsó felén balfelől olvasható «NB. 798» jelzés ugyanazon tintával van írva, mint a Kazinczytól származott címirat s így az ő könyvtári jelzése. E példányban a *Jegyzés* a 97—103. lapokat foglalja el.

A *harmadik* példány, mely ugyanazon kéz írása, mint a második, a sárospataki Ref. Főiskolai Könyvtár tulajdona. (Kézirattári jegye: «82. szám.») Össze van kötve szerzőnek «Debreczennek Siralma Poémábann. 1802.» cz., ugyanazon kéz által másolt munkájával. (Eredetije a Nemzeti Múzeumban «148. Quart. Hung.» sz. a.) E példányt, melynek címe: «Az Ember, Poémábann. Az Ánglus Pópnak elméje szerint.» 1910 augusztus hó 2-án e sorok írója találta meg *Tomory Dezső* szabolcsi ref. lelkész könyvei között, a ki azt szeghi és vibornai *Mudrány András*¹ szabolcsi földbirtokostól, a sárospataki ref. főiskola egyik legnagyobb jóltevőjétől örökölte s kéresemre a főiskola könyvtárának ajándékozta. Ez is 4r. alakú (24·9—20 czm.), címlevélből és 1—107 számozott lapból álló, eredetileg félbőrbe kötött példány (a kötés sarka és előtáblája hiányzik; utóbbit bibulalappal pótoltam), melyben a *Jegyzés* a 101—107. lapokon olvasható.

Kiadásunkban elől áll az 1772-iki bécsi kiadás lehetőségig hű lenyomata (a sajtó-hibák kiigazításával, de a prózai és verses darabokat tartalmazó *Toldalék* nélkül) a sorok folyószámaival (ez az eredetiből hiányzik), utána pedig az 1803-iki átdolgozás (a szerző helyesírásával) a most leírt három kéziratos példányból, és pedig úgy, hogy a három-

¹ Született 1818-ban, meghalt 1894-ben. Élet- és jellemrajzát megírta *Radácsi György* sárospataki theol. akad. tanár «Emlékjelek bizonyosságok» cz. műve I. kötetének (Sárospatak. 1906.) 189—204 lapjain.

nak tüzetes egybevetése után alapúl az *eredeti* kézirat szövegét vettem s a másik kettőben talált csekély számú szövegbeli eltérést a lapok alján, jegyzetekben tüntettem fel. Az egyes szakaszok fejezeteit római számokkal, az egész költemény sorait elől arabs folyószámokkal, a sorok végén pedig, az egybevetés megkönnyítése céljából, az 1772-iki kiadás megfelelő sorának számával láttam el. És miután Bessenyei az interpunctióra, nyilván a nagy sietőség miatt, nem ügyelt, azt, az olvasás megkönnyítése céljából, itt-ott kiegészítettem s helyesbítettem, a mint a szöveg értelme követelte. A *Jegyzést*, bár az úgy az eredeti, mint mindkét másolati példányban hátul áll, előre tettem, az átdolgozáshoz tájékoztatásul szolgáló s így nagyon odaillő előszó gyanánt, jegyzetben közölván annak első szövegezését.

II.

Az 1771-iki és 1803-iki szövegezés egymáshoz való viszonyát maga Bessenyei tünteti fel az 1803-ikihoz csatolt *Jegyzésben*, a hol elmondja, hogy mikor az 1772-iki kiadás új kiadása céljából annak kiigazítására szólított fel s azt «fellyeb, aláb levelezte», «a hibáknak sokasága» miatt elijedt az igazítástól s nyomban elhatározta, hogy megkezdett munkáit egy időre félbehagyja s az egészet elejétől végéig újra szövegezi. Hozzá is fogott az átdolgozáshoz s bár munkájában nagyon föltartóztatta az, hogy naponként csak a reggeli órákban két-három órán át írhatott s hogy «házi foglalatosságai e kis idejétől is sok ízben megfosztották»: mégis *hat hét alatt* (igaz, nagyon sietve) már készen volt vele. (Egy órára átlag 20—30 sor esik.) Némi segítségére volt ugyan, «hogy a régi fordításba nézett», de, mint megjegyzi, abból «har-

mintz vers (t. i. sor) sem maradhatot meg». És valóban így is van.

A két szövegezés között igen nagy az eltérés, mert egészen új, a francia szövegből is hiányzó s így magától Bessenyeitől származó részletekkel van bővítve. Az 1803-iki átdolgozás tehát nemcsak javított, de egyszersmind bővített átdolgozás is, mely mindenik szakaszában terjedelmesebb az 1771-iki szövegezésnél. Míg ugyanis az 1772-iki kiadás összesen csak 2056 sor (I. Levél: 1—510; II-ik: 511—1056; III-ik: 1057—1626; IV-ik: 1627—2056): addig a második átdolgozás 2584 sor (I-ső szakasz: 1—666; II-ik: 667—1408; III-ik: 1409—2086; IV-ik: 2087—2584) s így az új szövegezés 528 sorral terjedelmesebb a réginél. A két szövegezés közül azonban egyik sem tartható szoros értelemben vett fordításnak, mert mindkettő *szabad átdolgozás*; még pedig a kettő közül, értékére nézve, a második, lényegesen bővített a jobb, a tökéletesebb, még pedig mind tartalmi kidolgozását, stíljét, nyelvét, mind gördülékenyebb verselését s a benne nyilatkozó előadásbeli erőt tekintve. Nem is csoda! 32 év alatt, habár lassan is, de mégis fejlődött a nyelv, meg a Bessenyei verselő tehetsége is sokat izmosodott, finomodott. A két szövegezés egybevetése folyamán a kettő közötti különbség szembeszökő. A másodikban még a gondolatok is több erővel, szebben, poétikusabban vannak kifejezve, mint az elsőben. Olvasása is könnyebb, élvezetesebb, mint az elsőé. A második átdolgozás a fejezetekre való osztásban is eltér az elsőtől, mert ez 54, amaz pedig csak 39 fejezetre oszlik.

A két szövegezés egymáshoz való viszonyának eme vázlatos tárgyalásánál kell megemlítenem, hogy az új átdolgozáshoz fűzött *Jegyzés* első fogalmazásában egy olyan adatot találtam, mely kétséget kizár lag igazolja *Szinyei Gerzson* sárospataki főiskolai nyug. tanárnak Bessenyei

születési évére vonatkozó (Figyelő. II. 1877. 388. lap) s többek által (Beöthy: A szépprózai elbeszélés. II. 219; Széll Farkas: A nagybesenyői Bessenyei család tört. 91. lap; Szinnyei: Magyar írók. I. 999. hasáb) elfogadott megállapításának (1747) helyességét. Az említett helyen ugyanis azt mondja Bessenyei, hogy mikor Pope költeményét francziából «tette által magyar versekre», «akkor huszonégy esztendő volt.» A régibb megállapításokkal szemben tehát Bessenyei születési éve nem lehet többé vita tárgya, mert ha 1771-ben, e tanköltemény első szövegezésekor 24 éves volt, kétségtelen, hogy 1747-ben kellett születnie. (Závodszyknak kezei között volt ez az eredeti kézirat, de, úgy látszik, nem olvasta el a Jegyzés első szövegezését, mert különben nem tette volna Bessenyei születésének évét 1748-ra.)

III.

Mind e mai napig nincs földerítve, hogy milyen francia fordítást használt Bessenyei? Hogy nem az angol eredetiből fordította, illetőleg dolgozta át e philosophiai tankölteményt, hanem ennek egy francia fordításából, azt maga megmondja az új átdolgozáshoz írott Jegyzésének mind első, mind második fogalmazásában. «E munkát — úgy mond az elsőben — Póp Sándor anglus író attá ki Poémában. Mely frantziára fordittatván, én frantziából tettem által magyar versekre.» És megjegyzi, hogy az «Anglus Poéta . . . versét úgy, mint a Frantzia fordításban» van, nem adhatta vissza. (Jegyzés, második fogalm.) Azt is maga mondja meg a Jegyzés első szövegezésében, hogy az általa használt francia fordításnak czíme ez volt: «ESSAI SUR L'HOMME.» E szerint nem a Voltaire-féle, 1738-ban megjelent átdolgozást követte. (Ennek czíme: «Discours sur l'homme en vers.») Beöthy Zsolt helyesen jegyezte meg,

hogy Bessenyei nem Voltaire átdolgozását használta (Szép-prózai elb. II. 259.). Nem prózai (mint a milyen pl. a Lyonban 1761-ben megjelent *Essai sur l'homme*), hanem *verses* fordítást használt Bessenyei. Hogy az 1763-iki amsterdam-lipcei, vagy pedig az 1761-iki bécsi kiadású verses fordítás volt-e kezei között, azt hiteles adatok hiányában, ez idő szerint még nem lehet megállapítani. Én azonban valószínűnek tartom, hogy a Bécsben, 1761-ben megjelent jegyzetes francia Pope-fordítást használta, melynek II-ik kötetében¹ az «ESSAI SUR L'HOMME» előbb prózában (pag: 1—80), majd versben (pag: 81—156) van kiadva. E fordítás minden tekintetben hű marad az eredetihez. (Ugyan e kötetben vannak az *Essai sur la critique* és *La boucle de cheveux enlevée* cz. munkái is.)

A francia s a Bessenyei-féle magyar szöveg egymáshoz való viszonyáról részint magának Bessenyeinek idevonatkozó följegyzései, részint a kettőnek egymással való egybevetése tájékoztat bennünket.

Az *első* átdolgozásról B. maga mondja *Lucanus*-ában (Pozsony, 1776.), Barcsaihoz írott leveleiben: «Sokan vannak ugyan, kik hiszik, hogy az Embernek Probáját Pópbul fordítottam, pedig tudodra van, hogy ezen munkám épen, nem fordítás, hanem csak az Anglus Póp Sándor gondolatainak magam módja szerint való követése, hol magam gondolattya sokkal több van, mint Poptól vettem.» (Az *A₂* lev. b lapján.) A *második* átdolgozás *Jegyzésében* is azt írja, hogy e munkája «sohasem volt sorrul sorra

¹ Czíme: OEUVRES DIVERSES DE POPE. TRADUITES DE L'ANGLAIS. NOUVELLE EDITION, AUGMENTÉE DE PLUSIEURS PIÉCES ET DE LA VIE DE L'AUTEUR. avec de très belles Figures en taille-douce. TOME SECOND. — A VIENNE EN AUTRICHE, CHEZ JEAN THOMAS TRATTNER, Libraire Imprimeur de la Cour. — 1761. 8°.

valo fordítás, hanem tsak az Író értelmét követte.» Az új átdolgozásnál is «ugyan azon tárgyakra nézett, mellyekre az Anglus Poéta szemeit függesztette, de versét [= versorát] úgy, mint a Frantzia fordításban ki tétetett, magyarúl tanálni egyet sem lehet. Szó, gondolat hasonloul változtatva vannak, . . . a vers és gondolatnak nagyobb része, mind a magamé.» A fordításnál követett elve, — mint a nagyon figyelemre méltó *Jegyzésből* látható, — az volt Bessenyeinek, hogy a fordítónak nem szóról-szóra, sorról-sorra kell fordítania — szerinte ez nevetséges és hibás eljárás — hanem igenis ügyelnie kell a nyelv természetére, melyből fordít, meg kell figyelni, hogy mi abban a «mélység, felemelkedés, méltóság és világosság.» A szóról-szóra való fordítás, az ő álláspontja szerint, semmitmondó, nem igazi fordítás. «Szót fordítasz — úgymond — szóra, de az erő, méltóság eltűnnek.»

A *második* átdolgozás még távolabb áll a franczia szövegtől, mint az 1771-iki, a melyben pedig máris több a B. gondolata, mint a Popeé. «Az anglus írótól — jegyzi meg a *Jegyzés* első szövegezésében — megént messzebb távoztam el, úgy, hogy inkább magaménak mondhatom, mint a Póp munkájának.» B. a franczia átdolgozást (a melyből, mint *másodforrásból* dolgozott) nem követi tehát híven sorról-sorra, még csak nem is mindenütt gondolatról-gondolatra, hanem azokat a részleteket, melyek az ő felfogásával nem egyeznek meg, vagy jegyzetben kifogásolja (pl. az 1180. sorhoz fűzött jegyz., mely azt mutatja, hogy B. e pontnál nem tudott felemelkedni arra a magasabb álláspontra, melyen Pope volt), vagy átalakítja, vagy elhagyja s újakkal pótolja úgy, hogy az egész a maga egyéni felfogásának hű tüköre legyen. A mit átvesz és földolgoz, azt öntudatosan veszi át s így lelke tulajdonává is lesz. Mint illet közli aztán az olvasóval. — A szerte-

lenkedésbe nem követi Popeot. Szöveg alatt, jegyzetben meg is teszi Pope bizarr gondolataira a maga megjegyzéseit. Pl. elítéli Popeot, ki «az emberi esztelen vágyódást éppen az Isten székihez viszi fel» s a ki «inkább szeret úgy irni, ha teheti, hogy óriás gondolatban bámulatba essenek, mint belőle közígasságot tanulmányok. Ujságnak látszik még magyar nyelven az olyan rendkívül való maga meg hit 's egyszerre büszke bolond vágyódás, mely a világ Istenét oktatná, hatalmát magára kívánván ruházni.» «A mennyire lehetett — folytatja — enyhítettem is az Anglus Irónak szavait.» (*Jegyzés*, második fogalm.) Ugyanígy nyilatkozik a *Jegyzés* első szövegében is: «Az anglus gondolatok nyelvünkön idegenek és kedvetlenek. Lágyni kellet.»

Egy pillanatra sem téveszti szem elől, hogy ő nem tudósok, bölcsek számára ír, mint Pope, hanem «gyengéknek . . . olvasatlanoknak», egyszerű «magyar falusi nemeseknek.» (A 986-ik sorhoz fűz. jegyz.) A mit Pope megtehetett, hogy egyik tárgyról «sebes szökéssel» ugrott át a másikra, jól tudván, hogy olvasói a hézagokat ki tudják tölteni, — azt ő nem teheti; neki ezeket a hézagokat a maga gondolataival, eszméivel kell kitölteni, hogy mintegy kézenfogva, lépésről-lépésre vezesse «gyenge» s «nagy olvasás nélkül való» olvasóit. «Példákat, verseket, dolgokat» sorol hát fel, mert szükségét látja, hogy az eredeti szöveg értelmét «tízelyében világosítsa», könnyebben érthetővé tegye. Bármennyire kerülni akarja is a szövegbe szőtt magyarázatokat s restelli is, hogy ilyeneket told be, de az adott viszonyok között lehetetlennek tartja azok mellőzését. Ez az oka, hogy a verssorokat «szüntelen világosítja . . . százanként rakván közzéjük azokat, melyek Popében nincsenek.» (2086. sorhoz fűzött jegyzet.) Az a körülmény, hogy e munka még korán kerül «az idegen

nyelveket nem értő tsupa magyar és együgyű olvasók» kezébe: azt a gondolatot keltette lelkében, hogy végig magyarázza az egész poémát, de attól tartott, hogy így «nagyra terjedne» és — ideje sem volt hozzá. Felhagyott hát e gondolattal s a jegyzetekben is (melyek száma a második szövegezésben csaknem felével kevesebb, mint az elsőben) csak az elengedhetlenül szükséges magyarázatokra szorítkozott.

A hol B. a saját gondolatait terjedelmesebb részletekben közli, ott azokat vagy idézőjellel látja el a sorok elején (pl. az 1181-ik sortól), jelezvén a jegyzetben, hogy az így jelölt részletek az ő gondolatai s nincsenek Popeban, vagy pedig egyszerűen jegyzetben tájékoztat (pl. a 986., 2293., 2457. soroknál), hogy ott a fordító beszél s nem az író. Itt említem meg, hogy a francia fordításban a költemény szövege, az angol eredetinek megfelelőleg, négy *levélre* van osztva s így az egyes leveleken belől a *fejezetekre-osztás* Bessenyeitől való. B. különben csak az első átdolgozásnál tartotta meg a levelekre való osztást; a másodiknál már csak elől (Első levél) hagyta meg, a többiek-nél (2., 3., 4.) már a *szakasz* elnevezést használja.

A francia s magyar szöveg egymáshoz való viszonyát eléggé illusztrálja az, hogy míg amaz az említettem 1761-iki bécsi kiadásban összesen **2000 sor** (az angol eredetiben — bázeli, 1803-iki kiadás — 1304): addig a B. második szövegezésében **2584**; vagyis **584**-gyel terjedelmesebb, mint a francia fordítás s **1280** nal több, mint az angol eredeti!

Pope eme híres tankölteményét (ESSAY ON MAN. 1733.) Bessenyei fordította, illetőleg dolgozta át először magyarra. Azok a részint prózában, részint versben készített magyar fordítások, melyek nyomtatásban megjelentek, mind későbbiek. Ezek közül egyik *Pápai István* nagy-

enyedi ref. lelkész *Pope-nak az emberről való levelei. Szeben, 1798.* cz. átültetése (Danielik után említi Szinnyei. Hét nagy könyvtárból kértem s egyikben sincs meg.); másik a *Bólyai Farkas* marosvásárhelyi ref. kollégiumi tanár prózában készített fordítása (a fordító neve nincs a czímlapon), mely Marosvásárhelyen 1819-ben jelent meg.¹ (*Beöthy* Zsolt — Szépprózai elb. II. 258. l. — a Bessenyeién kívül csak ezt az egy átültetést említi); harmadik a *Héczei Pál* peeri ref. esperes-lelkész francia versekből (az 1763-iki amsterdam-lipcei kiadásból) készített s 1829-ben kiadott fordítása² 4 + 4 + 4 + 3 sorokban, melyek párosan rimelnek össze (*Radó* Antal «A magyar műfordítás tört.» című művében (1771) sem ezt, sem a *Pápaiét* nem említi); a negyedik pedig hexameteri sorokban a «KOSZORU»-ban³ [Az emberről való Elmélkedésekben tett Próba. (Pope Sándor után)] jelent meg 1837-ben, névtelenül.⁴

¹ Czíme: POPE' PROBA-TÉTELE AZ EMBERRŐL. ÁNGLUSBÓL FORDITVA. MÁS POÉTÁKBÓL VALÓ TOLDALÉKKAL. — M. VÁSÁRHELLYEN, Nyomtatott a' Reform. Kollégium' betűivel Fiedler Gottfried által. 1819. 8r. 132. lap.

² Czíme: PRÓBATÉTEL AZ EMBERRŐL, vagy is: PÓPE SÁNDORNAK AZ EMBERNEK ÉLETÉRŐL, TERMÉSZETÉRŐL, ERKÖLTSÉRŐL, ÁNGLUS NYELVEN ÍROTT MUNKÁJA. Francia Versekből Magyar Versekre fordította HÉCZEI PÁL, Peer Református Pap és Esperest. — BUDÁN, Nyomtatott Landerer Anna betűivel 1829. 8 r. 94. lap. Ajánlja szilasi és pilisi idősb Szilasi József udvari tanácsos, dunántuli ref. főgondnoknak.

³ Szépliteraturai ajándék a *Tudományos Gyűjtemény*hez. 1837. Tizenhetedik esztendei folyamat. — Pesten. Trattner J. M. és Károlyi Ist. tulajdona. (A 81—128. lapokon.)

⁴ *Popenak az Emberről írott essayjén kívül lefordítottak még magyarra: A műbirálatról.* Ford. Lukács Móricz (Kisfaludy-Társ. Évtapjai. IV. k. 1842—3-ból. 60—95. lap.) Ugyan e fordítás az Olesó Könyvtár 20 (majd 45) számában is megjelent. — Prózában is már korábban: *Elmélkedés avagy próbatétel a kritikáról.* (A Pesti Magyar

IV.

Bessenyei e munkája ép úgy, mint az *Anyai oktatás* (Bécs. 1777) és a *Természet világa*¹ stb., az ő egészséges, józan világnézetének kifejezője. Mint *tanítómaster* áll előttünk és beszél hozzánk e művében, hogy a Popetól öntudatosan átvett s lelkének tulajdonává tett gondolatokat és eszméket az azok kapcsán saját lelkében támadt gondolatokkal és eszmékkel egyesítve: tanítsa, nevelje olvasóit, hogy munkájának hatása alatt majd azok is úgy gondolkozzanak az embernek Istenhez és a természethez való viszonyáról, mint ő. Célja tehát kétségtelenül a tanítás, a nevelés; az, hogy a munkájában kifejezett gondolatok, eszmék és valláserkölcsei életelvek és igazságok átplántáltságosan azoknak az egyszerű magyar falusi nemeseknek lelkébe, a kiknek munkáját szánta.²

Társaság kiadásainak első darabja. Fél kötet. Pest. 1792. 113—164. lap. Magyarázattal). — *Kis János: A könyvek ajánlásáról.* Pope után. (Klio. 1825. 1—3. lap.); *Pope próbája a' kritikáról, szabad fordításban,* (Sas. 1831. I. k. 101—120. lap.); *A' hires Anglus Költőnek Pópenak külömbféle jeles gondolatjai.* (Felsőmagyarorsz. Minerva. 1829. II. k. 403—409. lap.); *Ki boldog?* Pope ... után. (Figyelő. 1840. I. félév.) — *Csokonai Vitéz Mihály* lefordította *Daphne* cz. idylljét («Alkalmatosságra írt versek. N.-Várad. 1805.» cz. kötetében. 156—173. lap. Francziából.) és *A' felragadtatott hajfiúrt* cz. comicus eposzát. [(The rape of the lock). Ferenczi: Csokonai. 34. lap. Hécei id. m. Előljáró beszéd. XIV. Csokonai e fordítása nem maradt ránk.] *Levelek Popeból.* (Névtelentől a *Kedveskedő* I. K. 55., 68., 73. l.). *A windsori erdő.* Pope szerint szabadon. (Névtelentől az *Uránia* III. k. 112—135. l.) *Dal a magánosságról.* D. Cs. J.-tól. Pope után. (Koszoru. Szépliteraturai ajándék a Tud. Gyűjtem.-hez.)

¹ A Régi Magyar Könyvtár 7-ik kötetéül a költő kéziratából első ízben kiadta *Bokor János.* Bpest. 1898.

² *Imre Sándor* nagyon helyesen mutatott rá legújabbban arra, hogy Bessenyeiben határozott hajlandóság volt a tanító, bölcselkedő irányra s hogy gondolkodása alapján paedagogiai értékű gondolkodás. Keresztény Magvető. 1911. I. f. 37—44. lap.

Azok a valláserkölcsei gondolatok, melyek e munkájában találhatók, valóban igen alkalmasak arra, hogy az olvasókra nevelőleg, tanítólag hassanak. E gondolatok közül, példakül, kiemelem a következőket:

Az isteni erő első oka minden valóságnak. (611—13. sor.) ¹

Ez egész teremtetést egy testnek kel venni — úgymond —
És úgy nagy Istenét fő okává tenni, (1139—40. sor.)

A ki ditsőssége magas Trónusárul
Örökös végezést tett a világárul. (205—206. sor.)

Isten állapította meg mindennek a maga törvényt; az emberét is, kinek a természetből az Isten törvénye szüntelenül «fülébe sugdos» (629. sor), a kinek ott beszél s tanácsol az Isten, lelkiismeretében (630. sor) s a kinek kötelessége, hogy «kövesse a legjobb és igazab bírót» (1231. sor), bizzék az Isten igazságszolgáltatásában; ne legyenek oktan vágyai, ne békétlenkedjék, hanem nyugodjék meg az Isten «törvényei között» a maga sorsában s bizza magát az Istenség vezető kezére (651. sor).

Vallyuk meg hát hogy az Istenség fő jóság
'S Békételenségünk előtte bolondság. (1407—8. sor.)

Csodát az ember soha se várjon; Isten az ő kedvéért egy pillanatra sem fogja felfüggeszteni örök törvényeit (2175—6. sor),

Mert ha engedelmes lenne kinek kinek
Az UR, veszni kéne e világ Rendinek. (2203—4. sor.)

Ha

Egy lántz szem az örök Rendből kiszakadna,
Mely kötéseiben mind szélyvel bomlana. (583—4. sor.)

Legyen az ember lelke mindig hálával eltelve Isten iránt; legyen mindig jó szívű, nyugodt lelkiismeretű, mert

¹ Az idézetek a második átdolgozásból vannak véve.

A lélek ismeret megeleégedése

Magával: több, mint a kintsnek megnyerése. (2293—4. sor.)

E nélkül nincs igazi boldogság. És legyen az ember lelke jó reménységgel eltelve, mert ez a legnagyobb kincs (2239—40. sor). Legyen meggyőződve arról, hogy

Nem pénzért teremti az UR a 'jó szívet,

Kints nélkül boldogít minden igaz hívet. (2229—30. sor.)

A kincs, a rang, a nemes születés magában senkinek nem adhat boldogságot. Ezt csak az *erkölcs*¹ adhatja meg. «Szeressük az Istent, felebarátunkat!» (2545. sor.) Arra kell tehát törekednünk, hogy

Nyelvünk egymás ellen káromlást ne tegyen,

Gonosz itélettel a lelkünk ne legyen! (2561—2. sor.)

Töltse el egész valónkat az a tudat, hogy az Isten az igaz lelkekben lakik (636. sor). Őt érezzük szüntelen szívünkben (632. sor)! Legyünk a jónak, igaznak cselekvői, mert

Tsak jó tselekedet szülhet szeretetet,

A gonoszt utállyák 's élete bánat let. (1683—4. sor.)

Szóval legyenek az ember előtt főtörvények: Isten-félelem, Isten- és emberszeretet. Így majd részese lesz az örök boldogságnak, mely «hívja életünket.» (2571. sor.)

Az egész tanköltemény különben azt a főgondolatot,

¹ Az angol szövegben: *virtue*, a francziában: *vertu*. E szót tehát B. *erkölcs*-csel fordítja. *Erény*-nyel Baróti Szabó Dávid fordította először 1792-ben. (Lásd: Szily, A nyelvújítás szótára. 74. lap.) Bolyai és Héczei fordításukban meghagyják a *virtus*-t; a *Koszorú*-ban megjelent fordítás szerzője azonban már (1837-ben) *erény*-nyel adja vissza.

mint alaptételt igyekszik fejtegetni, annak igazságát bebizonyítani, hogy az Isten világában «minden jó, így, a hogy van» (t. i. a milyennek alkottatott). B. ezt így tol-mácsolja :

... a világ mindég jó magának,
Tökélletes tárgya az Isten tzéljának.
Istenre, világra nézve, rossz, nem lehet,
Az örök *Rend* gonoszt magából nem tehet. (1177—80. sor.)

Czélja meggyőzőleg kimutatni, hogy az olvasók

Lássák, hogy az Isten jó, szent, nagy mindenben
És tsak tudatlanság zúg az Emberekben ! (2583—4. sor.)

Megjegyzem végül, hogy e tanköltemény legtöbb gondolata a biblia tanításában gyökerezik. *Jób könyvének* alapgondolatán kívül — vakmerőség a halandó, rövidlátású embernek az örök főbölcseségnek: Istennek világigazgatásáról ítélni s az ellen zúgolódni — pompásan érvényesül benne a *Prédikátori könyvé* is (Féljed az Istent és az ő parancsolatait megtartsad, mert ez az embernek földolga! XII. r. 15. v.), nemkülönben a *CIV. zsoltár* földsójátása is (24. v.: Mely nagyok Uram a te cselekedeteid, mindeneket bölcsen teremtettél!); ezeken kívül a *Példabeszédes könyv* több gondolata (Az Urnak félelme feje a bölcseségnek. I. 7. stb.) s főleg *Jézus* legfőbb erkölcsi törvénye, az : Isten- és emberszeretet (2545. sor) nagy parancsolatja (Máté XXII. 37—39. vers) a hegyi beszéd (Máté V—VII. r.) számos gondolatával együtt.

Sárospatak, 1911. május hó 9.

Harsányi István.

AZ
EMBERNEK
PRÓBÁJA.

BÉTSBEN,
NYOMTATTATOT KALIWODA LEOPÓLD
BETÚJIVEL.

CIO. IO. CCLXXII. dik ESZTENDÖBEN.

Ac ne forte roges, quô me Duce, quô Lare tuter ;
Nullius addictus jurare in Verba Magistri,

.

Et mihi res, non me rebus, subjungere Conor.

HORAT. *Lib. I. Ep. I. v. 15 & seqq.*

AJÁNLÓ-LEVÉL.

A' MÉLTÓSÁGOS GRÓF NITZKI KRISTÓF, ÚR
Ő EKSZTZELLENTZIÁJÁNAK, A FELSÉGES
SEPTEM-VIRALIS, TÁBLA EGYIK FELSŐ TANÁ-
TSÁNAK.

KEGYELMES URAM!

Mennyi háládatoffággal nem tartoznak a' régi Nemze-
tek Vitézlő Elejiknek? kik hajdan különös érdemeikkel,
utánnok következő maradékaikat a' paraszti rabfág alól
ki-vévén, véreket azokba, tisztteffégre, 's méltófágra emel-
ték: EKSZTZELLENTZIÁdnak ugyan nem lehetet az a'
fzerentféje, hogy Nemzetét a' közfégg közzül emelhet-
vólna-fel; mert Nagy-Atyjai is tudtak már előtte az Egek-
től Oly igaz, 's valóságos emberi tulajdonfágokat költfő-
nőzni, mellyekkel magokat még a' régiféggbe nemesítették;
mind-azonáltal a' FELSÉGES KIRÁLYI KEGYELEM
meg-ismérvén, hogy EKSZTZELLENTZIÁd nagy szűletésé-
nek, régi Elejibe nyert tekintete kevés vólna, szemünk
láttára magához hívta: fel-emelvén azokon Méltófágát, kik
hajdan nagy Nemzeteknek érdemes védelmei, 's oszlopai
valának. A' kibe igaz nemefi vér van, kitfoda nem kívánná
EKSZTZELLENTZIÁd' nyomdokait követni? A' tisztteffég

's dítőfőgre-való jó vágyódás mindenkor' igaz, valóságos nemefi erköltsnek ifmértettek: mellyekre a' régi Nemzeteknek származások ma is kötelesek. Mellyikünk igyekezhetik inkább illy méltó kötelességének eleget-tenni, mint EKSZTZELLENTZIÁD? kinek nagy tzélja ellen a' vizfszás történetek is, (mellyek olly fok nagy szándékokat le-vernek,) nem-állhattak. Nem tfuda hát KEGYELMES URAM, hogy az elő-menetelre-való indulat EKSZTZELLENTZIÁDhoz folyamodik: kibe a' Királyhoz, 's Hazához-való igaz hívég, Kegyes Atyát, 's vezérő védelmet találak, Illyen szándékból vizsem EKSZTZELLENTZIÁDhoz az EMBERNEK PRÓBAIÁT: mert kitsoda Ítéltet a'ról is inkább, mint az, a' ki valóságos emberi vóltát, 's halandó hívatalát ifméri? már pedig EKSZTZELLENTZIÁDnak e'be-való tehetféget egy nagy Haza, 's egy győzedelmes Király meg a ifmérték: mellyet az én tsekélyfégemnek is EKSZTZELLENTZIÁD előtt személyem szereznt magamba, 's nyilván is tfudálni kellett. Szűkfég hát KEGYELMES URAM, hogy EKSZTZELLENTZIÁDnak neve az EMBER-SÉGNEK PRÓBAIÁba halhatatlanná tétetteffen: mit már maga úgy is el-követett; 's az én alázatos Haza-fijúi hívfségemmel egy felől, tfak *protokolláltat*. Ollyan vagyok mint a' kis ökör-szem, mellybe tehetfég nélkül a' magaffágra tfak vágyódás lévén, a' Sznak tallaiba rejtezett; hogy fel-emelkedheffen. Tudom meg-fogja-EKSZTZELLENTZIÁD ezt a' kis magam-szeretetét engedni: azért az igaz alázatos Haza-fijúi hívféget, mellynek örökös állandóságával,

EKSZTZELLENTZIÁDnak

hóltomig igaz alázatos
szolgája maradok,
BESSENYEI GYÖRGY.

PÓPhoz.

Isteni PÓP! hol vett az Ég karjaira?
Melly, törvényét benned osztja fijaira.
Mi vitte Lelkedet az ÚR' trónusához?
Hogy olly közel férhes nagy Igazságához:
A' mély természetnek titkaiba füllyedsz,
Őrökös rendinek kis-Bírája lehetsz.
Napunk' Világa közt lebegéseiddel
Tűnsz, a' kék Ég alatt énekléseiddel:
Szavadat Világunk tífendefen halgatja,
Mellyből Teremtőjét veled tfudálhatja.
Árnyekod a' földnek színén fut előttem,
A' mellynek elmémel követője lettem.
Szaladok utána! de nem érkezhetek.
Mint TE, a' nap alatt úgy nem repülhetek.
Ha tévedsz előlem, fetétség-be esem,
A' hol árnyekodat széllyel lopva lesem;
Napunknak fúgarit hasítod oda-fel;
Hol egybe keveredsz a' nagy fellegekkel:
Látásomból e'kor' mindég ki-vesztelek,
És tévedésemről magánosan félek:
De a' magasságba Lelked meg-fáradván,
Megént felém fordul le-felé haladván.
Fenn, alatt, mélységbe, magasságba járkálsz:
Valami mozoghat, mindent elő-találz.

Mint egy fas, melly le-jött, a' kék fellegekből;
'S fáradván, fa' hegyén vagy nagy halmokon ül:
Gyakorta az Égből alá-a'ként szállasz,
'S a' földet vígyázván kevélyen úgy állasz.,

Régi, új Világot, járhatnak szárnyaid,
Mindennek olzthatod nagy tudományaid'.
HOMÉRUS Lelkének verfed, törvényt szabhat;
Pogány 's Keresztyénnek, igazságot adhat.
Nem üldözöd mint ők a' magas Egeket,
Kik veszekedették hamis Isteneket,
A' teremtes rendét magyarázza Lelked.
PARNASZUSnak hegyén mint nap; úgy ég versed.
Együtt találván itt a' kilentz szűzeket,
Adhattál szájokban Mennyei éneket.
TRÓJÁt nem hirdeted; ÉNEÁSt nem hordod;
Nem hazudsz; de a' Nagy ISTENT magyarázod,
El-jöhet ÁTHÉNÁS Lelkedet tfudálni,
Mellybe, törvényt, rendet fel-lehet találni.
A' régifégeknek úndok tfudáiba,
Nem tudsz TE mesélni ditfő Írásidba:
Őrök Igazságot hirdetsz Verseiddel;
E' Világ' ISTENÉT követed Lelkeddel.
Nagy Árnyék! közöljed erődöt elmém-mel.
Tanátskozzál titkon érzékenységgem-mel.
Vezérelj életem' ditfő nyomdokidon,
Építsd-fel magadat még maradékidon;
Ad-által Lelkemnek némelly kintfeidet,
'S magyaráztasd velem hív törvényeidet.
Had lássa-meg a' föld nagy méltóságodat,
'S tfudálja hamvadba halandóságodat.

AZ
EMBERNEK
PRÓBÁJA.

AZ EMBERNEK PRÓBÁJA.

ELSŐ LEVÉL.

Egy Embernek halandó forrásról a' Világra nézve.

GYERÜNK tekintfük-meg rendit e' Világnak,
Láffuk erejét egy Örök Igazfágnak;
Hol van életünknek Menyei őlvénye,
Me're vezet-belé a' Lélek' törvénye.
5 Mit láttak Bóltfeink hajdan fáklájiknál;
Bújdosván azoknak tűnő lángjaiknál.
Kínos okosságok mé'nyire haladott;
'S keservös útjoknak vége hol szakadott.

Elmém, hű barátom, Isteni Vezérem!
10 Kelj-fel; indulj velem, tárfafágod' kérem.
Hagyjuk Királyoknak a' Világ' lármáját;
Hordja köztők kiki aranyos igáját:
Az Ég és föld közöt járjunk mi tífendefen,
Mélyfég, 's magasságra menjünk egyenesen.
15 A' teremtés' könyvét olvafluk hol lehet,
Hányjuk-fel törvényét me'dig erőnk mehet.
Neveffük emberi Nemünk' bolondjait;
Verjük a' természet' részegült fajait.
Dúljunk-meg közötünk minden szokáfokat;
20 Gyógyítfuk a' benneking sínló halandókat:
Ha időnk engedi álljunk-meg, mulassunk.
Mord veszekedőknek fehol ne tartassunk.
Az esztelenféget úzzuk nyomdokain,
Neveffünk teitének oftoba okain.

- 25 Fuffunk Országának *Labirinthusába* ;
 De nézzünk Iftenünk' nagy Igazságába :
 Okofnak, bolondnak, ki-szabott határát
 Láffuk-meg ; 's mutaffuk a' tévelygés' kárát ;
 Láffan emelkedjünk alázatoflaggal,
 30 'S ha meg-tántorodunk, effünk méltóflaggal.

Az örök Valóság tudatik ; de a'nak nagy természete,
 titokba marad. Az ember magát tökéletesen magya-
 rázni elégtelen : nem ismervén a' teremtfnek mély
 munkáját.

- HOGY szólhat egy Ember a' Világ' okárúl ?
 És mit határozhat bizonyoft magárul ?
 A' természet' élő-ére hogy mi-ként (a) vér,
 Okoskodáfunkba tapasztaljuk nem fér.
 35 Egy Ember, változáft lát minden dologba ;
 Nézi, Ég, föld, tűz, víz hogy járnak magokba.
 Ezek közt elméje igen lokat tehet,
 És a' természetbe mélyen alá-mehet ;
 De a' Teremtfnek Örökös Mesterét,
 40 És természetünknek titkon folyó erét,
 Soha fáradtfága fel-nem fedezheti ;
 Noha azok vóltát mindég érezheti.
 Ha valaki elég vólna az Egeket
 Fel-dúlui ; hogy láffon két féle rendeket :
 45 Vagy több Világokat e' mostanin kívül
 Tapasztalhatna még Iftene' fzikibül :
 A' mondhatná talám : egy ember mitfoda !
 És az, ki teremtett trónufán kitsfoda !
 De egy fetétfégbe fetrengő halandó,
 50 Ki, mint gyertya lángja és fűft olly mulandó :

(a) A' természet' élő-eréül vagy *pulfufdúl* vezzem azt a' tit-
 kos erőt, melybe egéft teremtett Világunk mint egy nagy élő-
 állat, lehell, és mozog. Ez az elevenfég hol rejtette-el magát, és
 mi-ként lebegtet minden *átomuf*, senki ki-nem magyarázta ; de
 bizonyos az, hogy ő él öröké, és Világunknak Lelke lett.

- Által nézheti-e e' kék térfékeket?
 Mellyek tiltják tőle a' magas Egeket:
 Ki lát a' természet belfő réfzeibe?
 Ki ad a'nak erőt forgó kerekibe?
- 55 Hogy van Így? és másként mért nem teremtetett?
 Mikor' egy Iftennél minden meg-lehetett.
 Hol mozog az a' lántz e' nagy természetbe?
 Melly mindent igazgat, 's tart az örök rendbe.
 A' melly olly sok dolgot meg-külömböztethet;
- 60 Még is Eget földet egybe férkeztethet?
 Hol álnak végei? mibe nyugszik feje?
 Mint dolgozik benne a' Világ' ereje?

- Bűfzke halandóság! talám azt gondolod,
 Hogy örök Iftened' végre ki-tanúlod.
- 65 Vefzedelmes efzed az Egekhez is vér,
 Kevélyféged e' nagy alkotmányba nem fér.
 Mindent magyarázna szived' indúlatja;
 De por vagy, és Lelked' mint lett, nem tudhatja.
 Az Ég és föld között fennyen okoskodol,
- 70 Mellyel a' végezés ellen is hánykódoz.
 Tévelygő teremtés magyarázd hát okát,
 Hogy lok bértz fellebbe mért rejti homlokát?
 Verd-meg a' Világnak ordító szeleit!
 Ne hívják títára a'nak tengereit:
- 75 A' magas partokbul ki-nőtt kőszálakat
 Kérd-meg, miért dütik haboknak vállokat?
 Mi okbul nem lettél te is még nemefeb:
 Lelkedbe tudófab, 's testedbe erőfieb?

- Ha igaz, hogy e' nagy Világnak Iftene,
 80 Hibasbat a' leg-job dolognál nem tenne';
 Sőt örök ereje mindent úgy vihetett,
 Mellynél a' teremtés már job nem lehetett:
 A' szerint rendibe ez élő Világnak,
 Mint az ember, kellet nőni ollyan ágnak.

- 85 'S így tovább t'fak oda dűl okoskodáfunk,
 Hogy a' teremtfének titkába nem látunk.
 Mert e' természetbe egy rész olyan kellett,
 Épen mint a' millyen halandófágunk lett.
 Afztán kérdésbe jő, hogyha a' nagy Isten
- 90 Kegyetlen teremtfét tett-é egy emberen?
 Próbálja valaki, hogy az ÚR hibázhat;
 'S törvénye jó rendet mindennek nem adhat.
 Lehetett volna-é mód, halandófágunk'
 Még másként formálni? vagy emberi forfunk'
- 95 Ki-hagyni egézfzen a' nagy teremtfébűl?
 Melly meg lett egy örök Isteni tetfzésbűl.
 Sok dolgot mondunk mi rofznak ez életbe,
 Mellyet igazfágnak látunk a' nagy rendbe.
 Mi hajtja a' titkos alkotás' kerekít?
- 100 Ki igazgathatja fzivének (b) gyermekit?
 Ha egy ökör maga kéfzítné igáját,
 'S érthetné, mi okbul húzza barázdáját:
 Ha a' Vitézeknek tűzes paripájok,
 Tudnák, mért harapták kemény zabolájok:
- 105 'S miért futnak a' nagy hartznak olly sebefen,
 Szűnvén, iramodván a' tűz közt vérefen:
 Talám az ember is magát meg-láthatná!
 'S örökös Mefterét ki-magyarázhatná.
 Tudná; hogy mi okbul fzenyved, győnyörködik;
- 110 Látná bolondfágát, melly ellen küfzkődik.
 Érzékenyfégeit meg-magyarázhatná;
 Hafznos infégeit nem kárhoztathatná.

(b) A' fziv gyermekeinek nevezek minden érzékenyfégeket;
 mellyek nem tölünk, de t'fak tfupán az elénkbe fordúl'ni f'zokott
 dolgoknak minéműfégeitől, velünk f'zületett humorunk, és nevel-
 tetéfűnknek módja f'zerént vagy fájdalommal, vagy örömmel
 munkálkodnak.

Az ember olly tőkélletes munka, mint azt halandó
óforfa engedte, és kívánta.

Ne mondja hát fenki, hogy az ember hibás,
És származásába történhetett tflálás.

- 115 Mert olly tőkélletes vólt, a' mint lehetett,*
Másként mint, forfa van nem teremtetett.
E' ízéles Világba tflak egy ízikra léte,
Az örök időkbe ízempillantás élte.

A' jövendő történeteknek nem tudása, Világ ízerént bód-
dogfág.

Történetünk' ízáma zárva had maradjon :

- 120 A' végezés' könyve tőlünk tiltva vagon.
Benne a' melly levél ízükléges éltünkre,
Tflak azt olvashatjuk, nézvén Istenünkre.
A' barom nem látja egy ember mit tehet,
De az ember is it, mint Angyal nem érthet.
125 E' terjedt Világba mindent ízemlélhetünk,
Még is valójába íemmit nem(c) érthetünk.
Fájdalom és öröm vezérlik ízívünket,
Tudatlanságunkba tartjuk reményünket.
Ha az áldozatra vezetett állatok
130 Előre láthatnák kegyetlen halálók',
Az öölö kéfekeket néznék é tflendefen ?
Mennéneké veszni olly engedelmesen ?
Ha barmaink húfok' látnák asztalinkon,
Nem bújdofnának-é tőlünk határinkon :

(*) Bonus est (Deus) ; bono nulla cuiusquam boni invidia est ;
fecit itaque quam optimum potuit. SENECA *Epist.* XV.

(c) Nem lehet egy átalján fogva mondani, hogy a' terjedt
Világba mindent ízemlélhetnénk : a' *minden* alatt egy-ízer tflak
azon dolgok értetnek, mellyeket láthatunk : más-ízor pedig érte-
tik a' teremtésben meg világofodott *mindenséég*. Én itt tflak azt
a' fél mindent veszem, mellyet a' dolgok közt ízemeinkkel, vagy
mikroszkopiumon láthatunk.

- 135 De mivel veszteket szegények nem tudják,
 Az ellenek emelt kezeket még nyalják :
 Mi is fok dolognak gyakran hizelkedünk,
 Mellybe romláfunkra lappang veszedelmünk.
 Történeteinket ellenbe útáltuk
 140 Sokszor, hol végtére örömünk' találtuk.

- Ha minden előre tudhatná dolgait,
 Remény nélkül miként huzhatná óráit!
 Kőztünk ki-jelentett napja halálunknak,
 Mindég égő poklát formálna kínunknak.
 145 Sok távolyról látván szerentsétlenségét,
 Me'nyi fájdalokkal nevelné infégét!
 Ah tudatlanfága a' nagy jóvendőknek!
 Melly drága kintfe vagy nálunk az Egeknek!
 Világunk' Istene tette Így munkáját,
 150 Hogy minden el-fulla ki-fzabott (d) pályáját.
 A' ki ditfőfége' magas trónufáru,
 Formált alkotmánya' felfő határu,
 Egyenlőül néz egy verebet el-veszni,
 És valamelly Vitézt a' mélységbe e'ni:
 155 Tengereink' partján egy tfepp víz szárad-el
 Vagy e' föld indulván el-múl az Egekkel.
 Iftenünk székibe hartzok kárt nem tesznek,
 Sem ditfő Egébe tlatákat nem visznek.

(d) Mennyi erőszakot nem kellene az Ifteni örök végezésnek halandóságunkon tenni? ha kiki közzülünk halálának bizonyos történetét, ez, amaz dologba, itt, vagy amott tudhatná. Ki menne reménység nélkül hadakba? ki ülne vizekre, hogy el-fülyedvén, halálával a végezéseknek eleget-tégyen? A' mindenható Erő, és Bőltfeffég, hogy velünk pályánkat szerénységgel el-futtathassa, reménységet függesztett-előnkbe; melly után mint gyermekek az előttök repdeső madarak után, bátor és veszedelmes helyek közt: szaladunk. Ha reménységeinkből egyet el-fogtunk, az által ezer' támadt előttünk: soha belőlők a'nyit nem nyerhetünk, hogy tfalogató seregeket ne fokafittuk; mellyekért szüntelen fáradván, ki-rendelt halálunkra öröm, 's győtrelem közt szaladunk.

- Ember legyen tfendes hát vesződő Lelked,
 160 'S nagy Igazfágába ifmérd-meg Iftened'.
 Tanátfkoz magaddal; keresd bódofágod',
 Tanuljad hafználai nemes valófágod'.
 Szívedbe örökös reményfég nyugofzik,
 Melly hogy ketfegteffen foha nem (e) alufzik.
 165 Várja bódofágod'; mofolyog fzedembe,
 Fel-emel a' porbul; virít kebeledbe.
 Sebes fzárnnyaira Lelkedet fel-velzi,
 'S örömöd' jövendő orfzágiba tefzi:
 A' r'ád várakozó időkbe úgy járkál,
 170 Elötted, utánnad, benned egyre munkál,
 Nem kell kevésféggel eztet velztegetni,
 Leg-job fzelédsfeggel hafznait éltetni.

- Lásd-meg az együgyű fzegényt hajlékába,
 Ki tfendesen nyugfzik, fohajtván magába.
 175 Nem vér az Egekhez; érzi reményfégét.

(e) A' rajtunk meg-tett végezeéseknek kegyelmefége okozta, hogy a' leg-kegyetleneb történetek közt is fzívünkbe lappangó reményfégünknek édeffégével vigafztaltattafunk. Ez az édes remény, el-múlt jó ftelekedeteinken nyugofzik; bennünk virít, és a' jövendő dolgoktul hányattatik; 's így, elől, hátul, melle-tünk, bennünk, mindenütt látjuk, érezzük: fzüntelen körül-va-gyunk töle vétettetve, mellyet, mint érzékeny fzívünknek nyájas fajzatit, mikor' leg-jobban fanyargattatunk, leg-édesebben ketfeg-tetünk. Ha egy rélfzrül az ellenünk hartzoló vízfzontagfágok ezer reményfégünket el-ölik is; foha az által azoktul tellyefféggel meg-nem fofztathatunk, mert más rélfzrül, ifmét ezer olyan remény támad: és ha Világi történeteink, éppen olly kegyetle-nek, hogy már tőlök külső életünk fzerint femmi jót nem vehe-tünk, a'kor' leg-jobban vigafztalja a' fzeléd Lelket az Igazfágnak Kútfeje, kitől egy józan halandó örökös jutalmát várja. Itt nyug-fzik a' Kerefztyén hitnek leg-nagyobb édeffége: melly az halan-dófágnak örömöt, bátorfágot, egyenes fzívet, álhatatoflágot, 's véghetetlen bódof-reményféget adhat. Szerentfés egy férjfíjú örökre, ki halála után, a' tfendes Egeknek dítfőfégei közt, Terem-tőjével való Ifteni tárfaágát hiheti, és bár fokaknak bal itéle-tek tfzerint meg-ftatlakozna is; mindazon által hitibe megmarad-hatna, mert a' tévelység mellybe élne, igen édes.

- Nem maga, de forsa szűli tfak (f) infégét.
 Verejtékeivel földéit áztatja.
 Istenével magát szüntelen biztatja.
 Hifzi, hogy ha meg-hal, tfendes Egekre ér!
- 180 Hol többet győtrelem életéhez nem fér.
 Nagy Teremtőjének dolgát nem vizsgálja,
 Böltfellege tfak az, hogy URÁT tfudálja.
 Nem ád tfalárd reményt nyugovó szívének,
 Halhatatlan italt nem keres testének.
- 185 A' Világ, Istenét nézi igazgatni,
 Tudja, hogy páltzáját nem lehet bizgatni.
 Noha mint akárki ő is mindent érez;
 De a' Királyokkal Világot nem vérez.
 Kivánfágaival nem vesztí életét,
- 190 Híven gyakorolja édes természetét.
 Halandó! a' ki már többet tudhatfz e'nél,
 'S főb teremtes kívánfz lenni az Embernél.
 Világunknak rendit fontoljad Lelkedbe,
 'S formáld új vóltodat fetrengő éltedbe.
- 195 Kiálts rofznak mindent a' mit a'nak láthatfz,
 Hidjed hogy vóltodba minden kis részt tudhatfz,

(f) A' fzeléd együgyűség meg-határozza magát a' fzükfészes dolgoknak kerelfébe: ha fzikott kenyerét, ruháját meg-nyerte, tfendefen van; leg-alább ha fekűdt, mondhatja hogy nyugodott: nem dűlja Lelkének nyughatatlanfágával a' Világot! nem kapdos részeg kívánfágaiba az Istennek fzékihez! nem írgyli másnak azt az életet, melly neki is van. Sok fzerentfétlen böltis illy nyugodalmát nem tudja: ő soha nem tfendes, álmába is a' teremtfének rendivel küfzkodik! vagy igazit, vagy ront: A' Világnak kinos külfő méltófágait, mint fojtogató lántzokat útálja; mellyek aranyból készűltek, de a' vasnál keményebben fzoritnak. Ha lefekfzik vérit vizsgálja, hogy miként foly testébe; kéfik, vagy fzaporán út élő-ere a' karjába: mindjárt meg-fofztatik minden nyugodalmátul. Soha gondolkodó Lelke tfendeffégét nem engedi. Ollyan mint a' fzüntelen fflatózó tenger, melly köfziklákhoz, hegyekhez, hajókhoz, partokhoz, fzigetekhez veri haragos habjait: lármájában fzüntelen fflad; mégis örökőfön tfak árkába buzog: Illyen egy tűdös ki mindenhez ver, magát mindenfelé vífzi, mindennek teszi; még is ember marad, 's úgy is hal.

- Térítged a' napnak fényes lúgarait,
 Járd a' barlangoknak követles gyomrait.
 Az Égnek ragyogó kárpitjait dúld-fel;
 200 Számláld-meg tfillagit búja szemeiddel.
 Légy szabados ura magadtul magadnak,
 Áldozzál-fel mindent rút kívánságodnak.
 Menj-fel a' Világnak örök Istenéhez;
 Kapdoffál mint veszett, hatalmas székéhez.
- 205 Királyi páltzáját ragad-ki kezébül;
 Mellyel teremtfít vezérli Egébül.
 Itéljed egyedül a' nagy Valóságot,
 'S tegyél Világának magad igazfágot.
 Sok Lelkek okozták már tévelygéseket,
- 210 Kik meg-vetvén forfok', szidták (g) az Egeket.
 Angyalok akarnak lenni életekkel,
 Hogy tfudáltassanak nagy történetekkel.
 Halandó forfunkat bontani akarják;
 A' nagy természetet mint veszettek marják.
- 215 Kérdezd, hogy mért ragyog napunknak Világa?
 'S barmainkra miért esett olly fok iga?
 Majd úgy felel reá az ember' búfzkeféig;
 "Hogy érte tette ezt tfak, a' nagy Istenfég.
 "A' tenger dagályos habjait fenyíti,
- 220 "S terhefűlt hajóink' hig térjen repíti.
 "Hegyeinknek gyomra gazdagúlt kintfekkel,
 "A' melly tellyes lett már míves emberekkel:
 "Gyönyörűégeit a' tavasz formálja,
 "El-fáradt szivűnknek örömét ajánlja.

(g) X-dik Alfonzus, a' *Kosztiliák* Királyja mondotta "Hogy ha az Isten mikor e' Világot teremtette, őtet tanátsába hivatólna. jó tanátfokat ad-vala néki." Én pedig e' Szerint Alfonzufoknak ismérem mind azokat, valakik a' teremtfének rendin nyughatatlanzkodnak: melly alatsfony szenyvedésekre már ma igen fok erőtelen halandók reá adták magokat; kik mint a' dűhódtt ebek tápláló gazdájokra: a' jól-tévő természetre 's a'nak kegyelmes URARA morognak.

- 225 "Édes bor italát a' szőlő-tő főzi;
 "Mellyel belfő részink' viglágra öntözi.
 "El-jő az éjtfzaka azért, hogy újítson:
 "Tart a' föld, 's vagyon Ég, mely felül borítson.
 "Mind emberért lett ez *úgymond* a' büszkeség;
- 230 "Mert nem tekintett mást itt a' Fő-Böltseffég."
 De ha a' természet néha meg-rázkodik,
 Föld-indulást telzen; búval foházkodik;
 'S egész Várafokat falukkal széllyel dül,
 Mellyek közt az ember nyílt vermébe le-húl;
- 235 Ha nagy szelek űzik a' futó Egeket,
 'S fellegink ontják ránk zúgó tengereket;
 Hány élő-állatot kapnak a' vizek-el,
 Mélységekre futván fok fúlt emberekkel.
 Ha a' tűz is, e' rút harátfoló állat
- 240 Fel-kelhet harfogva, 's az élőkhöz falhat.
 Mit vél veszélyje közt egy büzke halandó?
 'S hogy ítél magárúl, látván melly múlandó?
 Életét olly fok ölt állattal táplálja,
 Noha testét tfak a' férgeknek hízlalja.
- 245 Örök háborúját látja Világunknak,
 Hol ezer formáját nézzük halálunknak.
 Effő, hideg, meleg, szél, nap-fény, fellegzés.
 Ár-viz, föld-indulás, tfattogó Ég-zengés,
 Tavasfz, őfz, nyár, és tél, egymásba forognak,
- 250 Mellyekkel az élők széllyel tsavarognak.
 De nem rontják ezek még is a' nagy rendet;
 Sőt hartzok közt minden meg (*h*) elevenedett.

(*h*) A' Világ egy egész élet, melly minden járó elevenségbe, valamellyet magába formál, önnön tulajdonfágait ábrázolja. Ő a' szelekbe hirtelen indulatait, a' tűzzel haragját, a' setét fellegekkel bűvát, a' szép időkkal pedig örömet, 's nyájasságát mutatja. Így belőle egész élet lesz mint az emberbűl; kibe harag, kedv, fzmorufág, vigfág, egyenlőül uralkodnak. Ezen tulajdonfágok egy-másba keveredve tartanak-fen minden életet; de ki látja, hogy mitfoda titkos kerek fordítja az időeknek változását? Nem lehet az, hogy mindenkor' nap-fény legyen, a' természet

- Így az embernek is számtalan érzése,
 'S azokba alkotott fok ellenkezése,
 255 Végezésék fzerént formálják életét,
 Mellyek nélkül lenki nem tudhatná létét.
 E' fzerint egy férj-fi azért, hogy háborog,
 Kegyetlen 'S kegyelmes történet közt forog,
 Soha a' nagy rendet fel-nem fordíthatja,
 260 Sem hogy üldöztetik, meg-nem (i) mutathatja.
 Mert él, vagy el múlik, e' Világ meg-marad;
 Érte természetünk' Istene nem fárad.
 Egy ember az havas' kietlen tetején
 Ha fel-függed néha a' kősziklák hegyén,
 265 'S ot valamely mérges történet reá ront;

ki-szárasztaná tápláló gyümöltfét, 's életünk elveszne; ha pedig mindenkor' eső esne, a' föld el-hígulván, őszve-rothadna, 's hasonlólul semmit nem teremhetne; hanem ár-vizével el-fojtana mindent: ha tűz nem volna, a hideg Világunkat örökké jégbe tartaná; hol megfagynánk: ha ellenben hideg nem volna, a' tűz mindent meg-eméltzene. Így azért a' négy éltető állatoknak magokba kell-forogni, és mérsékeltetni, hogy magokat legítvén, a' Világot szűkféges hideggel, és meleggel fen-tarthassák: Az embernek alkotása épen hasonlólul van; indúlatainktúl tápláltatunk; harag, bú, szerelem, öröm, keserűség, nyájasság, szűkféges dolgok bennünk. Ezek közzül nem jó, 's nem is lehet egyet is el-fojtani, tflak mérfékelni kell őket. Mi volna egy ember, ha mindég örülne; vagy mindég sirna; vagy szüntelen haragudna; a' vagy örökké katzagna? Tíudáljuk a' teremtésnek módját, 's az örök rendet a'dig, mig magunk nem teremthetünk.

(i) Mitfoda fzerentfétlen halandó mutathatja azt-meg, hogy ő a' Világnak Kegetmes, 's Bóts Teremtőjétől valaha üldöztetett? Tflak nézze-meg kiki jól történetét, 's nyavalyájának, vagy kárának leg-első indító okát; Ha elégféges a' dolgokat egy málból ki-fejteni, tapasztalni-fogja, hogy az Isten minden dolognak folyását, tflak a' természetnek, 's önnön Igazfágának rendi fzerént engedte; és semmi ártatlanfágra soha öldöklő Angyalokat nem küldött, hogy pufztitfson. Lássa kiki mit tfelekfizik az Igazsággal, a' természetnek Királyi méltóságával, 's az örökös rendel, hogy magára veszedelmet, vagy hasznot életének minéműfége fzerént húzzon. Igaz, hogy elég ártatlanfág fzenyved; de nem Istentől; a' ki által jutalmaztatik; hanem gonofzfágtul, mellyre az ő fohajtásai gyötrelmeket hozhatnak. Magába keressé hát minden, életének büntetődését, vagy jutalmaztatását.

Melly vele fél hegyet a' mélyfégbe le-ont.
 Mikor' onnan felül alá-felé efik,
 'S levegő Eginkbe vészni repíttetik,
 Hívjon segítségre Istent, természetett,
 270 'S tartfon-fel a' szél közt egy kinos életet:
 Féreg, vagy ember húl-le a' magasságrúl,
 Semmi ki-nem szalad velek e' Világrúl.
 Meg-maradáfokért földünk kerekfége
 Nem tesz' lármát; nintsen azokkal infége.

275 De azért a' Világ' Istene kegyelmes;
 'S teremtféihez igen engedelmes.
 Mikor öröme közt nevet egésségünk,
 És a' jó békeffég nyájaskodik velünk;
 A' midőn szívünkkel hű tárgyra találunk,
 280 S egy *Heléna* ólén lassan (*k*) szúnyókálunk,
 A'kor a' természet jól vagyon teremtve;
 De ha le-betegszünk, mindjárt meg-van vészve.
 M'ért keljen egy részrúl mindent igazolni.
 'S más felől az örök rendet úgy gázolni,
 285 Egyikbe, másikba, hogy jól okoskodjunk;
 Tíudáljuk az Istent, 's székinek hódoljunk.

Talám job vólna, ha e' nagy természetbe,
 Minden dolog folyna tflak egy forma rendbe.
 Ha az *Otzedúnus* magát felejlhetné,
 290 'S habjait partokhoz soha nem verhetné.

(*k*) Ha egy ifjú, a' nyájas egésségnek kedvezésével, gazdag szerentféi közt egy valamelyi tőle mindenek felett kedvelni szokott nemes tárgynak, kívánfága szerint szerelmébe jöhet 's a'nak karjain mulathat, kérd-meg tőle mikor' szíve gyönyörűségei közt lankadozik; ha van-e a természetnek hibája? vagy mivé kívánna ő változni, hogy szerelmefétül meg-váljon? Bizonyosan nem fogna-egyebet óhajtani; hanem, hogy szerelme, szerelmese, ifjúfága, egéssége; épek, halhatatlanok, 's javai fogyhatatlanok legyenek. Add-meg ezeket valakinek; 's várjad tovább, hogy mikor fogja-el-változását kívánni.

Ha tűzes fellegink széllyel el-vefznének,
 'S mennykövek a' földbe aláfülyyednének.
 És hogy az ember is futván keservétül,
 Ne folztatnék foha semmi örömetül.

- 295 De mi lenne hartza így a' természetnek!
 Mellybe lehelleti jár minden életnek.
 Ellenkezesékekbe ifmértetik minden;
 Ezek indultak-meg az örökös renden.
 Ha egész Világunk tñak feketét mutat,
 300 Hol leljünk a' kies zöldlégekhez útát?
 Ha foha szomorú napot nem érhetünk,
 A' nyájas időkbe hogy gyönyörködhetünk?
 Hová lez a' szépség, ha a' funda el-vész?
 Édes sebek nélkül a' szerelem mit téfz?
 305 Tűdálatos rendi a' külömbfégeknek,
 Melly nagy ajándéka lettél az egeknek!

A' végezések ellen-való panasz helytelenség; 's az em-
 beri haszontalan vágyodás tűfság.

- Mit akar egy ember, a' ki kévélykedik?
 És hogy ő fél Isten, a'ként vélekedik.
 Kivánfága nem lél igaz valóságot,
 310 Réfzeg, és ohajtja az alattfonyságot.
 Erőért, oroszán akar gyakran lenni;
 Ismét felleginkbe, mint sas kíván menni.
 Nagy, kitfiny állatnak írigyli vagyonát,
 Ezer formára is változtatná magát.
 315 Ilyen egy halandó, ki nem tudja hogy él!
 'S roszízat, jót, mindenbe egyenlőképen vél.
 Ha a'nyi állatnak birná tehetlégét,
 Hol lelné végtére-fel gyönyörűségét?
 A' mit egyfzer birhat, azt már nem kedvelli,
 320 Hát ha mindent el-nyér, örömet hol leli?

A' gazdag természet préda kezek nélkül
 Mindent jutalmazott drága kintseibül.

- Az állatok bírják szükséges erejek',
 Ki-van oltva köztök őriző fegyverek.
- 325 Egyik mint az árnyék tűnik sebességgel;
 Másik erejébe ballag reftességgel.
 Sem egybül, sem másbül nintsen mit el-venni;
 'S hozzájok valamit lehetetlen tenni.
 Mindenik meg-nyugfzik ki-fabott forlása,
- 330 Me'nyi barom fárad, 's fohajt az igába!
 Még is békeféggel el-hordozza terhét,
 Soha nem üldözi kegyetlen mesterét.
 Ezek mind jól lettek kívánságainknak,
 Lehetünk kínzói nyögő barmainknak.
- 335 De egy halandóba hibás a' teremtés,
 Mert nem találta benne elégedés.
 Mint minden állatnál vég nélkül okofab,
 Ő legyen é tfupán maga leg-kinofab?
 E' fzés Világnak töb részei között?
- 340 Hol az ÚR, teremtést foha nem (l) üldözött,
 Szükség hogy ő mindent bírjon örömére;
 'S az egézf természet dolgozzon kedvére?

Az embernek más alkottatása, mint formál-tatva van,
 nem lehetett.

- Egy ember a'mint lett már egy-szer kezdetbe,
 Nem lehetett má'sként foha ez életbe.
- 345 Jól van el-rendelve minden tehetsége,
 De még sem elégzik foknak veszettsége.
 Ha szemeink minden mozgást láthatnának,
 Szomjúlágink foha nem óltathatnának.
 Élő-állatokat kapnánk mindenekbe,
- 350 Sundaságot lelnénk a' tiszta Vizekbe.

(l) Soha az Isten semmi időbe semmi teremtését nem üldözte
 de minden a' maga tfelekedeteinek történeti szerént fzenyvedet
 vagy jutalmaztatott. Ez a' tudomány felette meszfe kiterjesz-
 kedhetik; de még is örök igazság marad.

- Az húsba férgeket szemlélnénk mozogva,
 Elevenektől is futnánk fel-borzadva.
 Fülünk ha nagyon el-véknyítná zengését,
 Az élő természet' szörnű mennydörgését
- 355 Szüntelenül halván, foha nem nyugodnánk,
 Mely zúgó lármába álmatlan el-halnánk.
 Ha a' izaglás gyengéb lehetne orunkba,
 Sok vaftag izagokat szíván homlokunkba,
 Meg-nyomná a' nagy gőz hígult agy-velőnket,
- 360 'S el vesztelnék fejünkbe gondoló erőnket;
 Ha erősb lehetne még is nagy érzésünk,
 Őrömünk bánatunk, el-fojtaná szívünk!
 Oh mint kérnénk e'kor-vízflza vesztett forfunk'
 Melybe olly igazán alkottatott vóltunk.
- 365 Ki nem látná jónak a' nagy Igazlágot,
 Egyenlőül a'ba, mit meg-vont, és adott?

Az állatoknak egymástól külömböző tehetfégek, 's alkot-
 tatásoknak rendei.

- E' Világ a' mennyi elzközökre ered;
 Alkotása a'nyi mesterfégre terjed.
 Érzés, értelem, van minden állatokba,
- 370 A' magas Ég alatt osztva grádusokba.
 Egy utófló féreg a' izemetes porba,
 'S emberi nemzetünk a' leg-első karba,
 Melly nagy melfzféléget mutatnak közöttök!
 Olly fok külömbféget találván előttök.
- 375 A' tenger gyomrába kevergő tzet-halak,
 'S a' levegő Égbe tfevegő madarak,
 Mi-ként külömböznek halláfokra nézve'!
 E' Világnak színén 's fenekén evezve.
 A' kő hegyek alatt alvó orofzlánok
- 380 Szörnű erejekkel őrzik, 's tartják magok';
 A' pók pedig gyengén kötözvén hálóját,
 Tfendefen úgy lefi repdefő prédáját.

A' méh Virágokon szökdöfvén zengéssel,
 El-halगत, ha mézít laphatja ízléssel:
 385 Szaglás, látás, érzés, erő, tapasztalás,
 Gyengefég, ferénység, izlés 's tiszta hallás,
 Egyenlő eszközök ember, 's barmok között,
 Vele az ÚR minden éltet meg- (*m*) kötözött.

Gondolkozás, érzés, egymáshoz vonzó dolgok.

A' természet köztünk két egy testvért formál,
 390 Gondolkozás, érzés, tfak nem egy másban áll.
 Ezek vezérelnek ketten minden éltet,
 Nem lehet kívülről venni élő létet.
 Az alattunk-való állatokat látjuk,
 Emlékezetek van; azt tapasztalhatjuk.
 395 Mely képzelődésbe formáltattathatik;
 De belfő mély titka nem tudattathatik.
 Sok kopó álmából fel-szökik és tfehel,
 Vadászhatja fordul fejébe vérével.
 Egy paripa, a' hol nagyon ugrattatott,
 400 Ha oda jött, más-szor lépve nem maradott.
 Hólnapok múlva is gyakran meg-ismérte
 Az helyet, hol ura, ostorával (*n*) verte.
 Mindenütt ezentúl nagy és kis állatok;
 Élni mint az ember olly szorgalmatofok.
 405 Nem szűkléges nekik mondjuk, gondolkozni,
 Lehet a' barmoknak érz nélkül dolgozni,
 Minden állat jó hát otfobafágába,
 S tfak az ember veszfzen tudatlanfágába?

(*m*) Tagadhatatlan dolog, hogy a' természetnek bizonyfágai, és eszközzei, minden eleven állatokba mint az emberbe meg-vannak; hanem a' *grádúfok* szerént különbözö mértékekbe.

(*n*) Tapasztoljuk, hogy a' barmokba emlékezet találattatik. Az emlékezet pedig a' gondolattúl igen nehezen különböztethetik; és ha valahol emlékezet gondolat nélkül van, A'nak az álatokba kel lenni; mindazonáltal ezeknek belfő részeiket bizonyos okokra nézve bátran nem vizsgálhatjuk.

- Ha olly fok *grádus*ba igaz a' teremtés ;
 410 Miként legyen benne forfunkal tévedés ?
 Oroszlán, elefánt, nagy méltóságunkat
 Meg-ilméri, 's féli hatalmalfágunkat.
 A' földnek számtalan állatjait bírjuk,
 Szegényült életünk' még is mindég írjuk.
 415 Némely bolond gyakran semmi akar lenni,
 'S az Égnek sem kíván áldozatot tenni.

A' teremtés tfudállatos minéműségének előttünk való
 el-terjedéfe, a'nak ditfőléges rendeit mutatja.

- Nézd-meg e' Világnak lármás tenyészéfét,
 Oly fok dolog létét, és el-enyészéfét,
 Tengeren, szárazon, levegő-egekbe,
 420 Lásd, az örökös rend mit telf' mindenekbe.
 Hány mozgásbúl vagyon az a' lántz formálva
 Mely Isten kezébül jött-ki alá-nyúlva.
 E'nek alsó szeme a semmifégnél van,
 A' felső pedig áll az Isten markában.
 425 Meg-feküdt derekán a' nagy természet él,
 Melly mindég haldoklik, 's firjábúl újra kél,
 Angyal, ember, barom, Ég, föld, hegy, tengerek,
 Szörnyű magalfágok, mélység, 's titkos erek,
 Formálják az örök Isten' teremtését.
 430 Magyarásván a'nak hatalmas tetzfését.
 Oh el-láthatatlan Ísteni terjedés !
 Hová ragad benned a' mély elmélkedés !
 Eged trónufátúl a' fetét mélységig,
 A' fetét mélyfégtül, ditfőült székedig,
 435 Minden űrességet be-fogtál vóltoddal,
 Semmi nints kívüled, tfak te vagy magaddal.

A' teremtésbe egy leg-kisseb bomlás, az örök rendet
 fel-fordíthatja.

Ha már itt halandó ! forfunkat el-vesztvén,
 Angyalok lehetnénk, fellyebb emelkedvén :

- Ha a' barom, rendelt vóltábúl ki-kelne,
 440 'S pufzta hajlékinkba emberré lehetne.
 Egy lántz szem az örök rendbűl ki-fzakadna,
 'S az egész teremtés mind őszve-bomlana.
 A' föld tántorodna; állását tévefztvén,
 Tfillagzat, Ég, nap, hód, futna ősze-vefztvén;
 445 Egek omlanának a' széles térfégre!
 Dűlne egyik mélyfég a' málik mélyfégre.
 Az egész természet végre meg-rázkodna,
 'S, a' Világ' Istene fzekére fzaladna.
 Így mulna-el rende a' bõlts teremtfének,
 450 Ily hafzna vólna egy emberi vefzfének.
 Kiért lenne e' nagy mondhatatlan romlás?
 Emberért? Ó por, fűt, gyõtrelnes fár-omlás!
 Mit akar a' rendbe káros vefztéged'?
 Boruljál a' földre, 's tanúld semmiséged!
 455 Ha tagjink a' fõtűl mind el-pártolnának,
 És magok között is hartzra indúlnának,
 Mit tfinálna testűnk e háborúfággal?
 Hogy hogy maradhatnánk-fen állandófággal?
 Az örök rendbe is, ha minden költőzik,
 460 'S forfán kívül más más vóltokba öltőzik,
 Háborúfág támad e' nagy természetbe,
 Melly örökre el-vézf, ha nem marad rendbe.
 Ez az egész Világ egy olly testet formál,
 Hol az örök idő Isten' erővel áll.
 465 Ez erő terjed-el tfak méltófágával,
 Ki mindent ad vefzen örök hatalmával.
 A' nap fúgarival lebeg, 's szélyvel hevít,
 Tfindes fzeleinken járkálva hívesít,
 Virít a' gallyafúlt termő élő-fákon;
 470 Ragyog Egeink közt; tűnik a habokon.
 Mindenre ki-terjed, de ofzolhatatlan,
 Szüntelen adakoz még is fogyhatatlan
 Sem több sem keveseb vóltába nem lehet;
 Sem aláb, sem fellyeb dolgával nem mehet.

- 475 Utólfó gráditfán van a' Méltófágnak ;
 Örökös Kut-feje minden Igazfágnak.
 Bennünk van ereje, mellyel elevenít,
 'S olly fok élő elzűközt a' mozgásra segít.
 Vezérli Világát; fut lehelletinkbe,
 480 Élelztgető tűze, dobog szíveinkbe.
 Leg-kiffib széllel is lengedez ótalma,
 Emberbe, fű-fzálba egyenlő hatalma.
 Mindent őfzve-foglalt fzés Világával,
 Eget, földet, be-tölt egyedül magával.
 485 Teremtett 's igazgat tökéletességgel;
 Munkája' Lelke lett örök Istenféggel.

Az alázatosság első köteleffége a halandófágnak ; melly-
 ből Istenét fűdálhatja.

- Ne nyughatatlankodj tehát halandóság,
 'S hidjed, hogy Teremtőd leg-felsőb Igazfág.
 A'ba van fzerentféd mit gyakran kárhoztatfz.
 490 Tévelygefz, mert mindent mint kis rész nem láthatfz.
 Lelhetfz nyugodalmat tudatlanfágodba ;
 Tfak fűdald Iftened' ártatlanfágodba.
 Ifmérd-meg melly igen nemes teremtés vagy,
 Hafzontalan panaszt a' fzíveden ne hagy.
 495 E' nagy Világ ollyan örökös mesterfég,
 Mellyet ki nem tanul benned a böltsfellig,
 Erefzfzed Iftened' Kegyelmeire magad',
 'S alázatossággal formáld hozzá fzavad'.
 Ha egy-szer teremtett, el-rendeli forfod' ;
 500 Tudjad hogy mindenbe egy forma (o) halálod.
 Mellynek nagy munkáját jól meg-nem ifméred,
 Mit ad 's mivé telzen nem tudod ; tfak véled.
 Mindég fűtatáfzba látfzik a természet,
 De azért belőle femmi ki-nem veszett.

(o) Az halál mindenkor' tfak az utólfó lehelletnek el-enyé-
 fzésébe van ; akarmi által jőjjön.

505 Ellenkezéft mutat az Istenfélg benne,
 Hol ha a' rosz múlna; jó is több nem (p) lenne.
 Illyen az Istennek dítő rendelése;
 Kinek tfak jót szülhet örök végezése.
 Egy ember magába halálíg szenyvedhet,
 510 De a' teremtfbe hiba még sem lehet.

Vége az első Levélnek.

(p) Mivel az Isten minden jót roszbúl húz: ha a' rosz múlna jó is természet szerint nem lenne.

AZ EMBERNEK PRÓBÁJA.

MÁSODIK LEVÉL.

Az emberről, 's belső állapotjairól önnön maga valóságára nézve.

- TANÚLD hát halandó forfodat ismérni,
Ne fárasztad Lelked' a' rendből ki-térni.
Tfak úgy gyakoroljad véges bőltsefféged',
Hogy vele vizsgálhasd belső mesterféged!
- 515 Egy emberi része e' nagy természetnek,
Remek-munkája lett a' dítő Egeknek.
Ki ha éppen nem, vagy nagyon okoskodik,
Mindég egyenlőül hibáz, 's tébolyodik.
Egész Világot fut gondolatjaival;
- 520 De semmit nem ismér tudományjaival.
A' történetektől szüntelen íntetik,
Érzékenységi közt fel-fel-függeztetik.
Lárma van körülte; nem tudja mit tfinál,
Hol sebese indúl, hol hirtelen hátr'ál.
- 525 Most Istennek tfak nem mondja méltósága;
De meg porrá teszi nagy alatsonyfága.
Sok-képen adja-ki büszke ítéletét,
Még is nem értheti tudállatos létét.
Prédául tétetett fok hánykódásának,
- 530 *Labirinthusa* lett morgolódásának.
Soha nem nyughatik; vizsgáláfokat téfz',
Jár a' mélységekbe, hol le-fűllyed, 's el-vész.
Illyen lett egy ember, ki fzenyvedve vígad,
Kerget, kergettetik, 's mindenfelé szalad.

- 535 Méltóság, tsekélység, erő, erőtlenség
 Öröm nyugalom, véghetetlen infég;
 Mind tulajdonfágok nála, hol forogván
 Hányattatik széllyel, dűlvén, tántorogván.
 Menni nem mérészel; meg-állani nem tud
- 540 Ritkán tudja hol szóll igazán, 's hol hazud,
 Magának vezére, és egy-szer 's mind foglya,
 Javainak ura; halálának rabja
 Leve; mint tfudája a ditfő Egeknek
 'S fejhetetlen titka e' nagy természetnek,
- 545 Eredj tfudállatos teremtés, a' merre
 Okosfágod ragad; fufs Égre tengerre.
 Az *Ótzeánu*/nak bolyongó hajjait
 Verd-meg; zabolázzad nyargaló halmait.
 Földünk' kerekfégét mérd nehézfégébe;
- 550 Menj-fel Iftenedhez ditfőült Egébe:
 Forgasd ott székiből a' tfillagzatokat,
 Küldjél világára széllyel Angyalokat.
 A' kopasz hegyeket kergesd-el e' földről,
 Hozz új Világot-ki a' titkos mélyfégből.
- 555 'S ha gondolva tetted ilyen makats-fágod',
 Szálj magadba végre, 's lásd alاتفonyfágod'.

Az halandóknak tudományok tudatlanfág, látáfok vakfág.

- Sokan emelkednek a' magas Egekbe;
 Bújdofván Lelkekkel e' nagy természetbe.
 Honnan Ifteneknek törvényit vizsgálják,
- 560 'S gondolataikat szüntelen formálják.
 Hóldunknak forgását tfillaginkkal nézik,
 Az idő járafát alá-'s-fel intézik.
 Mesterfégek me'nyi titkokat fel-talál!
 Jár a' föld, úgy szóllnak; és a' nap helyben áll.
- 565 Menny-dörgéft tfínálnak fűftős Egeinkbe,
 Visgálják az erőt tűzes felleginkbe.
 Egy színt, fok színekre el-változtathatnak,
 Gyakran műhelyekbe tfudát mutogatnak.

De az ilyen bõltfek ezekkel fáradván,
 570 Ifmérneké mindent? napba, holdba látván.
 Egy plántába hogy van el-rejtve ereje?
 Miként vonúl a'nak fel-felé vefzfeje?
 Vagy tudja-é a' bõlts vezetni (a) érzését?
 'S éjjel zabolázni rút képzelõdését?
 575 Vérébûl változás merre fut Lelkébe?
 Me'nyi rélz tarthatja életét (b) testébe?

A' maga-szeretet 's józan ész, egy máfnak örökös barát-
 jai; és az igaz életre egyenlõül szûkségfek: mely-
 lyeknek helyes gyakorlások minden egyéb mester-
 légeket 's tudományokat, felül haladnak.

Két ôfztõn hajt minden halandót éltébe,
 Kiki közöttök fut erköltsi létébe.
 A' maga-szeretet, és józán okosság;
 580 Mellyekbe felettéb nagy az hatalmaffág.
 Egyik szüntelenûl tfak előre ragad,
 A' máfik tartóztat, és tronulán marad.
 Együtt igyekeznek hivatalok' tenni;
 Lehet velek igaz, 's gonofsz tzélra menni.
 585 A' melly dolog közöttök hû egyezélt (c) tehet,
 A' mind jó, 's tfak a' rosz melly ellenek mehet.
 A' maga-szeretet mint éltünk mestere,
 Tfelekedetinkbe fok dolgot kevere.

(a) Az érzélt szabadosan vezérelni úgy lehetne, ha egéffé-
 gûnktil az örömöt, 's febeinktil a' fájdalmat el-tilthatnánk.

(b) Azt tartom, hogy Világ teremtfétül fogva senki nem
 magyarázhatta-meg egézflen azokat az izeket, mellyek egy élet-
 nek fen-tartáflára dolgoznak.

(c) Valamelly dolog a' maga-szeretetet, 's okosságot hasonlõ
 erőbe egymással tartani legit, mind felettéb jó. A' kibe igaz maga-
 szeretet nints, a'ba a' Lélek el-lustul 's okosságát is nem gyako-
 rolhatja; mert õ sem önnön dítfõségének meg-szerzsfébe, sem a'
 közönléges jónak elõmozdítáfába nem dolgozhatik. A' kibe pedig
 ellenben maga-szereteti az igaz mértéket meg-haladván határ-
 nélkül valová léfz, az gonofs, alattony, hívalkodó, hafzontalan
 éfzkõzzé változik, 's el-véflz.

- Okoskodásunktul tanátfokat veszen,
 590 De fő törvényeket azért maga teszen.
 E'ként életünket mindég igazgatja,
 De ha okosságunk' felül haladhatja:
 El-romlik az vóltunk erköltsi létébe,
 Veszni hagyván magát nagy mesterfégébe.
 595 Ollyan lesz miné a' láng, melly hirtelen fel-gyúl,
 'S a' szalmát emészttvén, futáfabá el-múl.

A' maga-szeretet az okosság előtt fut: és foha nem
 tfelekedhetünk úgy, hogy ő minden mozdulásunkra
 leg-első indító ok ne legyen, mivel örökös tzeljául-
 mindenkor' boldogfágunkat veszi.

- A' maga-szeretet bennünk ollyan ösztön,
 Melly Lelkünkkel jár jól tfak 's el-téved külön.
 Ő mindég dolgozik; űzi tehetségünk',
 600 De segítségére legyen bőltfességünk;
 Mert úgy fáradfága szüntelenül hafznál,
 'S serény munkáiba veszélyre nem talál.
 Van-é hafznunk mellyet a maga- (d) szeretet
 Eredetibe még el-nem rendelhetett?
 605 Munkáinkba jófág mi módon leheszen,
 Hogy a' Lélek azon ne őrvendezheszen?
 Ha örööm' érzem, van gyönyörűségem,
 Miként rabollyam-el magamtúl hívfégem?
 Tfac érzésfemtúl fűg kínom, boldogfágom,
 610 Ezt őrizi azért minden okosságom.

(d) Kitfoda mozdúlhatott úgy valaha, hogy önnön magához
 vonzó szeretetit tellyességgel le-vetkeztvén, magán kívül idegen
 okokból fáradhatott volna. Valamedig kínos, és édes érzékeny-
 ségeinket tapasztolni-fogjuk, a' dig édes érzékenységeinknek táp-
 lálásokra szüntelen-ösztonóztetni-fogunk: dítőfégért, idveffégért,
 's egyéb betfes vagyonokért fárad az egész Világ. Kitfoda töre-
 kedhetik pedig ezekre az igaz józán és törvényes Isteni dol-
 gokra önnön szereteti nélkül. Jó a' maga-szeretet igen is, tfak
 más veszedelme nélkül mérfélkelve legyen.

- Magamat szeretnem kell nyugodalmamért,
 Mert mi hasznom érzem, ha gyötrelmem el-ért?
 Hogy éljek, a' magam-szereteti mozgat,
 Mellynek útjaiba tfak Lelkem igazgat.
 615 Kéntelen életem javáért fáradni,
 Mert a' nélkül pokol a' földön maradni.

- A' magunkhoz vonzó szeretet tenger lett,
 Mellynek térjén Lelkünk vitorlákat szegzett.
 Itt evez szüntelen; kormányát forgatja;
 620 De az erőt, mellyen jár, nem nyugtathatja.
 Hogy is tfendefítsen egy hajó egy tengert!
 Melly még szél nélkül is habjával mindég vert.
 A' Lélek a' szívvel egybe keverednek,
 'S hasznokra egyenlő-módon kereskednek.
 625 Egyik tengert áraszt érzékenységgel;
 Mellyen a' máfik fut bús evezésével.
 Lelkünk lát s' Kormányát fénynél mozgathatja,
 Dítők fúgarival szivünk' haladhatja.
 De a' vér, vakon is nagy sebességein
 630 Ragadhatja ötet lármás térségein,
 Indulatinkat itt el-nem vezíthetjük,
 És életünk' köztők józanúl vihetjük.
 Ők hordják Lelkünket zajos tengereken,
 Mindég eveznünk kell zuhogó ereken.
 635 Azért Lelkünk fényét szűkség éleszteti,
 Mert ezt a' fok vérbe el-lehet vezteni.
 Próba 's szenyvedéssel nőhet okosságunk,
 Gondoljunk, érezzünk, lélsz Világosságunk.

- Hagyjuk okoskodni a' büszke elméket,
 640 Kik mindenkor, tfalják belső törvényeket,
 Had ofszák magokba tulajdonságokat;
 Lärmázván közöttök az ofkolásokat;
 A' kik valósággal, fok-szor egyet értnek;
 De a' tfupa szóért még is vetélkednek.

645 Elmélkedésekkel rontanak' szüntelen,
 Fére fut híg eszek; tlatájok helytelen:
 A' fzeléd erköltnék el-vezik szépfégét,
 Tagadják fok igaz szívnek böltséffégét
 Had mondják hibáfnak egyenes értelmünk',
 650 Igazságunk érték el-nem nyomjuk bennünk.

Az igaz maga-fzeretet és okoffág egymásba keveredvén,
 munkájokra 's valóságokra nézve ugyan azon egy
 tzélra dolgozó elzközök, és mind kettő egy dolog.

Az éfz, és fzeretet barátok (*e*) maradnak,
 'S egymáft ketlegtetvén egy tzélra fáradnak.
 Egyenlőül futják kínos férelmeket,
 Szüntelen vadáfván gyönyörűfégeket.
 655 Örömért ég benne tenger' kívánfágok',
 A' gondal mind ketten el-lankasztják magok'.
 Innen következik, hogy egyre dolgoznak,
 'S kínoktól fzaladván kedvekért fáradnak.
 Így az igaz józan magunk-fzereteti,
 660 Egy okoffágunkkal, 's éltünk vezérleti.

Minden indulat hafznos elzköz lehet az ember böldeg-
 ságára; ha a' Lélektől úgy vezéreltethetik, mint
 azt, a'nak fzükféges vólta, és formáltatáfának egye-
 nes tzélja, a' teremtfre, 's egyéb dolgoknak tífza-
 fágokra való nézve kívánják.

Az indulat bennünk mindenre ki-terjed,
 Kisdéd, 's erősb tūze mindenfelől gerjed.
 Kívánfágunk benne fárafztja fzivűnkét,
 Melly végre forn kez, 's tfapkodja Lelkűnkét.

(*e*) Hirtelen a' gyengébbek meg-ütözhetnének benne, hogy
 a' fzeretetet az okoffággal barátfágra hozom; mivel a' szere-
 tetnek töbnyire részegféz tulajdonítatik; jól van, de itt nem egy
 tfél tfap gögőfnek, vagy egy nyargalódzó fzelefedettf hafzontalan
 ifijúnak fzerelmérül, hanem a' törvényes, józan, és igazán mér-
 fékelt magunk fzeretetirül fzóllottam.

- 665 E'be ha meg-hevül, fok villámlás be-hat,
 Hol ő roffzat, és jót egy képen találhat.
 A' ki-tétetet tárgy gondolatit szűli,
 Szívünket mellyünkbe terhével meg-űli.
 Háborúra jövünk, melly mindég használhat;
- 670 Ha zajával, Lelkünk' okoffága bírhat.
 Minden indulat jó igaz határába,
 Egy érzéfünk sem tesz' kárt valóságába.
 Ők mint hív eszközök józan okoffággal,
 Egyesek lehetnek minden igazfággal.
- 675 Tétovázó szívünk érezni tanítjuk,
 Az heverő Lelket gondolkodni hajtjuk.
 Háborújok között jó erkölcsöt szűnek,
 Ha a' Lelkek benne alá-nem füllyednek.
 Hol érzékenység nints, ott jófág nem (f) élhet,
- 680 Szív nélkül a' Lélek foha bölts nem lehet.
 Hád tévelyegjenek fok bomlott okofok,
 Kik indulat nélkül henyéltetnék magok'.
 Érzékenységeket úgy vélik el-űzték,
 És hideg vérekkal szíveket meg-győzték.
- 685 Egéffégek, pénzek, nyugodalmok ha van;
 Mint nagy erős Lelkek, tfendefek magokban,
 De ha szélvezekkel támad történetek,
 Leg-nyomorútab lesz heverő életek.
 Szívek olly mint a' víz, melly ostromok nélkül
- 690 Tfendes; de leg-kifőbb széllel habokra dűl.
 Raboknak akarják tenni érzéseket,
 Nem kívánván azzal oktatni szíveket.
 Egy Lélek' ereje heveréffel nem nő,
 Van é jó értelem ott, hol a' szív nem fő?

(f) Mire betfűlttethetik egy el-vadúlt katonának szíve, ha az, a' véres hartzoknak kegyetlenségétől meg-keményítettén, többet szeléd nyájállagot, szemerres szerelmet, 's szánakozást nem ismér? következés képen mitfoda igaz böltsfége lehet továbbá Lelkének is, melly alatt szeléd emberfég, 's édes meg illetődés, sem atyafifágba, sem barátfágba foha nem éreztethetik?

- 695 Indúlatainknak háborúji vannak,
 Hol tehetfégeink gyakran el-lankadnak.
 De éppen ez az a' hasznos fáradfága,
 Még is, hol öregbül nemes méltófága.
 A' vérnek tengerén kiki hajón fárad,
 700 Hol Lelkünk kormányoz, 's indulatunk ragad.
 Nem csak tsendességbe rejtezett fő haszon;
 Lehet kintset gyűjteni a dűhös habokon.
 E' Világ' Istene szelen, tengeren jár,
 Kiki fel-leli őt', legyen akárhol bár.

A' külömb külömb-féle indulatok oktatnak, és a' köz-
 zönféges-jónak elő-mozdítását egyességekkel for-
 málják.

- 705 Heves indulatink olyak mint mesterek,
 Mindenre ő benne jutnak ez emberek.
 Ezek iránt néha látfzik ellenkezés;
 De általok még is lehet jó egyezés.
 Ha valamelly Vitéz pántzélba öltőzvéen
 710 Vérzik, hartzai közt kardal fűvöltőzvéen;
 Melly távoly jár tüze egy fohajtó Paptúl!
 Ki irtózik 's refzket a' gyilkos hadaktúl.
 Közzéjek örökös ellenfégeffég fért,
 De egy Ország vélek még is erőre ért:
 715 Szeretet és harag így vagynak szívünkbe,
 Mellyek azért jóra dolgoznak él'tünkbe.
 'S csak a' Lélek bánjon jól illy eszközzivel,
 Nagyra vífzi él'tünk' józan mesterivel.
 Az iften kezébe minden tiszta jófág.
 720 De mi okozzuk, hogy támadjon gonoszfág.
 Mert a' ki életét jól vezérelheti,
 Külömbfégeit is meg-egyeztetheti.

A' szerelem 's remény nevetnek él'tünkre,
 Mint kedves gyermekek úgy futnak szívünkbe.

- 725 A gyűlölfég pedig, harag, és félelem,
 Ugy tetfzik, hogy minden részbe veszedelem.
 De ha ezeket is el-öfztjük helyesen;
 Formálják Lelkűnk, és igen nemesen.
 A' roffztúl útállat őrzy természetűnk',
 730 A' szeretet pedig édesíti szívűnk'.
 'S jól járván mindenik tulajdon erébe,
 Egész erőt formál egy ember' vérebe.
 Ezekbe kel nőni gyönyörűségűnknek,
 Mellybűl ha ezt vesztjük, más fut reményűnknek.
 735 Mindenkor' keressük, 's szüntelenül hagyunk,
 Jó, roffz nélkül, foha semmibe nem vagyunk.
 Számtalan eszközök fordulnak előnkbe,
 Mellyek változhatnak a' történetekbe.
 Mi, köztők alá-'s-fel örökké tfavargunk.
 740 Ellenbe, melleleg hánykódással forgunk.

A' leg-erősebben uralkodó indulat, természet szerint szű-
 letéffel formáltatik; és a' szokással idővel neved-
 vén, ront vagy fegít inkább, a' vele dolgozó eszköz-
 nek minéműlége fzerént.

- Talám minden ember még foganfzáfába
 Vesz oly titkos erőt vérivel magába,
 Melly egy indulathoz kötvén inkább magát,
 Önként téfz' vállára veszedelmes igát.
 745 Az indulat véle mindég nevededik,
 Miatta a' többi erőtelenedik.
 'S végtére hatalmát úgy el-is terjeszti,
 Hogy az egész embert gyakran meg-em észti
 Illyen egy nagy Haza, melly tfak katona léfz!
 750 Vagy tfupa gazdaság mesterfégébe vész.
 Egyik erejével, más rífzit el-rontja,
 'S elevenen belfő tagjait fel-bontja.
 Ha kemény indulat fejtetik egy testbe
 Melly magát kéfzíti, és már lopdos lesbe,
 755 Azt a' Lélek ha jó, vigyázva szemlélvén,

- Veszteni nem-fogja, vele meg egyezvén.
 Úgy is már egy ilyen indulat fen-marad,
 Mely fok hafznot szűlhet ha józanul fárad.
 'S ha fő dologba van, szűkség is, hogy legyen,
 760 Mert az élet benne nagyon elő-megyen.
 A' ki táplálhatja több részt az ellen,
 Dítőffégét vele érheti hirtelen.
 Természetünkbeül kél tfak ezen indulat,
 Ő az ki magának ilyen jármot adhat;
 765 Mellyet a' szokással továbbra táplálván,
 Nagygyá télsz' 's a' több részt mind el-hagyja árván.
 E'ként támad hamis Isten kebelünkbe;
 A' kit bálványozni nem szűnünk szívünkbe.
 Okoskodásunkkal meg (g) erőfittetik,
 770 'S tfak halál a' mellyel végre felejtetik.

Az uralkodó indulat, a' Lélekkel, 's okossággal bír.

Mert illy uralkodó indulat ha lefzen,
 Az okosságnak is törvényeket tetzen:
 Ki-kel Lelkünk ellen, kivel a'dig hartzol,
 Mig ő győzöttetvén, magátul nem hódol.

- 775 Szerentfétlen jobbagy! oka fok romlásnak
 Mért kelljen szolgálnod olly kínos Királynak?
 Rabfágodba élvén, szüntelenül fáradsz,
 Tanátfolsz, de erőt már keveset adhatfsz:
 Tfsak vádolni tudod erőtelenfégünk',
 780 Előnkbe-terjesztvén dúló veszettfégünk'.

(g) A' ki szüntelen részeg, a'ba leg-erősebb indulat lett az, hogy szüntelen igyék. E'ből a' betegfégből igen kevesen gyógyúlnak: és noha ez veszedelem ellen fok Lélek, fok ízbe küzködik; magát még is nem szabadíthatja. Ha valakinek ellenben nemes dolgokra esett leg-erősebb indulatja, az, hajlandóságát Lelkével kövesse, de úgy mérfékelje magát, hogy a'tól egézfzen el-ne ragadtasson; mert sehol nintsen olyan nagy jó, ha az a' több kis jót veszteni indul, hogy belőle mindjárt leg-nagyobb rossz ne legyen.

- Apró indulatink gyakran özve-fzeded,
 Gondolván, hogy vélek Királyod' meg-vered.
 De ő trónufodra ha egyszer fel-ülhet,
 Nehezen szál-alá, mert hatalmat szűlhet.
- 785 Igaz, hogy támadhat más olyan indulat,
 Mellytúl uralkodód székébe el-fúlhat ;
 De ez is trónufod ölébe férkezhén,
 Tlak ugyan urad lefz, erődet le vervén.
 Így hatalmát vesztvén a lélek, háborog
- 790 És le verettetve veszélyek közt forog.
 Néha méltóságát gondolja magába,
 'S hiszi, hogy meg-maradt felfő hatalmába :
 Gyógyulását véli, egész orfzágának,
 Magába nagy hitelt ad kezdett dolgának.
- 795 De meg-tfalatkozik gyengelégeibe,
 És tlak képzelődik nagy infégeibe,
 Olyan mint egy orvas, ki javuláft ígér,
 Ott is, hol az halál már áldozatot kér.
 Orvas, ki él'tünknek örökősfűlt baja,
- 800 'S mivel halálból él, dolga is nyavalya.

A' természet minden indulatokat szabadosan meg-külömböztetett; mellyeknek a' Lelket gond-vifélések, 's józan vezérlések, nem pedig el fojtásokra tartja.

- A' természet útja vezet mindeneket,
 Mellyen tévelyegni látunk nemzeteket.
 Ez úton a' Lélek erejét el-éri,
 Szivünk még sem bírja, hanem tlak kíféri.
- 805 Egy indulatot is el-nem veszteth bennünk,
 Hanem tlak mérfékel, fáradozván velünk.
 Mint tfavargó szelek hajlandóságaink
 Ragadnak él'tünkbe, formálván dolgaink' !
 A' hol indulatunk erősebben fárad,
- 810 Tőbnyire nemefeb erőnk tlak ott marad.
 Vadászat, gazdaság, mesterfég, tanulás,
 Papi-rend, henyélés, vitézfég, hartzolás ;

- E'hez, vagy ama'hoz van főb hajlandóság,
 Mindenikbe lehet részfizerén igazság,
 815 Lehet józan rendel mindent gyakorolni,
 Semmi mesterféget nem lehet vádolni.
 Ide vagy amoda valaki hajoljon,
 Mind egy, tfak vigyázzon, hogy meg-ne romoljon.
 Egy kerefkedőbe a' nép hasznát éri.
 820 A *Filozofus*nak oktat hideg véri.
 Szántás, vetés, írás, Papok' mesterfége,
 Vezérek lármája. urak kényeffége,
 Köztünk egyenlőül károsok, hasznofok.
 Szükség hogy legyenek bolondok, okosok.
 825 Ez Világunk módja; így állott-fel minden,
 Hogy ellenkezések leheffenek renden.
 Bólts nagy teremtfé az örök Istennek;
 Nintfen tflatáfa a'ba egy embernek.
 Mert az Ur Világát a' midőn alkotta,
 830 Meg-nézte, 's hibáját a'nak nem találta.

A' teremtfének örökös Mestere minden jót roszbúl hoz;
 és minden édefféget keferűbúl fzi; melly dolgok,
 rosz, vagy jó nevezeteket, tfak az emberi érzékeny-
 ségekre való nézve, nem pedig az örök rend szerint
 vehetik.

- Az Isten minden jót eléb roszba óltott,
 Mellyel a' méregbűl édes mézet húzott.
 Itt van fő mesterfég; ez szívűnknek titka,
 Ez rendet vádolja olly fok bolond' szitka.
 835 Szükség jónak, rosznak őszve keveredni,
 'S a' nagy erköltsnek is gonofzból éledni,
 Lelkével minden teft ezek kőzt forogván,
 Erőre jöhetnek, egy kézre dolgozván.
 Mint egy vad-alma ág, melly ha el-vágatik
 840 'S favanyu vizébe szeléd fa óltatik;
 Édes gyümölsőket (fel-nővén) teremhet,
 Mellybe az íny kívánt kedvefféget lelhet:
 Úgy a' gonofzfág is keferűségéből,

Emberi Nemünkbe leg-első jókat szűl.
 845 Sok keferű bánat okozott már hafznót,
 Hol szívünk fájdalma tengerébe úszott.
 Harag adhat erőt igaz védelemre;
 Szűkfég gyengefég is az engedelemre;
 A' bújafág józan, 's igaz határába,
 850 Sok férjfit mulattat hív házaflágába.
 De a' gyönyörűség még is kínnal habzik,
 'S kellemeteflége fok febbel varadzik.
 Ollyan kedvefféget nem is érünk foha,
 Melly nem keferűbül költ-vólna valaha.
 A' jó a' roffzal el-keveredve, ugyan azon egy tzélra
 törekedő magokhoz hafonló egy dolgokká lesznek.

855 E'képen formálta a' természet magát,
 Egyenlőül vívén mindenekbe dolgát.
 A' jó egéffégért nyavalyákat szerez,
 Sok szívet érzéffel feb nélkül is vérez.
 Minden nagy származáft méreggel nevel-fel,
 860 'S büntet, hogy oktaffon a' bús történettel.
 Me'nél inkább emésztt keferűségével.
 A'nál töb jót adhat gyönyörűségével.
 Ha fokáig üldöz némelly vezedelem,
 'S végre fohajtáfra jó a' fegedelem;
 865 Miként érezteti nyert örömünk magát!
 Melly kedveffé telzi az el-vetett igát!
 Egy jó tfak a'nyiba jó, a' me'nyibe rofz;
 Azért a' nagy rendbe femmit rofzra ne ofz.
 Minden ártalom lefz ha a'ra fordítod,
 870 De jó mérfékléffel mindenbe van hafznod.
 Egy Atya, szerelmét érzi gyermekéhez.
 De haraggal is fog a'nak védelméhez:
 Igy nintfen olly jófág, melly fegyvert nem kíván,
 Magával egy ember kéntelenféggel bán.
 875 Egy fegyver mivel öl, úgy látfzik ártalom,
 De ha törvény fzerint vídelmez, óltalom.

- Indulat adatott fegyverül a' szívnek,
 E' vezeti mívét minden kézi-ívnek.
 'S ha ő józan rendin igazgattathatik,
 880 Soha ártalomnak nem találtathatik.
 Mért van mérges epe egy emberi testbe?
 Azért, hogy szűkféges ez, minden életbe.
 Miként legyen édes, méreg nélkül bennünk?
 Kedves fájás nélkül, hogy kelljen szeretnünk?
 885 Egyik indulatod' a' máfikba leled,
 Haragod mindenkor' szerelmedbe (h) éled.
 Bú, gond, keferűség, mind jóbúl származnak,
 Mellyek hogy büntetnek, azért jutalmaznak.
 Me'nyi fok fájdalom szűli életünket,
 890 'S igazfágért me'nyit fárasztjuk Lelkünket.
 Mind ezt, mind amasztat győtrelem adhatja,
 'S így a' ki nem szenyved javát sem tudhatja.
 Egy igaz erköltsőt, me'nyi rosz formálhat?
 Fáradtfsága nélkül ki mi jót tfinálhat?
 895 A' roszat a' jótúl nem lehet el-venni,
 Mindenkor' egymásba kell ezeknek lenni.

A' teremtfnek örökös tzélja, nem egy embernek különös gyönyörűégeit; de a' Világnak nagy rendit nézi: mellyet egy kis résznek öröméért vagy szenyvedéféért, meg-nem bont, sem fel-nem forgat.

- Jó a' Világ mondhad Istenére nézve,
 De rosz a'nak ki nyög kínjait érezve.
 Ugyan mi kára van e' nagy természetnek?
 900 Ha vége lefz benne egy árnyék életnek.
 És ha az édes is, tfak méregbűl jőhet,
 Életünk a' nélkül örömbe hogy lehet?

(h) Vagy a' magadhoz, vagy a' máshoz vonzó szeretetbű indúl sz mindenkor' haragra, és engedelemre; melly szerént az minden időbe, 's örökké tfak szeretetbűl jó; legyen a' törvényes, vagy törvénytelen.

- E' nagy természetet egy teftnek kell venni,
 'S Alkotóját a'nak úgy Lelkévé tenni;
 905 Olsztán jól vizsgálván e' két erőféget,
 Láffuk-meg hol lelünk erőtelenféget.
 Vagy-on-é fájdalma a' nagy természetnek?
 És a' benne lakó Isteni Léleknek?
 Hol lehet ezeknek káros változások?
 910 Van-é valamivel hátra-maradások?
 Rosz nélkül fő Jófág tfak az Isten lehet,
 De már Ő, mint maga ollyat nem teremthet.
 Munkájába pedig ilyen rendet tfinált,
 (Mint látjuk,) mert máfat alatta nem talált.
 915 Egy Ő, 's Világot is tfak egyet teremtett,
 Mellybe minden dolog tókélleteffég lett.
 E' Világnak felét mi rofznak nevezzük,
 Pedig minden jó ha a' teremtéft nézzük.
 Istenre, Világra nézve roffz nem lehet,
 920 Az örök rend gonofzt magábúl nem tehet.
 'S mi is tfak méregbe lelvén édefféget,
 Kedveffégnek tartfuk a' kefe:űféget.
 A' leg-hafznosb dolgok rofzba formáltatnak;
 'S így a roffz dolgok is jóknak tartathatnak.
 925 Ha hogy te még ura' lehetel más rendnek,
 Eredj! 's adj tanátfot az örök Istennek.

A vétkeknek minéműségébe a' Világ kétfégeskedik:
 A' nyilván-való gonofzfágot pedig minden természet
 útálja.

- Mitfoda lett hiba az halandóságba?
 Mi lehet kárhozat egy nagy tárfafágba?
 Jó törvényt tfak Isten 's természet szabhatnak,
 930 Kik magoktól hibát soha nem adhatnak.
 Még is a' Vitézek magokat veszfhetik,
 'S emberi Nemünket törvénnel ölhetik.
 Sok nagy igazfágot meg-tévefzt a' szokás,
 Sok törvényt el-ronthat az hibás oktatás.

- 935 Egyedül egy Isten taníthat *Rómával*,
 A' ki különbözni indul *Kálvinus*sal.
 Soknál feleséget törvényünk nem fzenyved,
 Melly a' több Világnak házaflágot enged.
 Szokás, vagy természet telzi-é a' törvényt,
- 940 Vagy az Isten maga formál hitbe reményt?
 Úgy hízem hogy a' bűn mindég útállatos,
 Földön, 's Egek előtt egyre kárhozatos.
 Az ÚRNAK törvénye ki-van köztünk adva,
 Induljunk a' fzerint szokással haladva.
- 945 Köveffük a' leg-job 's leg-igazab Bírót,
 Ne vegyünk törvényül minden fzegény író.
 Egy Világofodott Lélek szépen oktat,
 Minden valóságos bűnre meg-irtóztat.
 A' kit e' nem vezet, tfak szokásbúl élhet.
- 950 Kárhozatjába is idvefféget vélhet.
 Nem mondom itt mi bűn, 's mi jó tfelekedet,
 Lát az ép fzem ha fény kőrülte terjedett.

Senki az életbe hiba és jófág nélkül erkölfti tfelekedeteibe, magára, 's az igazfágra-való nézve nem lehet.

- Minden embernek kell roffzat, és jót tenni,
 E' nélkül életnek lehetetlen lenni,
- 955 De külön fokaknak az a' dűhöffégek,
 Hogy ne láffák mibe támad vezettffégek.
 A' fzéles Világot kiki kárhoztatja;
 Magát pedig benne minden igazítja;
 Hát ha az emberek olyan ártatlanok,
- 960 Hol lesznek közöttünk bűnhódótt gonofzok?
 Mitfoda okokból fzidjuk a' Világot?
 Ki nyomta-el benne a' nagy Igazfágot?
 Jó tfelekedetet fok el-fajúlt tett már,
 'S egyenes embertül gyakran fzármazott kár.
- 965 Az oftoba néha több egy nagy okofnál,
 Mert a' hol e' fzenyved, ő ott nyugtot talál.

Minnyájan követjük indulatainkat,
 Sok képpen rendelvén kínos dolgainkat.
 A' magafzeretet vezérli szívünket,
 970 Ó utánna húzzuk egész életünket.
 Ezzel egy halandó fok törvénynyel fírad,
 Noha az örökös Igazfág egy marad.

Az indulatok a' közönséges 's különös jóknak hív elz-
 közei; mellyeket a' Fő Böltsféfég igazán el-olstott,
 's hafzonná tett.

A felfő Böltsféfég mindent jól el-olstott,
 Hogy teremtfínek elzközöket adott.
 975 Érdemes Böltsfíek szüntelenül írnek,
 Igazfágért fok-szor halálra fáradnak.
 Egy Vitéz, vérivel órizi Hazáját,
 A' közféfég jó szívvel táplálja marháját.
 E'nek papoláfra hajlott indulatja,
 980 Amaz, tfak a' lármás törvényt tanulhatja.
 Egyik varr, más farag: kerefik élelmek',
 Táplálják, segítik nagy emberi Nemek'.
 Kiki szomfzédjának szükféfégével épül,
 Ez fel-emelkedik; a' máfik alá-dül.
 985 Igy a' külömböző indulat hafználhat,
 Kívfűlök a' közjó soha fenn-nem állhat.
 Tíak dítféret fizet fok nagy fáradfágot;
 Ne bántfuk egy böltsbe a hafznos hívfágot.
 Minden igaz végre van természetünkbe,
 990 A' mi lett, szükféfég vólt emberi Nemünkbe.
 Hány felé szaladoz már az hajlandófág,
 'S hol nem támadhatott benne még fáradtfág?
 Egy Király, jobbágyit veszély közt szolgálja,
 A' szolga élelmét urába találja.
 995 Minden elzköz másba kerefi védelmét,
 'S az erős gyengébe leli segedelmét.
 Kiki fáradozik indúlataiba,
 Nyűglódvén fohajtván bajos dolgaiba.

- Apró rézfetskéi e' széles Világnak
 1000 Igy kötik erejét a' nagy gazdaságnak.
 A' kisedet eszközök külön erőtlenek,
 De egybe vonatván meg-győzhetetlenek.
 Ezen szép rend által szeretni tanulunk,
 Szenyvedéfinak szokjuk, 's békeféggel halunk.
 1005 Mindenre az élő tárfafág vezérel,
 Nemes eszközöket félünk, szeretnünk kel.
 Sok apróságból áll Világunk' ereje,
 Mellynek igaz Isten lett örök Kút-feje.
 Másokba fáradván, magunkat legítjük.
 1010 'S a' közönléges jót vélünk öregbítjük.
 Ez csak hű osztálja emberi Nemünknek,
 'S örök törvénye let a' dítő Egeknek.

Az indulatoknak ereje, elő eszközeiknek, meg elégedést
 adnak: melly szűkféges, 's hasznos törvényt, a'
 jól tévő természet, 's a'nak bölts URA igazán szabtak.

- Az indulat a'hol jól találtathatik,
 Semmi okon mástul nem vádoltathatik.
 1015 Olyan elégedést magába minden lel;
 Mellybe a' másikkal soha meg-nem tserél.
 Melly kevély egy Vitéz, ha a' vért onthatja,
 'S emberi Nemzetét bátran szaggathatja!
 Sok szegény kenyerét bújdosva koldúlván,
 1020 Nagynak véli magát; semmihez nem nyúlván.
 A' tudatlan kevély, hogy többet nem tudhat,
 Gondolatja szerint bölts ellen is állhat.
 Egy rest *Filozofus* henyén okoskodik,
 Dolgain örömmel nyughatatlankodik.
 1025 A *Kimikus* fűt, főz, tűzes szeneivel,
 'S Vigan hal aranyos reményfégeivel.
 A' titokba fok nagy orvos okoskodván,
 El-vész kétféle közt büszkén vakoskodván.
 Egy *Poeta* versbe űzi dühösségét,
 1030 'S a' koporfojáig hordozza éhlegét.

E' mind meg-elégzik hajlandóságával,
Járván a' rájok vett vakító igával.

- Így eredt törvénye hű természetünknek,
Hogy gyönyörűlége legyen életünknek.
1035 Minden forfot biztat nyughatatlanfága,
Kinek kinek lehet köztünk nyájafága.
A' reményfég bennünk szüntelen jót ígér,
'S édeffégeivel halálunkig kísér.
Végfő óránkban is ő vele lehellünk,
1040 Nála nélkül fohol örömt nem lelünk.
Az halál e' szörnyű útállatos szerzet,
Nem tarthat szüntelen szívünkbe félelmet.
Szerentfénk hibáját reményünk fizeti,
Az éfz helyét fzelvéfz, 's bóldogfág töltheti,
1045 Tíak egéffég legyen, kedvelljük életünk',
Senkit nálunk tőbnek mindenbe nem hízfünk.
Kiki bízík titkon bellő érdeméhez
Me'nyi ragafzkodik tfalárd reményéhez!
A' tömlőtőzökbe is lehet mofolyodás,
1050 Rabfágba, 's halál közt hányfzor van (i) vígadás!
Törvényével a' fzív mindent úgy táplálhat,
Hogy kiki örömt éltébe találhat.
Ellenben meg' fenkit nem hágy vefzély nélkül,
Köldús bot, és trónus, vele egy forfra dűl.
1055 Valljuk-meg hát, hogy az Iftenség igazfág,
És tfak halandótúl fzármazhat gonofzfág.

Vége a' második Levelnek.

(i) A' katona fzikott halál közt leg-tőbbet vígadni.

AZ EMBERNEK PRÓBÁJA.

HARMADIK LEVÉL.

*Az halandóságnak tulajdonágairul a' köszönféges Világi
nagy társfágra nézve.*

NEM lehet más tzélja az örök Istennek ;
Hanem hogy egy erőt engedjen mindennek.
Ez az erő önnön természetibe van,
1060 Mellyel tfak egy végre dolgozik magában.
Törvényének rendi fok részekre oszlott ;
De az igazfágtul sehol el-nem állott.
Nyájasságainknak gyermekes játéki,
A' víg egésségnek kedves ajándéki,
1065 Fejedelmeinknek dagályos pompájok,
Hangos Papjainknak fen tanító szájok.
Egy végre fáradnak a' több állatokkal,
Egy Istent tanítnak különös forfokkal.

Az egész Világ egy kut-fő, mellybe a'nak nagy tárfa-
fága, teremtetésének rende szerint formáltatik.

El-oszlott részeit láffuk e' Világnak,
1070 Áffunk gyökerére minden lett dolognak.
Nézzük-meg a' rendet melly tfak egy magába,
'S még is olly fok felé oszlik határába.
Eget, földet, tengert, egybe-helyeztetett,
A' *mindennel* mindent őszve-szerkeztetett.
1075 A' természet eként magába dolgozik,
Észközivel tfak egy végre fáradozik.

- Repülni fogíti Egeinket a' szél,
 Lármájára a' mord felleg, álmábúl kél.
 Ez híz fátadfággal, 's ő is vonattatik;
 1080 Szomszédjától munkás útra indíttatik.
 Hányképen változik a' Világ' ereje?
 Me'nyi folyáfra dűl örökös kútfeje?
 Egyik mozgás tfak a' több mozgáért fátad,
 Vélek a' *nagy minden* (a) egy munkába marad.
 1085 Mindenkor' új éltet hoz közzénk az (b) halál,
 A' tavafz a' télbe fogantatást talál.
 A' nap tfillaginkal meg-ofztja fűgárát,
 Hogy éjjel is járja a' kék Ég' határát.
 Plántáink egymással őfzve-őlekeznek,
 1090 Mellyeket a' nagy fák köztők védelmeznek.
 Egy dolog máfiknak változtatja Létét,
 'S úgy tartja többeknek hafznára-fen él'tét.
 Mint a' levegő-ég, mit magunkba fűvünk,
 'S a' futó fzelekbe ifmét vífza-fűvünk:
 1095 Minden dolog úgy jár a' nagy természetbe,
 Semmi nints magától az örökös rendbe.
 Ez ama'túl vefzi eleven mozgáfát,
 Kiki másba leli fűkféges tartáfát.
 A' leg-erőfieb rēfz kitfínyhez köttetik.
 1100 A' kitfíny a' nagy'túl élni fogíttetik.

(a) A' nagy *mindenen* értetik az Iften 's természet, melly két dolog a' nagy örökös rendre nézve magával fűűntelen egyenlő munkába marad.

(b) Itt az halált magyarázom, melly nem lehet úgy, hogy éltet ne adjon, és femmit el-nem vefzt, tfak változtat: ő leg-elfő mefter ember a' természetbe, ki fűűntelen gazdálkodik, hogy új terméfeket fűűljék. Egy gazda egy magot a' földbe tetfen, hogy az rothadjon-el, 's teremjen maga helyett fok magokat: Így vér az halál is mindent a' földbe hogy új éltet adhafson: Kiáltfson egy búza kaláfz a' tfeplőre, hogy miért vefzi az el-tőle gazdag fzemjeit; hogy őtet afztán rothadáfra hajítfa, 's belőle új termő földet tfináljon? Szóljon egy ember is az Iftennek, hogy gyermekeit belőle ki-fzedvén, őtet halálra erefzfze. Halni kell, hogy élt maradhafson.

Az ember a' barmot, a' barom az embert
 Szolgálja; 's mindenik egyenlőképen nyert.
 Hol lehet ez igaz gazdaságnak kára?
 Me'dig terjedhetett, 's hol vagyon határa?

Sem máfért sem magáért egészen semmi egyedül nem
 teremtetett; hanem minden rész a' többinek szolgál-
 tatjára köteleztetett: mellyek, Teremtőjök' akaratjára
 egy képen hajlanak, 's a' rendet fen-tartják.

1105 Vallyon tfak emberért termett-é hát minden?

Vagy töb állatot is tekintett az Iften?
 Halandó! mikor' nagy erdeink zengenek,
 'S a' madarak benne széllyel örvendenek,
 Te érted teszik-é szép énekléseket?

1110 Mellyel hangoztatják a' tfendes Egeket.

A' kiseded bárányok fok kies eftvéken
 Futkofnak, szökdöfvén a' zöldült réteken:
 Jádzani indulnak belfő örömöktől,
 Mefzfze el-távozván laffú őrzőjőktől.

1115 Egy nagy farkeselyű túl a' fellegeken

A' nap alatt tűnvén, lebeg az Egeken:
 Kiált Világunkra; kettős szava harfog,
 A' szép dél fénye közt szárnya alig mozog;
 Magafról jó-alá futó prédájira,

1120 Repül az emberek' apró marhájira —

Hifzed-é hogy ezek tfak a' te kedvedért
 Követnek-el mindent futván a' fok szép tért?
 Belfő érzéfeiktől hajtатnak egyedül,
 Mellyek munkát vesznek a' nagy természettől.

1125 Javainkból élnek fok pufztító vadak,

Tfűrünkbe keresnek a' gyenge madarak.
 Ha e' földön minden tfak az embert tartja,
 M'ért vagyon hát neki egyebekre gondja?

A' kis kalitkába rekesztetett madár

1130 Tfeveg fogfágába, 's eledelt kéztől vár.

Egy pelikán me'nyi gondal táplaltatik
 Midőn az emberi nyelvre taníttatik.

Gazd'afszonya vele nyájafan beszélget,

Rút krákogására édesen felelget.

1135 A' búfzke paripák miként kémeltetnek!

Eftállókba zárva ifznak, 's étettetnek.

Téli tartálokért emberek fáradnak,

Kik nyárba pufztákon kalfzakkal izzadnak.

Sok, verejtékével kereshi kenyerét,

1140 És a' kutyájával együtt költi bérét.

Igy egy ember' gondja akármelly nagy legyen,

Felébe mindenkor' a' barmokra megyen.

Szolgálja javait hogy tápláltathasson,

Fáradozva keres — hogy parantfolhasson.

1145 E'ként gazdálkodott az örök Istenfég,

Hogy a' nagy természet leheffen egyeffég.

Király, szolga, barom, egy kézre dolgoznak,

És hogy élheffenek bajjal fáradoznak.

Tfalatkozott hát az, ki úgy vélekedett,

1150 Hogy földünkön minden tfak érte éledett.

Semmi nintfen tfupán magáért teremtvé,

Hanem a' *mindenért* vagyon el-rendelve.

Úgy hogy önnön gondját meg-nem felejtheti;

De hafznát, más hafzna nélkül nem teheti.

1155 Nints társfágunkban olly alatsfony féreg,

A' mellybe egy képen ne vólna méz, 's méreg.

Ez természetünknek leg-édefeb titka.

Halandó forfunknak áldása, és átka.

A' teremtet élő-állatoknak külömb-féle bóldogfágok;
melly szerént-ember, barom, egy természetbe talál-
tatnak.

Legyen bár Királya az ember mindennek,

1180 Még is rabja marad a' nagy természetnek.

Nyughatatlan Lelke másfok baját érzi,

'S ámbár maga bóldog. *Isztvát* még is vérzi,

- Mikor egy nagy Király hever trónufába,
 'S nyugfzik aranyozott fényes hajlékába;
 1165 Az halál le-veri leg-kedvefieb hívét,
 Mellyel nagy bánatba hozza kínos szívét.
 Egy halandó igen fokat fzenyved másért,
 Ritkán onthat maga tfupán magátúl vért.
 Állatit fíratja fzanakozáfával,
- 1170 Barmát védelmezi fokfzor halálával.
 Így érzékenyfege, a' melly fel-emelte,
 A' nagy természetnek rabfágába tette.
 Egy barom nállánál többet nem fzenyvedhet,
 Sem kínofab foha forfával nem lehet.
- 1175 Egy ember mindenbe *mondod* gyönyörködik,
 Jól van. De magával a'ként is küfzkódik.
 Ha kedves jófzágát vefztette hirtelen,
 Gyakorta gyötrelme el-vifelhetetlen.
 A' kit vér ellenben, kefergi fzívébe;
- 1180 Fájdalmakat fzenyved gyötrelmes mivébe.
 Egy Király el-pártolt népét őletteti;
 De trónufán fzívét az Ég gyötretteti.
 Az Atya fok ízbe meg-veri gyermekét.
 Magának is azzal nevelvén kefervét.
- 1185 Nints ily fzenyvedéfek egyéb állatoknak,
 Ők egyedűl lefznek bírájok magoknak.
 Sok dúló farkafok éjtlfzaka bújdofván,
 Nem gyönyörködhetnek a' madár fzót hallván.
 De nem is gyötretnek fzanakozáfoktól;
- 1190 Sem verettethetnek nyáfajfkodáfoktól.
 Mint az ember; a'ki ha nem gyönyörködik
 Tfak búfúl forfába, 's éltével küfzkódik.
 Nem jóhet bellő kín a' préda fafokra,
 Ha fellegbűl efnek a' fzeléd lúdakra.
- 1195 Szíveken félelem, 's remény nem forognak
 Szárnyokkal a fzel közt bátran tfavarognak.
 Igaz, hogy az ember foknak őrvendezhét;
 De semmi is a'nyit mint ő nem fzenyvedhet.

- Kínokkal fizeti gyönyörűséget,
 1200 Soha nem fojthatja érzékenységeit.
 Ha az édes szőlő levéből ihatik,
 Múzsika 's ének szó hangnál ugordhatik.
 Ugy ezzel a' szívét fel-lármáztván végre
 Sohajt, hanykolódik, 'fel-tekint az Égre:
 12. 5 El-refszegszik önként gyönyörűségétől,
 Kínra ragadtatván sokszor nagy tűzétől,
 Ilyen örömökről barmaink nem tudnak,
 De benne vesztélyre nem is ragadtatnak.
 Nem tanulják édes mesterfégeinket,
 1210 'S nem is érzik velünk büszke gyötrelminket.
 E'ként minden élet egyenlő forrába,
 Hiba nélkül el-van rendelve magába.
 A'ki többet szenyved, többet gyönyörködik
 'S ki kevésbé érez, kevésbé gyöttrődik.

Az állatokba a' természet szerint-való indulat azt tse-
 lekszi, a' mit egy halandóba józan okoskodása önnön
 hasznára, vagy kárára a' különbség szerint el-kö-
 vethet.

- 1215 Minden teremtnék úgy van tehetsége,
 Hogy magába legyen leg-főb segítője.
 Nintsen böltsége egy Lelkes állatnak,
 De hű indulati vérébe tudatnak.
 Ő hova érzése viszi, oda megyen,
 1220 Nem szüklég a' nagy ész, hogy Vezére legyen.
 A' mi javát nézi, azt jól keresheti.
 Tehetsége szerint hasznát fel-lelheti.
 Az okosság mindég rabja érzésünknek,
 Tíak fájdalomt futnánk vele a' szívünknek.
 1225 Ül székin, és úgy jó, hogy ha kiáltatik
 'S víg, bús; érzésünktől munkára hajtatik.
 Gyakran itt sem segít, hanem úgy el-fárad,
 Hogy fényes trónján szűnyókálva marad.
 Ha pedig meg-indul, hogy majd hasznot teszen,
 1230 Hibázhat, 's mindennél gyötrelmeleb lesz.

- Mint kell egy gondoló Léleknek tanulni,
 Hogy vele a' törvényt fel-ne kelljen dúlni.
 Van természetünkbe olly kínos dühőffég,
 Melly ártatlanra is r'a ront mint veszettség.
- 1235 Okosfágnak kel ezt bennünk védelmezni,
 Egy vadba nem lehet illy jó törvényt lelni.
 Egy állat máfikát könnyen szaggathatja,
 Mert az igazfágot meg-nem tanulhatja.
 Lásfuk hát hogy okos emberi Nemzetünk
- 1240 Haggya-é prédálás nélkül az életünk'?
 Soha fene vadak egymást úgy nem marták,
 A' mint az halandók magokat szaggatták.
 Töb tehetőségekkel töb jó 's veszély támad,
 Bennek a' természet egy törvénybe marad,
- 1245 A' kutya éfz nélkül marhat mást mérgével,
 'S egy Vitéz is éffzel, vért ont fegyverével.
 Külömbfég tovább, hogy a' kutya kis kárt tesz',
 De ember' fegyverrel fok nagy nemzet el-vefz.
 Egy hát a' természet minden teremtésbe,
- 1250 Tíak hogy kifféb, 's nagyob lett a' rendelésbe.
 Veszedelme, java, állatnak, embernek,
 A' külömbfég fzerint egyként rendeltetnek.
 Ki tanította-meg a' vad állatokat,
 Hogy veszedelmektől el-vonják magokat?
- 1255 A' vad lúd (c) honnan tud fortélyokat tenni?
 'S okosság ellen is fíjain segítni?

(c) Közönséges igazfágnak ifmértetik fokaktúl, hogy a' vad lúd, minekutánna fíjait ki költi, apró libáival, a' pázitokra lop-vást a' vizes, 's nádas rétekből ki-megyen: igen tfendefen jár ide 's tova. Ha illyenkor' valamelly tfavargó pásztorok, vagy nyughatatlan vadászok hirtelen reá-akadnak, 's libáit a' szárazon üldözöbe veszik, a' nagy vad lúd maga el-nem repül; de az ember előtt mint egy húfz, harmintz lépésnyire, mintha el-töredztek volna szárnyai, szélllyel vergődik. Ha a' fzoatlan ember ezt látja, kétfég kívül az apró libákat el-hagyván, a' lúd után fzalad; melly ő előtte mindég odéb odéb vergődvén, végre ha fejtí, hogy már fíjai a' nádas rétre fzaladtak, egy-fzerre fel-reppen, 's a' térj levegő Egekbe el-tűnik.

- Barlangokba bújnak a' bús orofzlánok,
 Kősziklák közt tartják szélvezinktől magok'.
 Kitfoda oktatja az apró méheket,
 1260 Hogy őfzre meg-öljék préda-heréjeket?
 Mint tfínálja egy pók olly szépen hálóját,
 Mellybe kapdoshatja, 's lesheti prédáját?
 Kitfoda vezérli a' darvak feregét,
 Hogy olly mezze járják e' Világnak Egét?
 1265 Hova rejtezik-el a fetske télére?
 Honnan kel-fel a' szép tavasz melegére?
 Mért futják a' vadak hajtó kutyáinkat?
 Hogy fejtik, 's kerülik dörgő puskáinkat?

Az okosság, és a' természetnek indulatai beléjek alkotott erejek szerént, minden élő teremtett állatok, 's emberek között tárfaágot formálnak.

- Az indulat minden teremtésbe munkál,
 1270 Melly magának kedves tárgyakat is talál.
 Egyiknek, másfikkak, lehet böldogfága:
 Magába van java, és nyomorúfága:
 Az Isten egy egész Világot teremtett,
 Hova fok segéllő apró részeket tett.
 1275 Engedni kell minden tagnak tulajdonát,
 Mert egytől sem lehet el-vonni vagyonát.
 Az állat állat közt keresgeti párját,
 Az ember emberbe találja barátját.
 E' földön alkotva minden rész úgy vagyon,
 1280 Hogy egy is egyedül böldog ne maradjon;
 De élete módját többekbe keressé,
 'S az egész Világot erőre vihesse.
 * Magunk hafzna (d) nélkül hafznot nem tehetünk;
 De mások kárával, mi sem örvendhetünk.

(d) Magunk hafzna nélkül, nem tehetünk senkinek hafznot, mert, egy sem igaz hafzon az, valami más kárával eshetik: Úgy ellenben ha másnak valófágos hafznot teszünk, magunk is örven-

- 1285 Valami a szabad levegő Egekbe
 Rebdeshet, 's mi ufzkál a' mély tengerekbe,
 Együtt a' Mennyei, 's földi seregekkel;
 Mind kerefik egymáft édes szerelmekkel.
 Tlak azért élnek, hogy máft szerethessenek,
 1290 És töb tárfaikkal örvendezhessenek.
 Egy left, fok tagokkal munkálkodja hasznát,
 Hol egy rész hogy éljen, máfért teszi dolgát.
 A' nagy tárfafág is e' széles Világba,
 Éppen hasonlólól tartatik magába.
 1295 Tlak egyedül magát fenki sem szereti,
 Búfúl minden ha hű tárgyát nem lelheti.
 A' vadak erdőkbe, mezőkön futkófnak,
 Míg indulatjukba meg-nem párofnodnak.
 Egy-máfért fohajtnak férfiak, affzonyok,
 1300 Kik a' természetbe együtt lelik magok'.
 Szerelmek javával mulattatják szívek',
 Mint Atyák, és Anyák teszik édes mivek'.
 Gyermekeket szülvén, új él'tet formálnak,
 Kik tollók el-mennek, 's többek után járnak.
 1305 Fel-lelik tárgyakat ők is életekbe,
 'S más Nem szaporodik megént a' vérekbe.

Az okoffág szüli, hogy az emberi nemzetbe lévő atyai
 indulat egy gyermekhez haláláig meg-maradjon.

- Egy érdemes Atya okoskodásával,
 Örök kötést teszen hű származásával.
 Emlékezeti van, gyermekét isméri,
 1310 Kinek védelmeit vénségébe kéri.
 Atyai indulat, természet, okoffág,
 Szűkfég, Segedelem, és józan igazfág

dünk; mivel felebaráti szeretetünknek láttatunk eleget-tenni.
 Másokat ez által irántunk háládatoffágra, és hívfégre kötelezünk;
 melly az ő velek el-követett hasznokat viszonzni szokta. Törté-
 nik pedig, hogy valaki jó téteményeinkre háládatlan; legaláb
 nemeli tfelekedetünknek érdemeit ő alattonyfágával el-nem ve-
 heti.

- Hafznokkal egymáshoz kötik az életet,
 Meg-tartják magokért a' hű fzeretetet.
- 1315 Erkóltfűnk késéri indúlatainkat,
 Mellyel vadásztatjuk kedves javainkat.
 A' szűkfég szüntelen fegedelmet kíván
 Egy öreg tanátsol, 's uralkodik fiján.
 Az ifjú kéri Attyának értelmét,
- 1320 Hogy fel találhassa, abban-a' védelmét.
 Igy természet, 's szokás vezérli élteket,
 A kettős jó egybe kötözi Lelkeket.
 Egy tetszemő gyermek, Annyátul tartatik,
 Kítül ez az Anya végre tápláltatik.
- 1325 Egyiket másikat háládatossága,
 'S a' fegeelemre vivő okossága
 Szolgálatba teszi érzékenységgel,
 Úgy él osztán ki-ki jó nemzettségivel.
 Barmainkba ilyen fors nem találtatott,
- 1330 'S azért társaságok közre is maradt.
 Fiját sok időre az Anya téveszti,
 Indulatját hozzá magából ki veszti.
 Minden állat egyfzer ha erőssödhetett,
 Anyai gond nélkül szabadon élhetett.
- 1335 Csak a természetnek adja által magát
 Érzésre, időre, hagyván egész dolgát.
- A' Világnak alkottatása-után, mindjárt eredett állapotja.

- Ne gondoljuk, hogy a' Világ dühösködött,
 Alkottatásakor'; 's mint ma ugy öldöklött.
 Az ember életét természet oktatta,
- 1340 Melly a' gonoszt, mint ma a'ként nem tudhatta.
 A' maga-fzeretet, 's társasági hívfég,
 Lett benne egyedül leg fő kötelesség.
 E' két' indulat ez Világgal kezdetett,
 Náluk nélkül semmi élet nem lehetett.

- 1345 Emberi Nemünket jobban vezérlették,
Míg a' természetet tisztabban követték.
Nem részegitet-még a'kor a' méltóság,
Inkáb éreztetett a' józan igazság.
Trónufért nem dúltak pufztító (e) fegyverek,
- 1350 Nyugodtak földeken a' fzeléd emberek.
Nem bőgtek hegyeink füllyed bányájokkal,
Mellyeket az Ember ás már fzerfzámokkal.
Nem adott örömöt az undok gyilkosság;
Mint ma nem tudatott olyan fok gonofzfág.
- 1355 Vasba verettetett rabok nem fzenyvedtek,
Kegyetlen fejektől büntetést nem vettek.
Erdő 's mezőség vólt az Íften Temploma,
Mellynek ember testből nem látzatott halma.
De ma a' szentféggel fel-emelt kárpitok,
- 1360 Sok nemzet vérével festették-be magok'.
Régen az halandók élni jobban tudtak,
Bújaságért Eget, és földet nem dúltak.
Termézfetek édes törvényét érezték;
Be-takarták magok', 's éltek' védelmezték.
- 1365 Nem vóltak fiketek a' fzív nyögésére,
Nem folyt egy hibáért egy orfzágnak vére.
"A' trónufnak fénye fok halandót fzedít;
"Fellő méltófága háborúkat indít:
"Vérbe hozza egézf földnek kerekségét,
- 1370 "Lármázván tüzével Iftenének Egét.
Már halandófágunk nagyon tévelyedet,
'S vefzedelmeket fzül, hogy nagyra terjedett.

(e) A' régi időkbe mikor Ábrahám, Izák, Jákób, 's Mózes. s. a. t. éltek, nem vóltak olly hazafjak, kik a' törvények-ellen önnön nemzetekre rohanván, magokat vér-ontással Király fzékre kívánták-vólna emelni. A' nép, elfő vezérét Atyjának, Tanítójának ifmérte, 's önként engedelmeskedett; el-hívén, hogy Elöljáró-jokat Iftenek-választotta. Annak utánna dühöfödtek-meg fok halandók, többek felett *Tzirus, Matzédó Sándor, Antiokhus Epifanes, Julius T/fá/zár* nevezetes tolvaji vóltak az emberi Nemzetnek, és e' Világnak, kik hogy koronákat vifelheffenek, el-borították a' földet vérrel.

- Örökös gyilkosa lett az állatoknak,
 Magának tolvaja; hóhér a barmoknak.
 1375 A' ki nyavalyáját bújafágból főzi,
 'S szomjú kívánságát méreggel öntözi;
 Hogy mikor' már mindent meg-győz dühőffége,
 Magának leheffen kínos ellenfége.

- Láffuk melly formába jutott mesterfégre
 1380 Az emberi Nemzet munkálkodván végre.
 Széles Egeinkbe hogy nőttek városok,
 Miként vettek embert vállokra a habok.
 Dühös tengereink engedelmeskednek,
 Vitorlás jármok van a' morgó szeleknek.

Az emberi értelem, 's okosság, a' természetnek indulat-jaitúl taníttatott mesterfégekre; például látván előtte az egyéb állatokat.

- 1385 Elfőben mindent tfak a' természet (f) érzett,
 Mellytül okosságunk fok dolgot kérdezett.
 Ő kemény szavait méltósággal tette,
 'S az embert munkára e'képpen intette.
 "Éredj 's tanúlj a' több élő állatoktól!
 1390 "Formáld mesterféged' kis tudományoktól.
 "Nézd a' széllyel járó szarvas bogarakat,
 "Melly ferényen kötik apró fátorokat.

(f) Mikor' az emberi Nemzet gazdaságát kezdette, nem voltak a' tudományok el-terjedve. A' mai tudálatos mesterfégek e' Világnak titkaiba, és az embereknek tehetségeikbe nyugodtak. Valamit egy halandó kezdetett, mind a' természetnek érzéséből származott. Sem vas mivés, sem áts, sem tfillag-vifgáló, sem szántó, vető, sem író, sem olvasó, sem úr, sem szolga, sem páfztor, sem szám'adó nem lehetett; kiki külön kereste élelmét önnön természetinek oktatásából. Nem magyarázták Pópok a' Világot, sem MONTESZKIÜK nem vóltak kik a' külfő Világi törvényeket hányhatták-vólna. Tfac maga beszélt a' természet, érzéfeivel vezérelvén fíjait magába el-rejtett mesterfégeire. Millyen lassan, mitfoda munkával, és me'nyi időre jutott oda, a'hol most van! Így maga tanította a' természet magát; Mestere lett fíjainak, magyarázván dítő Iftenét, kitől teremtetett.

- "A' fóllyom kő-szikla közzé rakot félszket,
 "A' szarka gallyakból kis házat építet —
 1395 "Nézzed a' méheknek igazgatáfokat,
 "Melly bőltfen tartják-fen hív társfalágokat.
 "Mindnyájan egy kézre dolgoznak szüntelen;
 "Nem él Országokba fenki törvénytelen.
 "Tanúljál igazán tőlök uralkodni,
 1400 "S több nemes résziddel híven társalkodni.
 "Me'nyi mesterféget tudnak az állatok,
 "Miként igazgatják, őrzik, 's tartják magok'.
 "Egyik, barlangokba alá-erefzkedik,
 "Málik, az hegyek közt fákon nevededik.
 1405 "A gözü tárházat készit, 's tölt télére;
 "Gondot tartván nyárba önnön élelmére.
 "Vilgáld mesterfégét a' ferény hangyáknak
 "Hogy állák-meg őblit apró föld vároknak.
 "Trónus alatt élni tanúl a' méhektül,
 1410 "Mellyeknek Királyjok van természetektül.
 "Soha az felettek nem kegyetlenkedik,
 "Orzága is érte meg-nem verekedik.
 "Mindeniknek külön el-készült szobája,
 "A' melyben általa gyűjtetett kis java.
 1415 "Egyik sem szökött-el kívánt munkájátul,
 "S nem szüklég egynek-is lopni máfikátul.
 "Eredj bőts teremtés! rakj te is hegyeket,
 "Várakkal, tornyokkal töltfed az Egeket.
 "Kiálts a' dagályos vizek habjainak;
 1420 "Engedjenek hajód nagy árbótz-fájinak.
 "Társfalágod felett tfinálj Királyfágot,
 "Minden állatokon formálj úrafágot.
 "Gyilkos fegyverid közt a' bús fellegekkel
 "Menydörögj; 's tlatázzál a' magas Egekkel.
 1425 "A' földnek lík térjét javáért halfassad.
 "Bértzeinek gyomrát kintléért szaggassad.
 "Menj-el; tanúld benned titkodat ifmérni,
 "S örök Íftenedet legítféért kéрни.

A' tárfafágnak kezdete.

- A' természet e'ként végezte szavait,
 1430 Szélllyel el-indítván munkára fiait:
 Ezentúl az ember őszve-szedi magát,
 Szerelem, félelem kezdi tárfafágát.
 Az hű természetnél nem volt egyéb törvény,
 Senkit nem vakított a' méltóságos fény.
 1435 Házakat építnek fáradtfaikkal,
 Egyenlőül élnek gyűjtőt javaikkal.
 Nyugosznak a' földön dolgozván békével,
 Kiki természetbe szól tfak Ístenével.

- Még a'kor' nem tudták mi egy uralkodás;
 1440 És a' koronai nagy hatalmaskodás;
 De végre a' közlég tfak Királyt választott,
 Kinek minden törvény fő hatalmat adott.
 Hanem jól fáradott még is a' tehetőség,
 Sem főbe sem lábba nem volt kegyetlenfég.
 1445 A' Király, Atyja volt nyugovó népének,
 Formálta erejét; de tfak védelmének.
 Az engedelmeffég (g) így szűlt bölcsfágot,
 Nem ronthatván őszve minden igazfágot.

(g) Kezdetbe olly veszedelmes engedelmeffég nem volt mint ma, mert mivel a' tudomány, 's mesterfég kevés volt, bűn sem találtatott a'nyi mint ma. Az öreg Atyák tfupán tfak a' természetűl vezéreltetvén, nem parantsoltak fijaiknak veszedelmeket: Az egész alattok-való tárfafág egy volt: ők pedig mint a'nak Atyjai, 's fejei, engedelmefféget, mindenkor' közönléges haszonra kívántak. Ha valamit vétettek, az a' természetnek homályából, és a' történetek hirtelen változása miatt eshetett-meg; de el-tökélllet szándékkal gonofzfágra, 's közönlégs veszedelemre gyermekeknek' engedelmeffégeket nem kívánhatták: mint továbbá fokban tfelekedtek, kik az alattok-valóknak engedelmeffégeket rablálásra, tolvajlásra, 's egész országoknak el-pulztitásokra kényszerítették. Így lett tovább Világunkba az engedelmeffég is töb józan dolgokkal veszedelmes; de nem magába romlott-meg, hanem az emberi vezetfégbe.

Az első Atyák tündes 's szeléd uralkodásoknak minéműlégek.

- A' nagy-Atyák bírták nevelt gyermekeket,
 1450 Egyűve gyűjtötték származott népeket.
 Papjok és Királyok voltak feregeknék,
 Eleget-téven nagy köteleffégeknek.
 Egy ily atya, fiját élni tanította,
 Szívét tfak egyedül hafzonra hajtotta.
 1455 Oktatta őt' miként kerelfe élelmét,
 'S mitfoda dolgok közt érezze félelmét.
 Mint fogják ki a' mély vizeknek halait;
 'S hogy lőjjék az Egek szárnyas lakofait.
 Király, nép, e'képen éltek tfendefféggel,
 1460 Kerefvén élelmek az hű békefféggel.
 De végre a' közfég panaffzát kezdette,
 Törvényét Teremtő URÁTÓL kérdezte.
 Terhelte vállait fok fűllyos urafág,
 Süllyedni, fzenyvedni kezdet az igazfág,
 1465 *Babilonok* kezdtek egymáfra épűlni,
 Mellyeknek az hartzba le-kelletett dűlni.
 Az Ilten, 's hű Atyák ifméreti tévedt.
 Mindenfelől lárma, veszedelem éledt.
 Kegyetlennek tették így örök ATYJOKAT,
 1470 Veszélyre nevelvén kínos magzatokat.
 Lehetet úgy ofztán azt haragnak vélni,
 Kit mindég jobban kell fzeretni, mint félni.
 A' józan természet el-rejtvén törvényét,
 Elibe botfátta a' méltófág fényét.
 1475 A' felebaráti hívfég hátra-maradt,
 Senki nem látta jól azt, a' miért fáradt.

A' félelem kegyetlenféget fűl, a' kegyetlenfég pedig bálványofzáft okoz.

Ki szabhatot olyan el-fajúlt rendeket,
 Hogy egy meg-hághaffon minden törvényeket?

- A' nagy természetnek útját el-ronthassa;
 1480 'S a'nak igazságát fegyverrel bonthassa.
 Honnan jött egy főbe szabados hatalom?
 Mért lett egy-ért a'nyi fok ezer fájdalom?
 Egy kemény Vezérből hamar fél-Íften lett,
 Kinek botja alatt a' nép hatalmat vett.
- 1485 A' nagy győzelem magának főt talált,
 Mellybe minden törvényt határ nélkül formált.
 Nagy hatalmu Király, 's Atya lett egy Vezér,
 Szabad ő *úgy mondták*, mert vele Íften vér.
 Sok kegyetlenné vált uralkodásába,
- 1490 Gyilkos mérget gyűjtven szent méltóságába.
 Népe közt rabfágot, 's veszedelmet formált.
 Trónufárul büzkén osztotta az halált.
 Sok kegyetlent e'ként vakúlt buzgóféggel
 Imádott a' közfélg alázatosféggel.
- 1495 Szentfégnak vette azt tudatlanféggébe,
 Jól tehetetlen lón már e'kor magába.
 A' ki fegyverrel őt' halálra üldözte,
 'S egy hívét máfikra öldöfni küldözte.
 E'ként egy kegyetlen magát fel-emelvén,
- 1500 Törvény lett; a magas Egekre ki-kelvén.
 Népe'nek tíferepből Iftent tfináltatott,
 Mellyel a' mint tetfzett, mindent imádtatott.
 Ő adott hatalmat (*h*) formált Iftenének;
 Mutogatván élit gyilkos fegyverének.
- 1505 A' nép el-kezdette bálványát imádni:

(*h*) Itt a' kegyetlen pogány Fejedelmek magyaráztatnak, kik nem mint kerelztyén Királyok, és a' meg-ífmért igaz Iften' igazságának törvényes fíjai; de tflak mint szabados gyilkosok uralkodtak. Nabugodnozor bálványokat tfináltatott Iftenül; melyeknek hamis tiszteletire alatta-való népét halálos büntetések alatt kényszerítette: tűzbe, 's egyéb kínokra hányatván azokat, kik veszedelmes kívánságának nem engedelmeskedtek: melly kegyetlenféggét *Zidrák*, *Mí'zák*, és *Abednógó* példái bizonyítják. Tele van a' Világnak Pogányfága illy szomorú, és keferves történetekkel; mellyekbe fok kegyetlen pogány Fejedelmek, szabad bálványozást; 's öldöklést tehettek.

- Nem lehetett felső Urára támadni;
 Ki tfalhatatlannak, mint szentnek tartatott,
 Mellyért a' nép előtt nem is hibázhatott.
 Így az emberi Nem tévelyegni indul
 1510 'S a' nagy fetétfégbe vakoskodni le-húl.
 Írigynek, mérgefnek nevezi Iftenét.
 Tűz, és hartz helyévé teszi tfendeffégét.
 Mendörögni indul nagy dűhöffégével,
 Ver a' magassághoz részegült mérgevél.
 1515 Életére remény, és félelem talál,
 Egyik Menny-Országot, másik poklot formál:
 Itt rabfág, vas, tömlőt, rágják az életet:
 Amott szabadfág, 's kints éleztik a' kedvet.
 Az Ég nem szent többé; templomok épülnek;
 1520 Kárpitjai alá-hólt bálványok gyűlnek.
 Vérezik a' Papok fértelmes kezeket
 Rút áldozatokkal hitetik népeket.
 Embereket (i) ölnek néma Ifteneknek,
 Téveztvén törvényét hű Teremtőjöknek.
 1525 Magok meg-veztették alatsfony élteket,
 Az igazság ellen lármásván Lelkeket.
 Úgy vélték, hogy e' nagy Világnak Iftenét
 Kezekbe kaphatják, kerefgélvén képét.
 Kit, mint egy halandót, erőtlennek (*) véltek;
 1530 'S üdözüseitől gorombául féltek.
 Haragra késztették ellenfégek ellen,

(i) Kevés Nemzetek találtattak, kik magoknak bálvány Ifteneket emelvén, azoknak vezedelmes, buzgófogokba emberekkel nem áldoztak-vólna ha nem mind egy aránt gyakorlották is azt. A' hol az Isteni tisztelet gonosz, hamis, (melynek úndok áldozatja e' Világ Teremtőjének szentfégét fértik) ott fertelmességnél egyéb nintfen.

(*) A' régi pogányok, költött Ifteneiket írigyeknek, kegyetleneknek, tfalárdoknak, szerelmefeknek magyarázták; mellyeket a' Rómaiak, 's Görögök történeteibe igen bőven, láthatni. HOMÉRUS leginkáb, az Istenek Mennyei hartzának igen nagy Meftere volt, melly tévelygését ma a' Kerefztyén Világ' neveti, 's tfudálja.

A' hol segítfégre kérték törvénytelen.
 Így Istenek nálok osztán olly eszköz lett,
 Kit egy pap, a' minek szeretett, a'nak tett.

- 1535 A' maga-szeretet eszközt fel-vezzi,
 'S *Már*/nak mezejéről, trónusokra tefzi.
 Ezek az Egeknek fél hatalmát bírják,
 Székekből Világunk' történetit osztják.
 Közöttök mindenik maga parantfolna,
 1540 Hogy a' töb korona előtte hajolna.
 És így egy más ellen küzködvén szüntelen.
 Egynek leg-elfövé lenni lehetetlen,
 Mindenik szereti hatalmába magát,
 A' mellyre senkitül sem is vehet igát.

A maga-szeretet hibás eszközei ellen is formál közön-
 léges jót.

- 1545 Kintfre, 's erőre húz a' maga szeretet;
 De soha egyedül azokra nem mehet.
 Így a' Világ egybe-önti tehettségét,
 És hafznos erővé tefzi gyengétségét.
 Egy gazdag, kaftélyát magának építi,
 1550 És a' szegények közt gyűlt kintseit hinti.
 Egy király hartzra kel-ki ditfőffégéért,
 'S örzi Országában a' fok ártatlan vért.
 A' maga-szeretet így mindent egyé téfz',
 Mellybe akarja, nem; kiki segítség léfz.
 1555 Mikor a' kis részek szeretvén magokat,
 Emeltetésekre intézik dolgokat.
 Tflak ditfőffégekért fáradván szüntelen,
 Mit e' Világ akar azt téfzik kéntelen.
 A' maga-szeretet így mérfékeltetve
 1560 Ragad, és zaboláz törvéynyel intetve.

Különöfön szenyved minden rész magába,
De az örök renden fut kiki dolgába.

Az igazfágnak homályofodott Világa, a' böltfességből
új fugárokat erefzt; tündökleni kezd, 's törvénye-
ket lszab.

- Têvelygő törvényét e' nagy természetnek,
Ki lelte-fel újra az emberi Nemnek?
1565 Ember Angyal vólt-é mint Isten barátja?
Égnek, vagy földnek lett örökös fajátja?
Honnan szedet tiszta józan igazfágot?
Hogy azzal oktassa a' halandóságot.
Fel-emelte az Ég lobogó fáklyáját,
1570 Nézte koldus botját, 's Király koronáját.
A' Világ Istenét trónufán tfudálta,
A' kinek törvényét magán fel-találta.
Innen hozott tiszta igaz erköltföket,
Híven magyarázván a' ditfő Egeket.
1575 A' természet rendi ellen nem tanított,
Mint URA teremtet, mindent a'ként hagyott.
A' különös roszbúl, közönléges jót tett,
Törvénye mindenüt e' Világba egy lett,
Az igaz Ístennek hív ifméretiért
1580 Valláft formált; de nem hogy vele ontson vért.
A' teremtetésbe ki-jelentett törvényt,
Erőfíti, 's adhat a' szíveknek reményt.
Minden részt egy-máshoz kötöz törvényével,
Tanátfot tart titkon a' Világ fejével.
1585 Egyik a' másíknak haszna nélkül el-vész,
Senki jót magának más kárával nem tész'.
Úgy tanít az örök Isten igazfága,
Melly ellen fel-rúg fok ember' makatflága.
A' leg-gyengéb tartta a' leg-erőffebbet,
1590 És kitfiny oktassa, a' nála felfőbbet;

- Hogy önnön hasznáért minden máshoz menjen,
 'S az örök Ístenbe e' Világ egy legyen.
 Így tanítja Lelkünk a' Felfő Igazság,
 Mit köztünk fel-hozott egy Ísteni Jószág;
 1595 Melly szerint jutalmát kiki tfak úgy véfzi,
 Ha önnön javával, más hasznát is téfzi.
 E'ként minden azon egy tzélra hajtatik,
 Köldús, Király, barom, egy jótúl tartatik.
 Hagyjuk vetélkedni a' tévelyedteket,
 1600 Kik a' törvényekkel fárafztják Lelkeket.
Politikáikat, tfak had igazgassák,
 'S ki-fzabot rendeket fzéllyel had forgassák.
 Fejtfék a' trónusnak felfő méltóságát;
 Magyarázzák a' nép nyögő igazságát.
 1605 Ahol Ístenünk leg-jobban ifmértetik,
 Ott az uralkodás jónak ítéltetik.
 Láffák a' Valláfos Lelkek is mit téfznek,
 Kík egy igazságért ellenfégek léfznek.
 Mind roffz, vallami az Iftenfég ellen van;
 1610 Minden fel-lelheti fő javát magában.
 A' kik tfekélyfégért dúlják törvényinket,
 Láffák! tegyék egyé velek Lelkeinket.
 Mind Iftentúl jön mi hasznos életünknek,
 Ó lehet törvénye tfak nemes Lelkünknek.
- 1615 Az ember szüntelen fegedelmet kíván,
 A'túl gyarapodik, a' mellyel gondal bán.
 Erejét el-gyengült efzközöktül fzedi,
 Hogy jó-é vagy gonofz tette, máftúl kérdi.
 Egy része mindenkor' magáért fáradoz,
 1620 Más része a' Világ köz javára dolgoz.
 Igy több teremtés is mint ő fel-ofztatván.
 Áll mindég az örök rendért alkottatván.

Teremtése tzélját Iftenünk formálta,
 Ki a' természetnek útját úgy tfinálta;

1625 Hogy a' Különös jó, köz jóért (*k*) fáradjon,
'S a' maga szeretet hív törvény maradjon.

Vége az harmadik Levelnek.

(*k*) Az igaz maga-szeretet foha úgy nem munkálkodhatik, hogy közönléges hafzonra is ne fáradjon ; melyre nézve ő örökre igaz és jó törvény maradhat, tflak rendes mértékébe tartafon-meg.

AZ EMBERNEK PRÓBÁJA.

NEGYEDIK LEVÉL.

Az embernek forfáról, önnön boldogságára nézve.

BÓLDOGSÁG! nagy tzelja kínos életünknek
Honnan, 's mibe nyújtasz örömet szívünknek?
Gyótrelnes létünkkel mindég érted futunk,
1630 Mond-meg me're vezet hozzád lármás útunk?
Mitfoda helyekre rendelt az Istenfégy?
Hol vagy? hol leljen-fel egy fzeléd bõltfeffég?
Királyok' trónufán függelfz-é mint gyémánt? .
Vagy az örökös-rend koldúfok közzé hányt?
1635 Tengeren, hegyek közt, kies térfégeken,
Vitézek fifakján; vagy papi székeken
Kereffünk? Me're vagy, mibe rejteztél-el?
'S miként tárfalkodhatfz az emberi Nemmel?

A' Világ dolgába el-fáradt tudófok,
1640 Mint Lelkek székinél űlő tanátfofok;
Szũntelen kerefik fő boldogságokat,
Számptalan dolgok közt fárafztván magokat:
Egyik nyugodalmat tfak fzegénysfégybe lél:
Más gazdagságra vágy, 's minden fűkfégtől fél.
1645 Ezer forfra ofztják a' meg-elégedéft,
Öregbitvén a' fok régi vélekedéft.
Kínoktul gyakorta fzívek emélfztetik;
Örömök elõttök femmivé tétetik.
Az érdemeokrűl is a'dig okofkodnak;
1650 Míg minden fő hafznot távolý nem ragadnak.

Beszélnek, hogy itt ott lehet tfak bóldogfág;
De még sem múlhat-el benne a' romlotfág.

A' meg-elégedés mindenűt fel-találtathatik.

Hagyjuk-el a' búfzke elmélkedéseket;
Ílmérjük kőzöttünk rűt tévelygéseket.
1655 Minden forfba lehet öròm, és fzenyvedés,
Nem fűg méltófágtul a' meg-elégedés.
Belfő-réfzeinkbe találhatjuk hafznunk',
Mi-okon fárafzfuk kevésyfégbűl magunk?
Az a' kőztünk képzelt keferű bóldogfág,
1660 Mellyet itt e' földön űz egy halandófág.
Széles Világunkon mindenűt-el ofzlott;
A' ki élt javáról ditféretet hallott.

A' valófágos bóldogfágot az emberi Nemnek nagy réfze
nem érti; sem aztat e' földön soha nem érezheti.

Mi itt bóldogfágunk? kitfoda tudhatja?
'S a'ba való létét ki magyarázhatja?
1665 Történeteink kőzt ezer-felé futunk,
Kívánfággal egéfs természetet dúlunk.
Bóldogfágnak mondjuk gyakor' vígfágunkat;
A' mellynek őlébe leltűk halálunkat.
Szenyvedések nélkül sehol nem élhetűnk;
1670 Még is úgy hífzfűk hogy bóldogok lehetűnk.
Mindég rofzbul fűvűk gyötrelmes kedvűnket,
Egy örømmel, ezer kín nyomja fűvűnket,
Ki nem fzenyved, mond-meg? 's hol van olly halandó;
Hogy a'nak vígfága ne légyen múlandó?
1675 Ha a' fő bóldogfág minden kínt ki-rekeszt
Magából; úgy embert kőzöttünk nem élefst.
Vagy a' nem bóldogfág, mit mi a'nak hívunk,
'S halandó forfunkba fűűntelen óhajtunk.
Vagy a' lefst bóldogfág, melly kínbul fűármazik,
1680 'S mint öròm a' mérges fzenyvedésbűl fajzik.

Halandó forfunkba kínlódással élünk,
 Minden-féle kárba gyötrelmeket lelünk.
 Így a fő bódogfág földünkön nem (a) lehet,
 Mert veszélyek nélkül halandó nem élhet.
 1685 Még is mennyit mondunk közötünk bódognak!
 Nem tudván javát ez' Mennyei hafzonnak.
 Tfak az Isten maga egyedül BÓLDOGSÁG,
 A' kihez nem férhet femmi nyomorúfág.

Az Isten egy halandónak e' Világba-valo földi bódog-
 fágáért különös törvényekkel nem dolgozik.

Tudja-meg egy ember, hogy Istene érte,
 1690 Az örökös-rendet őszve-nem keverte.
 Mert ő tfak teremtés, s' azért rab is maradt
 A' ki-szabott-rendnek felibe nem haladt.
 Egy embernek nintfen egész bódogfága,
 Ezt nem engedheti meg alacsonyfága,
 1695 Kívánságátul fűg öröme mindennek,
 Mellyet követni nem lehet az Istennek.
 Egy utazó járván, tfendes napot óhajt,
 A' gazda ellenben fellegekért sóhajt;
 Most ez, az éjjelből napot akar tenni;
 1700 Amaz a' fetéten ágyba akar lenni.

(a) A' Valófágos bódogfág, fájdalmaikat magába nem fzeny-
 vedhet. E' fzőnak hafznát, a' földön feltalálni nem lehet: vele
 ez előtt tfak a' Mennyei feregeknek Dítő lakáfok, 's az Isten-
 nek felfőége magyaráztatott; de a'nak utánna a' fző közönféges
 lévén, az halandók is, ha nyavalyájokból vagy fzegényfégekből
 szabadúlhattak, bódogoknak nevezték magokat. A' fzegény a'
 gazdagot, a' gazdag a' fzegényt, a' Király a' fzolgát, a' fzolga a'
 Királyt, nös-ember nőtelen, nőtelen nőft, pap katonát, katona
 papot bódognak mond lenni. Mindenik önnön terhéről panafzol-
 kodik; 's hogy a' másfíknak küzfködéseit nem érzi, azzá akar
 változni. Innen kitetfzik hogy minden forfnak van panafzfza.
 Hol lehet hát valófágos bódogfág az halandó forba? Ha valakit
 keferves kínok közt lelünk fetrengeni, azt mondjuk, bódogok
 vagyunk! 's nem látjuk, hogy a' felebarátunkon-való fzanakozás
 már bút, keferüféget, 's fájdalmat okozott fzívűnknek.

Kiki tfak magáért teszi kívánságát,
 Mutogatván másnak bajos igazságát.
 Azt kívánja, hogy őt' halgatná Iftene :
 'S kéréséből semmit el-ne felejtene.

- 1705 Ezt az örök rendet a' ki nem láthatja,
 Sem a' jövődöket Lelke nem tudhatja ;
 Határozás képen mit kérjen Urátúl ?
 Ki, ok nélkül oftort nem erefzt magátúl.
 Alatfonyfág nekünk földi méltófágunk,
 1710 'S tfak is kínból jöhet képzelt böldegfágunk.
 Az ÚRHOZ hijába szólunk törvénytelen,
 Nem halgat bennünket foha hafznunk ellen
 Mert ha engedelmes volna kinek kinek,
 El-kellene vefzni e' Világ rendinek.
 1715 Szabadon mutatja dítű méltófágát,
 De vefzetfégűnkűl meg-örzi jófágát.
 Réfzeg kívánságért Egét meg-nem bontja,
 Sem egy emberért nagy törvényét nem rontja.

A' Világi dolgoknak birodalma, egyedűl böldegfágot,
 emberi mód fzerint is, fenkinek nem adhat ; mivel
 e' kőz jónak maradt : azért minden forsba is lehet.

- Az Iften, 's termélfzet úgy akarták ketten ;
 1720 Hogy egy férjfi erős, 's más erőtlen legyen.
 Honnan az hatalom és rabfág fzármazzon ;
 De úgy, hogy egymáfnak mindenik adózzon.
 Így már foknál lelűnk kintfet, méltófágot,
 Kik néha felejtven az halandófágot ;
 1725 Aranyos fzékekbe fel-fujják magokat,
 Védeleműl onnan oftjtják hatalmokat.
 Ki hifzi, hogy ezek böldegak vólnának ?
 És mint tőb halandók úgy ne kínlódnának ?
 Fojtfa-meg egy gazdag az halált fzékébe,
 1730 Ne fzenyvedjen semmi gyötrelmet fzívébe :
 A' Világnak dűlő történeteitűl
 Ne féljen ; 's fzőkjön-el betegfégeitűl.

- Urafág, hatalom, közöttünk lehetnek,
 De velek is-vagyon kínja az életnek.
- 1735 Nem adhatnak magok semmi bódofágot,
 Mint kóldúfok hordják a' nagy gazdofágot.
 Ha az Iften minden jót tfak pénzbe adna,
 Tórvénye híjjános, és tfalárd maradna.
 Világunknak URA ilyen hibát nem téfz',
- 1740 Erővel, ok nélkül fe nem ád, fe nem véfz'!
 A' miként levegő-Egét közre hagyja,
 Javait mindennek egy-formán úgy adja.
 Tfac kerelfe kiki, meg-elégedhetik
 A'nyira, me'nyire meg-engedtethetik
- 1745 Egy halandó forftúl; mellynek bódofága
 Minden karba lehet, mint nyomorúfága.

A' Világi bódofág a' mi van, mindenkör tfak remény-
 fégen formáltatik.

- A' történet magát nem kárhoztathatja,
 Halznát, kárát kóztünk fzaadon ofzthatja,
 A' mit adott, a'ba el-vette reményünk',
- 1750 Mert mindenek felett az elfő tórvényünk,
 Hogyha már egy dolgot birunk hatalmunkba
 Azért ne fáradjunk foháfzkodáfunkba:
 Ha egy jót meg-kaptunk, mindjárt máft óhajtunk,
 A' mit nyertünk, azzal nehezen nyughatunk.
- 1755 Tőbekre gerjefztjük ifmét reményfégünk',
 Ezerfelől várván képzelt nyerefégünk.
 A' vágyódás mindég fjomjúztat bennünket,
 Prédával bíztatván reménylő fzivünket.
 Innen jö továbbá, hogy javunk felejtjük,
 1760 'S máfnak örülünk míg azt el-nem nyerhetjük.
 Egy ifjú jegyefét fzível óhajthatta;
 De meg is verte azt, ha ofztán bírhatta.
 Ilyen a' vágyódás, melly úgy gyönyörködött,
 Ha kedves tárgyáért tfak lopva epedhet.

- 1765 Reményével szűli leg-főb vígasságát,
 Mellyel mindég várja édes nyájasságát.
 Ezzel terhes mindég nyughatatlan szívünk,
 Vele szüntelen szül, és fogan életünk.
 Így a' jövődőtől fűg forfunk mindenkor':
 1770 Tlak a' nyájasságtól újúlhatunk olykor'.

Nyugodalmat, a' képzelt bódofággra e' földön egéffég,
 's békeffég adhat; tfak az szűkléges dolgoknak meg-
 fzerzésekben.

- A' mit a' természet igaz jónak mondhat,
 És fegedelműnkre valósággal adhat.
 Az egy halandóba az édes egéffég,
 Közönléges éltel, ruha, és békeffég.
 1775 Egy okos ezekkel tfendes, 's fzerentfés léfz,
 Soha az Ég ellen panaszokat nem téfz'.
 Ne gondold hát hogy tfak egy gazdag nyughaffon,
 'S máfnak a' természet ne adakozhaffon,
 Mert könnyeb gyűjteni vefzendő kintfeket;
 1780 Mint nyugodalomra hozni a' fzíveket.
 A' Léleknek bellő meg-elégedése,
 Több kints, mint e' Világ' kinos meg-nyerése.
 Gazdagfágra köztünk fok gonofzfág mehet,
 De azért él'tével gyötrelembe lehet.
 1785 Egéffég, békeffég, ha nints kebeledbe,
 Mitfoda örömöt kóftolhatfz éltedbe?
 Egy gonofz, ha fel-kél, ront, húz, von tfaláffal,
 Azt mondja bódof léfz a' gazdaguláffal:
 'S míg itt fzerentfójét réfzegen kergeti,
 1790 A'dig forfa amott fzívét kínra veti.
 Ha bellő réfzink közt fzaggat a' fájdalom,
 Nem jó a'kor hozzánk kintfel nyugodalom.
 Még is e' Világba kedves egéffégünk'
 Üldözzük; 's mint vakok rontjuk békeffégünk'.
 1795 Aranyos árnyékra festjük bódofágunk',
 A' mellyhez kapdofván, tfak kínozzuk magunk'.

Az Isten, 's természet elég jót adhatnak;
 De kívánságaink ott nem maradhatnak.
 Királya, Angyallá, Istenné kel lenni?
 1800 Másként az étellel nem lehet jól tenni?
 El-fajúlt vágyódás! értetlen indulat!
 Melly ha meg-vész ofztán, Eget, földet dúlhat!

Sokan, indulataik közt meg-tévedvén, a' kevés értékű
 igazat szerentfétlennek, és a' kinlódó gazdagot szerentfésnek állítják.

Honnan következik, hogy szerentfés legyen
 Valaki, ki köztünk méltóságra megyen?
 1805 Hányat tett femmivé már hatalmassága?
 'S me'nyit emésztt-meg gyűjtöt gazdagfága?
 A' Világot fokban akarták lántzolni;
 Úgy vélvén, hogy lehet a'nak parantfolni.
 De a' koronáknak terhek millyen, tudjuk;
 1810 A' történeteknek hartzát rajtok látjuk.
 Világunk érettek vérit, a'dig ontja;
 Hogy a' természetnek törvényét is bontja.
 Mivel bódogab egy Király, jobbágjánál?
 Az Ur m'ért nyugodjon többet szolgájánál?
 1815 Egyik rend testére nézve kergettetik,
 Máfik hever, 's belől szíve gyötrettetik.
 Kátónak szolgája a'kor' aludhatott,
 Mikor' ura önként vészni mérget ivott.
 A' Világ ki-fujja keservébe magát,
 1820 'S a' poklokra veri Nagy Sándort, gyilkosát.
 Ez éltébe mindég hartzok között vérzett,
 Kűsz'dött hatalmával, 's ifjan el-vezett.
 Szerentfét femmi fors fenkinek nem adhat,
 Az él jól tfak, a' ki leg-jobban gondolhat.
 1825 Minden rendbe bé-hat az halál, 's gyöttelelem
 Urat, szolgát egyre emésztt a' félelem.
 Tfac az egéfféges józan, igaz bőltsék
 Tudják, hogy mitűi fűg leg-főb szerentféjek.

- Külömben a' közfég úgy hifzi magába,
 1830 Hogy mindenik igaz nagy kívánságába.
 Bóldogfágát űzi a' nép hafzontalan,
 Igazolja tettét, melly fokszor oktalan.
 Nem hifzi, hogy nints e' földön nyugodalom,
 'S a' méltóságok közt leheffen fájdalom.
- 1835 Ne hidje hát senki igaz bóldogfágát,
 Mert foha' nem űzi-el nyomorufágát.
 A' ki érez, a'nak gyötrettetni is kel,
 Nints itt nyugodalom teftel és Lélekkal,
 A' melly bóldogfágunk néha engedtetik,
- 1840 A' köztünk mindennek egyként rendeltetik.
 A' szílv, és Lélektül fűg gyötrelmes kedvünk,
 Ezeket kel bírni; mindent benne lelünk.

Az Iften egy ember életének fenn tartásába, a' természet rendinek meg-rontásával nem munkálkodik;
 de minden tfelekedetei; tfak önnön törvénye fze-
 rint efnek.

- Mi téfz' némellyeknek e' földön a'nyi kárt?
 Miért véfz-el fokszor, az ki életet várt?
- 1845 Talán úgy hifzi fok, hogy tfak Iftene téfz'
 Egy emberbe mindent, a' ki gyilkossá lesz.
 És hogy ő ki-kelvén Egébűl kéntelen,
 Teremtéfért hartzot kezd törvénye ellen.
 Mi főb dolog, mint egy örök rendnek útja?
- 1850 Ki bonthatja ezt-meg a' ki térjét futja?
 Iftene vetett tfak ennek örök határt,
 Mellybe halandóért foha nem tehet kárt.
 Ha a' mérges habok hajódbúl ki-vernek,
 'S kő-fzikláí alá prédául le-vetnek;
- 1855 Mondjad a' tengernek, hogy vegyen szárnyára,
 'S ragadjon Világunk' száraz határára.
 Ha valamelly tfűggő hegyek meg-indúlnak,
 'S mikor' alattok mégy, nyákadba zúdúlnak.
 A' levegő Égbe tartfíd-meg imádfággal

- 1860 Terheket; 's parantfolyj a' nagy igazfággal.
 Már e'kor' el-vagyon végezve életed,
 'S rendeléfe ellen, nem vihed Istened.
 Határt szabott az ÚR keferves létünknek,
 Hol természet szzerint van vége éltünknek,
 1865 Sènkit nem erőltet bűnre, gyilkosfágra,
 Minden futva megyen a' mulandófágra:
 Kiket hogy élteffen, magát nem téveszti,
 Se'm érték örökös törvényét nem veszti.

- Azt mondog: "Mért szenyved tehát az igazfág?
 1870 " 'S mért jutalmaztatik olyan fok gonofzfág?.,
 Vallyon gondolod-é, hogy a' bóldog lehet;
 A' ki életébe gazdagfágot nyerhet?
 Ha egy gonofz fárad, munkája' gyümöltkét
 Ki nyeri a' földbűl; a' melly gazdag kintfét
 1875 Tlak a'nak ajánlja, a' ki serénykedik;
 Kebelét munkálja, és nem reftelkedik.
 Miért viheti-el a' tolvaj józfágod'?
 Hogy pufztíthatja-el mint gonofz, vagyonod'?
 Ha egy gyilkos beléd hegyes tört szezegzett
 1880 Kétfég kívűl él'ted azonnal el-veszett.
 De kitfoda bóldog azért; ő-é? vagy te?
 Ha kintfeddel magát végre nagyra vitte,
 Szűkfég árát venni a' tfelekedetnek,
 Dologért béri van jó, 's veszett életnek.
 1885 Ha egy gonofz néked egélfz napon munkál
 Eftvére házadnál szalláft, 's 'zöldot talál.
 Hogy gyilkoskodik-é? tőle nem kérdezed,
 Hanem a' haszonért mit tett, meg-fizeted:
 E'kor' ha egy igaz ember hozzád be-tér,
 1890 Ki egélfz nap hevert, 's tőled fizetést kér:
 El-veszed-é bérít gonofz munkáfodtúl,
 Hogy őt' jutalmazza igazfágtalanúl.

Egy igaz ember, itt a' földön nem Világi javaiba, de
Lelkének józan tanátaiba, 's szívének emberi hü
érzékenységeibe érzi valóságos javát, és jutalmát.

Igy fizet az Iften fok nagy gonofzoknak ;
De azzal nem tette őket bódogoknak.

- 1895 Bódogfágunk, szívbe és Lelkekbe vagyon,
Ezekre vígyázzunk ; a' kints had maradjon.
Munkával szűkféges életünk táplálni,
Mert fekvé nem lehet kenyeret találni.
De bódogfágunkért Lelkünkkel beszéljünk,
1900 S egy gonofztól semmi jót ne írgyeljünk.

Nemefi szöletés.

- Mit tefz' ha egy régi Nemzetbűl születtél ?
'S érdem nélkül atyád' vérebe Ur lettél ?
Ha nintfen erköltsöd, mellybe nemefülhetfz,
Soha a' Világtul jól nem betfűltethetfz.
1905 Hogy légyen nyugalmad úgy az útállatba ?
Mit fegit úr' véred rajtad fájdalmadba ?
Ha tulajdonfága alattfony Lelkednek,
Nemefen nem vífzi rendit életednek :
Vigafztald magadat fázamos jófzágiddal,
1910 Nemes vagy 's légy bűfzke gyalázataiddal.
Tfak a' jó erköltsbe van nemes születés,
E're minden karba gerjedhet kéfztetés.
Egy embertelen Ur, foha nemes nem léfz.
Sem kedves híreket maga felől nem téfz'.
1915 A' ki rabjává lőn kívánfágainak,
Tfak páfztorais lefz fzerzett barmainak.
Mindenkor' jófzágát futja főfvényfége,
'S kebelébe járkál vele nagy infége.

Nagyfág.

- Kibe lehet nagyfág ? a'ba a' ki vért ont ?
1920 'S mint egy ragadozó népet, orfzágot ront ?

Vagy a' ki tudományt szerez elméjébe?
 Hogy a' Világ dolgát forgassa fejébe.
 A' nagy természetbe ha nints szelédflégek,
 Mind kettőjök' él'tét meg-verték az Egek.

- 1925 Az okos *manérú*, tolvajló elzével,
 Olly, mint egy garázda Vitéz, fegyverével.
 Egyik okoffággal tflak az igazságba;
 Máfik szabad gyilkos az halandóflágba.
 A' hív természetnek törvényéhez szabjunk
- 1930 Minden méltóflágot, 's igazak maradjunk.
 Külömben ha tflalárd közöttünk a' nagyflág,
 Életünk' oftora, és búzfke bolondflág.
 A' ki törvényeit igazán ifméri,
 Az, igaz nagyflágát Királytól nem kéri.

Hír, világi dítflőflég.

- 1935 Mitfoda közöttünk az hír, és dítflőflég?
 Honnan származhatik nevűnkre tífzteffség?
 Ti kedves árnyékok! ti r'átok esdekűnk,
 Ertetek fáradoz gondolkozó Lelkűnk.
 Magunk' mentegetjük tőletek szűntelen;
- 1940 Még is utánnatok futunk szűkflégtelen.
 Az egéflz Világot fárafztja jármotok,
 Szenyved, ki fel-veflzi keflerves igátok',
 PÓP! mond-meg mit tettél itt a' dítflőfléggel,
 Tanátkszozván titkon a' nagy Iftenfléggel.
- 1945 Mert te vagy egy, ki ezt igazán kerefted,
 'S mind Égen, mind földön magadévá tettet.
 Az örökké-való időkbe alufzol,
 Hol dítflőflégednek karjai közt nyugflzol.
 Nem tudod mit tfinál Világunk neveddel,
- 1950 'S hol kit vezérelhetz érdemes Lelkeddel.
 Íllyen dolgaiba itt egy halandóflág!
 Ki minden mívébe tűnő múlandóflág.
 Hol vagynak Világunk régi Vitézei?
 És a' trónufoknak nagy Fejedelmei?

- 1955 Mint fzelek a' képen múltak-el előlünk,
 Nem tudnak mostani létekbe felőlünk:
 Mind árnyék, valamit e' Világba látunk,
 Mellybe boldogfágot sehol nem találtunk.
 Fegyverrel, pennával, szereztetik jó hír,
 1960 Mellyel szabadosan egy halandó sem bír.
 Egy *Filozofus*nál a' Vitéz gyilkos léfz,
 Őtet meg' fok Vitéz dühös bolondnak téfz'.
 Nagy Sándor a' porbul magát fel-emeli,
 'S *Diógeneft* egy fél hordóba meg-leli.
- 1965 Mind-ketten meg-vefztek a' nagy indulatba;
 Egyik hordóba ül, másik a' trónusba.
 Ez fegyverrel indúlt, hogy Világot verjen;
 Amaz ir, 's markából szörpöl, hogy hírt nyerjen.
 Mellyik tévedt köztök nevetéfésebben?
- 1970 Kit érzett a' Világ veszedelmesebben?
 A' Görög Nagy Sándor dühőfeb bolond vólt.
 Mert fegyvere alatt az emberi Nem hólt.
 E'ként életünkbe akármit tfelekszünk,
 Ha jól meg-tekintjük, tfak tévelygéft teszünk.
- 1975 Mind el-tellyesedtünk hafzontalanfággal,
 'S fok, ditiőfégeért a' nagy igazfággal
 Szembe fzőkik; tör, ront, részegülésébe,
 Szalad, dühöfkődik tévelyedésébe.
 A' tífztefféges hírt mindenik kívánja,
- 1980 Az írgyfég, ha más felette jár, bánja.
 Ezért ha valaki böltsfefféget mutat,
 Az oftobák hamar találnek r'á útát.
 A' bolond fzinte ugy kerfi nagy nevét,
 Mint egy bölts; és azért rágalmazó nyelvét
- 1985 Magának ész nélkül segítfégre vévén,
 Kiabál, az okoft bolondnak itélvén.
 Ki vólt még olyan bölts a' kit nem motskoltak?
 'S a' dühödt oftobák tfekélynek nem mondtak?
 Ellenkezés nélkül, fenki hírt nem nyerhet,
- 1990 Nintfen olyan kis nyelv, melly fok-fzor nem verhet.

Nagy tudomány, böltseffég, 's belső érdemek.

Mi lehet egy tudós, ki magát fárasztja?

'S nevét a' Világnak könyvbe elő-adja?

Ha böltseffége nagy, kevésből értetik,

'S a' gyengéktől részeg főnek ítéltetik.

1995 Ellenben ha nintsen mély okoskodása,
Tfekélylégnak látfzik mindenütt mondása.

Ha köz erőbe van, egy Világ őszve-vez

Ki-adott íráfin; 's belőle kettőt tesz'.

Egyik rész dühőfnek, bolondnak, kiáltja,

2000 A' máfik okofnak, és szelédnek tartja.

Neve illy két' közfál között hanyattatik,

Tudófnak, bolondnak, egyre mondattatik.

Mitfoda boldogfág van hát e' dolgokba?

Mellyek kétfégefek mindenkor' magokba.

2005 Egy böltz hanykolódván, veztegeti magát,
Kefervesen hordja a' reá-vett igát.

A heverő pedig munkáját meg-látván,

Könnyen beszéll róla, elméjét mutatván.

Így a' nagy ember is mindég hanyattatik,

2010 Érdeme, 's hibája bizonyíttathatik.

A' nyugalomtól megszűz el-távozott,

'S e' Világ tengerén, mint más, úgy habozott.

Szereffük Iftenünk, 's felebarátunkat,

Nyugtassuk hogy lehet e' földön magunkat.

2015 Igazoljunk mindent, a' me'nyibe lehet,

A' roffzt mondjuk jónak, hol hasznokat tehet.

Boldogfágunkat itt élvén, ne reméljük,

Továb törekedjük, 's Iftenünket féljük.

Tfak a' reményfégbe lappang boldogfágunk,

2020 Neveljük hát ezért bennünk igazfágunk.

A' mi igaz öröm lehet, e'be vagyon,

Éljünk 's ne fáradjunk a' Világért nagyon,

Mert ez háládatlan, 's nem is gondol velünk,

Míg benne bújdofunk, tfak üldőzi éltünk'.

- 2025 Aprófégaival kedvünket táplálja,
 Hogy titkos gyötrelmünk ízívünkön formálja.
 Tíak a' jó erköltsbe lehet főb tífendeffég,
 E'be találtatik minden jó bõltseffég.
 Embertelenfégünk igazhoz ne legyen,
- 2030 Lelkünk-ifméreti rofz tórvényt ne tegyen,
 Mert ha BÓLDOGSÁGUNK ez életbe lehet,
 Az-ezeken kívül sehol nem teremhet.
- Lelkem! hív tórvényem jere induljunk-el,
 Ne eméffzük magunk' a femmifégeekkel,
- 2035 Hagyjuk-el e' Világ' vefzélyes lármáját,
 Veffük-le vállunkrul teltünknek igáját;
 Hagyjuk tárfainkat reánk zúgolódni,
 Tudnak ók magokkal miattunk bajlódni;
 Ha fel-emelkedni fejtenek bennünket,
- 2040 Had neveffék bátran tfelekedetünket.
 Le-efünk a' porba? Eredetre jóvünk,
 Kóruítünk egy egész nagy Világot lelünk.
 Mint a fas kéfelyük élő-fájink hegyén,
 Keljünk-fel mi is egy természet tórvényén.
- 2045 A' nap fénye felé tífendefen lebegjünk,
 Földünktil rettegjünk, 's az Égtől reméljünk,
 Alattunk útközet, hartz, lármák, hallatnak,
 Felettünk az Egek tífendefen álhatnak.
 Minden véres tfata lett földünknek fzinén,
- 2050 Midőn minden óróm lefz Iftenünk Egén.
 Jóvel erre Lelkem éneklő Múfzáddal,
 Hozd-el tórvényidet fzárnnyaknak magaddal.
 Hagyjuk itt a' véres nagy emberi Nemet,
 'S óleljük felettünk a' ditsfóult Eget:
- 2055 Láffák, hogy Iftenünk jó 's fzent mindenekbe,
 Éf tfak tudatlanfág Zúg az emberekbe.

VÉGE.

AZ EMBER POÉMÁBAN
AZ ANGLUS PÓPNAK ELMÉJE
SZERINT

1803

*(Lithographum Georgii Bessenyei de Eadem I. Cottus Tab.
iudriac Assessoris an. 1811. Museo nationali Testamento
legatum)*

JEGYZÉS.★

Ez a fordítás eset 1771-ben, mely második esztendőben, az az: 72-ben nyomtattatott ki. De még akkor nagyon ifjú voltam, annyira, hogy esztendeim inkább gyermeki időre tartoztak, mint ember korra. Most hoz-

★ [E *Jegyzes* első, de magától Bessenyeitől keresztülhúzgált fogalmazása így hangzik:]

VILÁGOSÍTÁS. E munkát Póp Sándor anglus író attá ki Poémábann. Mely frantziára fordíttatván, én frantziából tettem által magyar versekre, de szabad fordítással, tsak a dolgot követve, mivel lehetetlen volt a nyelvnek két egymással ellenkező természetit sorrul sorra, szórul szóra egyeztetni, úgy, hogy a munka másfelől minden erő, méltóság nélkül valóvá ne legyen. Akkor huszon négy esztendő voltam, és a magyar Gárdában szolgáltam, mely szerint a munkámnak is gyengeségeit meg lehet engedni.

Kezemhez küldetet most oly kéréssel, hogy igazítsam meg, hogy újra nyomtattasson. Néztem, de lehetetlen let az igazítása. Ujra irtam egészen, mely szerint az anglus írótul megént messzeb távoztam el, úgy, hogy inkább magaménak mondhatom, mint a Póp munkájának. Az anglus gondolatok nyelvünkön idegenek, és kedvetlenek. Lágýtani kellet.

A munkát akkor így neveztem *Az embernek Próbája*. Mert nem tudtam e frantzia magyarban mint tenni, hogy

ESSAI SUR L'HOMME.

Ezt tenné: Az embernek vizsgálása, tulajdonságainak próbákra tétele, szemlélése sat. Hogy állapottyában, természetiben, ki és mi. De köny(v)nek, kivált Poémának, hosszú nevezetet adni nem lehet. Most e munkát vizsgálván, úgy látom, hogy az emberi értelmet láttatik egészen a határáig fel fedezni, melyre nézve neveztem így, a hogy elől látod. Külömben a nevezet leg kisebb: a benne és alatta fekvő dolgok határozzák meg a munkának semmiségét, vagy érdemét.

zám küldetet oly véggel, hogy igazítsam meg, hol hibáját tanáлом, had adattathasson ki újra. Fellyeb, aláb leveleztem: néztem; De a mostani értelmem előtt meg jelent hibáknak sokasága az igazításnak modjátul el ijesztet. Ara kellet magamat el szánni, hogy eleitül

Hogy Póp az emberi kevésységet, bolond vágyódást éppen az Isten székihez viszi fel, azt úgy tselekszi, mint Anglus, kik ha tehetik, inkább szeretnek úgy írni, hogy óriás gondolataikon álmélkodjanak, mint belőlők tanullyanak. Még magyar nyelvünkön ujságnak tettzik az olyan emberi büszkeség és esztelen vágyódás, mely a világ Istenét oktatná, kezéből kívánná királyi páltzáját ki venni. De ezt tsak a poétaságnak kel tulajdonítani. Azomban, amennyire lehetet, az Anglus elmét, változtattam, nem tévén ki, hol így szól:

„Mongyad hát minek utánna magad nem lehetz az Egeknek egyedül való tárgya sat., hogy az Isten igasságtalan; ragad ki kezéből itéllő páltzáját; az igasságnak mérő serpenyőjét; Itéllyed magad az örökké való igasságot és így légy „Istenednek Istene.

Nem lehet e világon oly bolond vágyódásu halandót fel tenni, ki meg érdemellye, hogy kevésységehez így beszéllenek.

A Frantzia nemzet elméje az ily rendkívül való gondolatok módját egy áttallyában meg nem szennyvedi. Fordítja frantziára, de maga soha se követi. Az anglus elme ellenben az olyan írás módját és gondolatot szereti, mely álmélkodásba, sőt irtózkodásba hozza. Nézd Jungot, Sakespeárt sat. mind kettőt frantzia nyelven. Mert Jungnak a magyar fordítása, magához, tellyességgel nem hasonlít. Nem szóba kel fordítani, hanem méjségben, fel emelkedésben, erőben és méltóságban. Nézd Milont, ki Poémájával ot allapodik meg, hogy az ördögöket táborba szállította ki az Isten ellen ütközetre, hol elméjét rémitő gondolatokba öltözteti. De a mellyeket magyarban követni nehéz. Mert az a fordítás, mely Miltonban magyarul megjelent, Miltonhoz képeest keveseb a semminél. Utól kellet volna a poétaságának felemelkedését, és elméjének méltóságát érní. De ez, nem telik oly könnyen, mint a pipa közben való beszéd.

Továbbá a rövid mondásu, de szélessen kiterjedet értelmű dolgokat nem jó magyarul is oly rövidenn írni, mert az együgyű és középszer olvasásu ember, meg nem érti. Bölsnek, tanulnak nem írok, az együgyű meg nem ért. Így is elég meg érteni és benne gyönyörködni a gyengéknek, a hogy én változtatom. De önnön anglus természetiben való meg értelmére olvasás kel, már előre; és nem kitsiny. Én olvasatlanoknak írván, úgy nem tehetek, hogy nyűglődve értsenek meg. Száz esztendő mulva, ha dolgozik a Nemzet, lehet osztán más hangon is írni.

fogva végéig egészen újra írjam, vagy vélle semmit se tegyek. Más munkáimat kellet félben hagyni, melyek nékem kedveseb foglalatosságul szolgálnak. Hogy hamaráb azokhoz foghassak újra, ezzel nagyon sijjettem és hat hetek alatt el készült. Ez is haladék volt a miat, hogy tsak reggel írhatok két három óráig; dél után pedig soha sem. Azomban, házi foglalatosságaim e kis időmtől is sok izben meg fosztottak. Volt valami segedelemre, hogy a régi fordításba néztem, melyből mindazáltal az 772-ik nyomtatás szerint éppen úgy, mint akkor vala, harmintz vers sem maradhatot meg. Soha¹ sem volt sorrul sorra való fordítás, hanem tsak az Iró értelmét követtem. Most is ugyan azon tárgyakra nézek, melyekre az Anglus Poéta szemeit függesztette, de versét úgy, mint a Frantzia fordításban ki tétetet, magyarul² tanálni egyet sem lehet. Szó, gondolat hasonlólú változtatva vannak.

Az ilyen erős munkákat, ha szóban versben nyomrul nyomra fordítod, nem tsak hibás lesz, de nevettéges is. Ara kel nézni, hogy azon nyelvnek természetiben melyről fordítasz, mi a mélység, fel emelkedés, méltóság és világosság. A mely szavakkal ezeket más nyelven öszve rakják, ha te, a magadéban, ugyan azokkal teszed ki, semmit se mondasz. Szót fordítasz szóra,³ de az erő, méltóság el tűnnek. Ugyan azért, most is e fordításban, Pópnak tsak tárgyai után menek, de a vers és gondolatnak nagyob része, mind a magamé, még is jobban meg látod az Anglus írók így, mintha verseit fordítottam vólna szórul szóra.

¹ Bp. [= Budapesti másolatban]: *Ez soha* ...

² Bp.: *ebben*.

³ Bp.: *szórul szóra*.

A Frantzia nyelv, rövid szavainál és azoknak szélessen ki terjedet értelmeinél fogva, két versben mond annyit, a mennyit mi négyben, hatban mondhatunk. A magyar nyelv, verselésre alkalmatlan, e miat, hogy rend kívül hosszú szavakkal él. Némellyek fél verset fognak el, s ha alkalmaztatná őket a Poéta, fél versel, ki sem telnek. Mongyad: *Háládatlanságának—Halhatatlanságának. Szerentsétlensége, Bóldogtalansága* sat. Keressd a szavakat, és véghetetlen sokasággal tanáloed őket.

De ez még sem oly terhes mesterség, mint a szónak egész meg változtatása. Jön ugy a dolog ezerszer is, hogy ha azon szóval mondod nyelveden, mellyen amot mondták, a magadéban minden méltóságátul meg fosztod. Más szavakkal kel élned, nyelvednek amazal ellenkező természete szerint, hogy azt felemelkedésben követhessed.

Ezt már bajos fel tanálni, hogy mitsoda szóval váltsd fel amaszt, mely nem az a szó lévén, nyelveden, ugyan azon tárgyat, méltóságot elmét adgya elő. A nyelvnek erejét, méltóságát, tisztaságát kel ismerni, mert a tsupa szavaknak tudása ide nem tartozik. A kotsisom is tsak ugy meg ért minden magyar szót, mint én és véllem akadály nélkül beszél. De a szavakat ragyogó fénnyel, méltósággal öszve rakni nem tudgya, sem felemelkedésbe nem hozhattya.

Már két nyelvnek természetiben tudni, hogy az egymással való ellenkezésben mindeniknek méltósága mitsoda gondolatok, és szavakban állyon szemközt, nem könnyű mesterség. Ugy vélem, hogy még ezt én se tudom 's te sem.

De szenyved el, had mutassam meg egy kis példában, (hogy hosszasan unalmadra ne legyenek) értelmeknek igasságát.

A Voltér Tragédiái esnek kezemben e¹ munka folytatásának idején, egy estve, hol Zaira így szól.

J'eusse été pres du Gange esclave des faux Dieux,
Chretienne dans Paris, Musulmanne en ces lieux.

Ezt teszi:

A Ganges mellett, vagy annak tartományaiban, hamis Isteneknek lettem volna rabjok. Parisban keresztyén vólnék, ezen helyeken pedig Török asszony vagyok. Kérlek! két versben ted ki hát magyarul, hogy fénnjét, méltóságát el ne veszesse! Nékem kettőben elő adni lehetetlen. Négyben foglaltam, de már ez által is meggyengül — így:

A Ganges vidékén hamis Isteneket
Tisztelnék; imádván álmodot neveket,
Párisban keresztyén vólnék ot születve,
It, Törökné vagyok, Mohametnek vetve.

Más:

La Contume, la loi plia mes premiers ans
A la Religion des heureux Musulman.

A szokás és törvény első esztendeimet a szerentsés Törököknek vallása alá hajtotta. Nézd, mely idétlenül esik. Magyarul mondván, így lenne: Még gyermekségemnek ideje, szokás és nevelés által, a bódog Mohametnek vallását nyomták szivembe. Versben így teszem:

A szokás, nevelés még gyermekségemet
Török hitre vette 's egész életemet.

¹ Bp.: ezen.

Itéld, hogy kel a szavaknak változni! Leg nehezebb hát a szónak változtatása, hogy nem azt mondván a mit amaz, ugyan azt, azon erőben, méltóságban mutassa ki.

Fordíthattam volna Pópot ilyen móddal, úgy, hogy a hol száz verse van, nékem legyen két, három száz, de csak igen öt lettem volna vele, hol most vagyok, és talán öt sem, mivel a két nyelv természetinek szüntelen való fontolása a gondolatok sokasága hozzá járulván el tévedésbe hozhattak volna, a két ¹ nyelvre nézve.

Azomban, Póp, egyik nagy tárgyrul a másakra sebes szökéssel ugrál által, mivel bőlteknek írt, kik a hízakot által láttyák, De nékem ezen üregeket ² bé kellett gondolatokkal, versekkel tsinálnom, hogy a gyenge olvasó egyik dologrul a másakra, kötéseken lépésről lépésre bortsátkozhasson, mivel nagy ugrást nem tehet: sem, a sok ki rakot tzigékreül meg nem ismerheti, mit árulnak alattok.

Mindég nagyub vágyódásom van azoknak írni, kik nagy olvasás nélkül valók és nyelv tudatlanok, mint a tudósoknak és Német, Frantzia nyelv ismerőknek. Minnek nyujtanád kezedet annak segedelmére, ki magát erős és bátor lépésekbe veheti? Valakik felette méjjen, nagy erővel, homályoson, röviden írnak, azért tselekszik, hogy az olvasot embereket, nagy tudósokat hozzák magok iránt figyelmetességre. Nem gondollyák meg, hogy ezek örökké csak hibákat keresnek, kritizálnak; csak az után szólván valamit a ditséretrül, nyöszörögve; ha eléb az írot betsiben jól alá szállították. A ki maga is tudomány által kíván ³ híresedni, ritkán szokta abban szomszédját híresíteni. Ismerni kell az emberi gyengeséget.

¹ Bp.: *mind két*. — ² Bp.: *hízakokat*. — ³ Bp.: *akar*.

De én, adom tudtokra mindeneknek, hogy valaki job magyar írónak, fényeseb elmének, olvasottab embernek kíván nállamnál ismértetni, ellene magam mellett, soha vetélkedésbe nem jövök, hanem bizonyosság levelet adok néki, kezemmel, petsétemmel meg erősítve, hogy mindent tud felettem, én pedig tudománnyához képpest a betűt sem ismerem.

Sok kritikus azért nem ír semmit, hogy hozzá szó ne férhessen, ő pedig másokat ütögethessen. Mint az olyan félelmes Ember, ki setétre buvik 's onnan hajigál a nap alatt jövő menő társaira, kik vissza nem üthetik,¹ mivel hol létét nem tudhatták. Más tekintetben az írásoknak² józan meg itéllése szükséges és hasznos is. Az együgyűek könnyen hisznek, mivel ha tsábittatnak, ellenkező okokra nem tanálván, el tévednek. Minden Irónak hibáját jó fel fedezni, tsak betsüllete sérelmével és tsufolással ne legyen. A dolgon való vetélkedés annak valóságát tiszta nap fényre hozza fel, hol a gyenge elme is utat tanál magának az igasságra. A tanúlt ember a tudatlannal majd nem mindent el hitethet, a mi nagyon szembe nem tűnik, hogy helytelen. Nem tud az okokra felelni, és hódol.

Azomban soha se vólt elmés könyv e világban, mely maga iránt olvasóit, vetélkedésbe ne hozta vólna. Innen van, hogy minden tanult ember végre, a maga értelmére szorul. Én is ugy vagyok a magaméval, te is: a tiéddelel.

Végre, hogy Póp az emberi eszetlen vágyódást éppen az Isten székihez viszi fel, azt, mint Anglus, ugy tselekszi, ki inkább szeret ugy írni, ha teheti, hogy óriás gondolatban bámulásba essenek, mint belölle köz igassá-

² Bp.: *ütiik*. — ³ Bp.: *a másoknak*.

got tanullynak. Ujságnak láttzik még magyar nyelven az olyan rend kívül való maga meg hit 's egyszerre büszke bolond vágyódás, mely a világ Istenét oktatná, hatalmát magára kívánván ruházni. A mennyire lehet enyhítettem is az Anglus Irónak szavait, hol így mond: Mongyad hát, minek utánna egyedül nem lehet az Egeknek tárgya, hogy az Isten igasságtalan. Ragad ki kezéből itéllő páltzáját és az igasságnak mérő serpenyőjét. Itéllyed magad az örök Valóságot és légy Isteneknek Istene. Sat.

Nem lehet e világon oly siralmas fel fuvalkodású bolondot fel tenni, ki igazán érdemellye, hogy hozzá így beszéljenek.

A Frantziák elméje rend kívül valóságot nem szenved. Fordította nyelvére anglusbul, de maga soha sem követi. Az anglus úgy szeret írni, hogy gondolatai irtódzást okozzanak. Nézd Jungot, Miltont, Sakespeárt frantzia, vagy anglus nyelven, mert Miltont,* Jungot** a magyar fordítás által lehetetlen ismérned. A magyar Milton keveseb a semminél, annyira nints erejében, rémitő kébzelődéseiben és pennájának méltóságában tanálva.¹ De Milton magában sem oktatásra 's haszonra való munka. Ollyan, mint a tűzi mesterség, mely szemed előtt ragyog 's füstöt vetvén, onnan el tűnik. Ha jól van néked Póp így fordítva, ahogy tsináltam,² örvendem; ha nem, botsás meg! jobban nem tehettem.

Bessenyei György.

* *Bessenyei Sándor*: Milton-fordítására (Elveszett Paradicsom) céloz, mely Kassán 1796-ban jelent meg két kötetben.

** *Péczei József*: Young-fordítását érti (Yung ejtzakáji és egyéb munkáji), mely 1787-ben Győrben jelent meg két kötetben.

¹ Ez a mondat a bpesti másolatból hiányzik.

² Bp.: *találtam*.

AZ EMBER ÉS SORSA.

ELSŐ LEVÉL.

I. Hogy az Ember kitsoda és mitsoda az egész terem- tésre nézve.

- Indullyunk hát 's lássuk rendit a Világnak,
E nagy teremtésnek 's a nagy igasságnak!
Mere meg szívünknek sok ezer ösvénnye?
Hogy van belé írva örökös törvénnye?
- 5 Miben mennyen az ész többre az álmánál, 5
'S Hova nézzen a bölts Lelke világánál?
Lássuk, hogy értelmünk ki mere terjedet,
Mikor a testünkben vélünk fel éledet?
- Gyere velem Lélek! Mennyei Vezérem!
- 10 Te utánnad menek! ¹ Segedelmed kérem! 10
Emely fel az Egek ragyogó térségén!
Hordozz a természet el rejtet méjségén!
Hadgyuk el utánnunk e ² világ lármáját, 11
Emberi Nemünkre rá vetet igáját.
- 15 A magasságok közt lebegjünk tsendesen,
Fel, le, botsátkozván, mennyünk egyenesen.
A teremtés mívét visgállyuk, hol lehet, 15
Lássuk, az okosság, hogy vélle mit tehet?
Keressük ki, mere van it a tévedés,
- 20 A halál, a titok és a fel éledés?

¹ Budapesti másolatban: *mégyek*.

² Bp.-ben: *a*.

Nézzük meg az embert, hogy magátúl mi let,
 És a nagy Istenség életével mit tet?
 Dullyuk¹ meg közöttünk mind a szokásokat,
 Vegyünk fel emberi, Isten mondásokat, 19
²⁵ Lássuk, az Istenség, hatalmában hogy tet,
 És rendé, tsudává a természet mint let?
 Lassan emelkedgyünk, alázatossággal,
 Hogy ha meg botlunk is, essünk méltósággal.

II. A Természet látható, érezhető, de titkaiban és örökre meghatározot rendiben, fel fedezhetetlen.

Mit szólhat az elme e világ okáru? 81
³⁰ Mit tud az Egekrül? mit mondhat magáru?
 A természet titka hogy és mint formállya?
 Soha a Lelkében ezt fel nem tanállya.
 Érzi valóságát, tapaszthattya magát,
 De nem ismerheti körülte világát.
³⁵ A teremtés mindent mutat, de vakittya
 És titkos okait tölle el hárittya.
 Kezével tapasztya a teremtés dolgát,
 Még is el téveszti világánál magát.
 Tűz, víz, Ég, Föld nézi, hogy vannak magokban, 36
⁴⁰ De nem láthat belé, indító okokban.
 Egymás ellensége és egymást táplálja:
 Az ember ezt, amaz nélkül nem tanállya.
 Magokkal küsködve² tartyák fen magokat,
 Hartzban egyesítik a valóságokat.
⁴⁵ Hideg, meleg, tűz, víz, dolgában ellenség,
 De a természetben örökös egyesség.
 Igy, a teremtésnek Mennyei Mesterét 39
 'S Az élő világnak titkon verő erét

¹ Bp.-ben: *Bujjuk*.

² A bpesti és sárospataki másolatban: *küsködve*.

- Emberi értelem meg nem vizsgálhattya,
 50 Noha dolgát érzi 's előtte láthattya. 42
 Ki nézhette ki e világnak állását?
 A természet mivét, áldását, dulasát?
 Ha valaki elég lenne az Egeket 43
 Meg futni és látni két féle rendeket,
 55 Vagy több Világot is tul ezen ismérne, 45
 És ugy okaihoz elméjével férne :
 Meg mondhatná talán a *Minden*, mitsoda,
 Az ember is benne, magára, kitsoda.
 De egy oly, éjtzakán bujdosó halandó,
 60 Kit vakon vezetnek 's mint pára mulandó : 50
 Által nézheti é e kék térségeket,
 Mellyek tiltyák tölle a magas Egeket?
 Ki lát a teremtés belső részeibe,
 Ki nyomja rugóját titkos kerekibe? 54
 65 Talán e dologban Neuton is vakság,
 Pompás megtévedés és méj tudatlanság.
 Hogy van így a Világ, a hogy teremtetet? 55
 Más rendel törvénnyel miért nem lehetet?
 Hogy fekszik a kötés e nagy természetben,
 70 Mely mindent hején tart ez örökös Rendben?
 A' mely annyi dolgot megkülömböztethet
 'S Minden különbséget öszve férkeztethet?¹
 Hol vannak végei? mihez van kapcsolva?
 Hogy megyen szüntelen, mind örökké álva?
 75 Te kevély halandó! talán azt gondolod,
 Hogy a Világ okát végre ki tanulod? 64
 Hogy fel hágsz elméddel éppen Trónusához
 S közzel mellé álhatz a méltóságához?
 Tévelygő értelmed az Egekhez is vér, 65
 80 Büszke vágyódásod a Világban nem fér.
 Mindent magyarázna benned a kívánság,
 De mindent bé fedez a nagy tudatlanság.

¹ Bp.-ben : szerkesztethet.

- Szíved Lelked hogy van egymással? nem tudod,
 Ez abban mint lakik? hogy érez? nem látod.
- 85 Az Ég és Föld közöt nagyon okoskodol, 69
 Az örök végezés ellen is hánykódogál.
 Talán az Istened csak azért teremtet,
 Hogy adósod legyen, mikor véled jól tet?
 A ki mindent adot, másnak nem tartozik . .
- 90 Nem tudgya az ember, mit mond 's csak habozik.
 Hogy van az? mért van ez? mindég azt kérdezi,
 A dolgot most ennek, majd másnak nevezi.
 Tévelygő teremtés! magyarázd hát okát, 71
 Hogy a bértz fellegbe mért rejti homlokát?
- 95 Fogd el a Világnak sikoltó szeleit,
 Ne hívják tsatára annak tengereit.
 És a mélségekből fel jöt köszálakat 75
 Kérdezd, miért dűtik haboknak vállakat?
 Mért nem lettél te is mint vagy, még nemeseb?
- 100 A Lelkedben böltseb 's testedben erősseb?
 Nézzed e világot, bámuld a teremtest,
 Melynek titkaira sehol sem tanálsz rést.
 Lábbogj mint egy tsep víz a széles Tengerben,
 Kavarogj örökre e nagy természetben.
- 105 Erőd csak abbul ál, hogy mindég tsudálkoz
 'S Örök Istenednek a szívedben áldoz.
 Testedben szikra vagy, érzésed el tűnik,
 A szenyvedés nállad soha meg nem szűnik.
 Tudgyuk, hogy az Isten mindent úgy tehetet, 81
- 110 Mely szerint a világ már töb nem lehetet.
 E szerint rendiben e sok valóságnak
 Kellet, mint az Ember, lenni olyan ágnak. 84
 Ugy fordul kérdésre, hogy ha a nagy Isten
 Kegyetlen teremtest tet é az emberen? 89
- 115 Próbálja nagy elméd, hogy az UR hibázhat
 És a teremtésnek jó rendet nem adhat?
 Lehetet volna é halandó életünk
 Másként teremteni és formálni Lelkünk? 94

- Vagy éppen így kellet az embernek lenni,
 120 A kit nem lehetet hejérül ki tenni? 95
 Nagyob értelemmel talán angyal volnál,
 És érzések nélkül bálvánnyá változnál.
 Érzés adgya beléd a gyönyörűséget,
 És ha ezt el veszti, a keserűséget.
- 125 Ha amaszt érzetted, ezt is érezni kel,
 Így bánt a természet, lásd, az emberekkel.
 Helyére állatva a tudatlanság is,
 Hogy ha it szorongat, másut boldogság is.
 Ha az ökör maga készítné igáját, 101
- 130 Húzná é számodra ésszel barázdáját?
 A paripa tudod, zaboláján szalad,
 Neki fut a hartznak, puskázás közt halad. 105
 A nagyob okosság tzéljára vezeti,
 Erejével a mit akar, azt téteti.
- 135 A gondviselés is ésszel meg vakítva
 Így viszi az embert helyén meg állítva.
 Ne kívánd hát látni, mint Isten, magadat,
 Hunyd bé a szemedet, érezzed javadat.
 Nem lehetnél Ember, ha mindent láthatnál
- 140 S Az okokra mindég reá találhatnál.
 Ember vagy, nyugodj meg, mert sorsod ilyen let,
 Az örök végezés helyedre ide tet.
 Ne mond hát sorsodrul, hogy van benne tsalás, 114
 És teremtetésed a többi közt hibás. 113
- 145 Tökélletes testel vagy, a mint lehettél,
 Másképpen testedben nem teremthettél. 116
 Ezen a világon tsak egy szikra léted,
 Az örök időkbén szem pillantás élted! 118
 Egy embernek sok vólt halhatatlan lenni,
- 150 E testben életét angyalokhoz tenni.
 Emberi nemedre tartozot ez áldás,
 De, hogy mi meg halunk, legyen hálá adás,
 Ki kívánna élni örökké e testben?
 Vénségét vonszolván hólton, az életben?

- 155 Elég e világot egy életben nézni,
Sorsod a sok baj közt örökre intézni.

III. A jövődő történeteknek nem tudása, reánk nézve bölcsőség.

- Esetinknek száma rejtve had maradjon, 119
A végezés könyve tőlünk zárva vagon.
A mely szakasz benne szükséges éltünkre, 121
160 Tsak azt vehetjük fel gyenge értelmünkre.
A többi maradjon, reánk nem tartozik,
A' ki Isten előtt némúl meg, áldozik.
A barom nem láttya az emberi testnek 123
Okát 's segítője lesz a bölts életnek.
165 Ostobaságával böltsességén segít
És az élelmedre sok terhet meg indít.
Ó! ha az állatok meg okosodnának,
Az okosok véllek mit tsinálhatnának?
Ha hát ot helyén van a baromi vakság,
170 Minket is segíthet némely tudatlanság.
Ha az áldozatra vitetet állatok 129
Előre tudhatnák oly véres halálok:
Mennének vesztekre oly engedelmesen? 132
A gyilkos késeket néznék oly tsendesen? 131
175 De mivel veszteket, szegények nem tudgyák, 135
Szabadulás nélkül magok ölni hadgyák. 136
Ha mikor el kezded gyenge életedet,
Előre láthatnád minden esetedet:
Vissza kíváncsoznál a nagy természetbe
180 Örök halgatásra, hogy ne légy életbe.
Minden reménységed el aludna benned,
E miatt kellene unalomban lenned.
Bizontalanságban terem a reménség,
A ki e nélkül él, tsak örökös inség.
185 Elibe kerülnél a végezéseknek
'S ki tennéd magadat ütő Menyköveknek.

- Az Isten kántelen lenne halálodra
 Erőszakkal huzni vizbe fulásodra.
 De így nints gyötrelmed előre veszteddel...
 190 Bóldog tudatlanság! vigan múlsz élteddel!
 Ha ki ki előre tudhatná dolgait, 141
 Reménységek nélkül hogy töltné óráit?
 Nállunk meg jelentet napja halálunknak
 Kinzó pokla lenne keserves vóltunknak. 144
 195 De így, naprul napra biztatván magunkat,
 Fére taszigálljuk tőllünk halálunkat.
 Hisszük, hogy meg halunk, de nem tudgyuk, mikor,
 Ezzel vigasztallja magát az Ember kor.
 Ágrul ágra szökdös előtte a halál,
 200 De tsak kedvet érez, míg reá nem tanál.
 Ó! el rejtet titka a nagy eseteknek, 147
 Mely nagy áldása vagy rajtunk az Egeknek!
 A világ Istene viszi így munkáját,
 Hogy ki ki meg fussa a maga pályáját,
 205 A ki ditsőssége magas Trónusáru! 151
 Örökös végezést tett a világáru!
 A' ki egy verebet héjja által veszni,
 Vagy pántzélos vitézt a fegyverbe esni. 154
 Változások nélkül tekint Trónusáru! — —
 210 Így itély ezekkel a méltóságáru!
 Brutus hal, szunyog vész, zűrzavart nem teszen,
 A természet meg áll, a világ így leszen!

IV. Megelégedés az együgyűségben.

- Legyen hát ó! Ember! tsendességben lelked, 159
 És igasságában ismérd meg Istened.
 215 Tanátskoz sziveddel, ismérd meg¹ magadat,
 Keresd erköltsödben, sorsodban javadat.

¹ Bp.-ben : *tekintsed.*

- Szívedet, örökös reménység táplálja 163
 'S Nyűgében örömét benne fel tanállya.
 Bóldogságodra vár: mosolyog szemedbe, 165
- 220 A földről fel emel, virágzik Lelkedbe.
 Szenyvedésid közzül szárnyaira veszen
 S kedvednek jövődő országába teszen. 168
 A jövő időkben kézen fogva vezet
 'S A' mid nints, vigasztal... Ó! bóldog intézet!
- 225 Lássad az egyűgyű szegényt hajlékában, 173
 Mely tsendesen nyugszik ot lakva, magában. 174
 Nem vágy méltóságra, nem vadász hatalmat,
 Töbre tartya nálla a jó nyugodalmat.
 Ha szenyved, nem maga okozza magának,
- 230 Tsak sullya terheli nyomorult sorsának.
 A verejtékével fölgyeit ásztattya, 177
 Jó reménységével életét biztattya.
 Hiszi, hogy ha meg hal, örök életet ér 179
 És nagy Istenétül bóldogságot ot kér.
- 235 A világ állását soha se vizsgálja, 181
 A kel, hogy élelmét benne fel tanállya.
 Istenéhez sohajt, kevésselelégszik,
 Dolgozik, vatsorál 's az után le fekszik.
 Botsát az Egekre egy két fohászkodást,
- 240 Fárat testel kezdi el az álmodozást.
 Nem tudgya, nem érti a rangnak nagyságát,
 Meg veti hatalmát 's kinos méltóságát.
 Kitsiny határok közt él vágyódásával,
 És nem veszekedik híréért magával,
- 245 Mint az olyan király, ki mindennel bírván,
 Füstért világot dul, a Tronusán sírván.
 A ki boldogságát nem magába teszi,
 Hanem mit mondanak rólla, fel azt veszi.
 Magán kívül akar élni más eszében,
- 250 Ugy bünteti magát testében, lelkében.
 A tudós is fel ül eszének szárnyára,
 El repül e világ végső határára.

- A természet dolgát mindég igazgattya,
 Istenét oktatná tsufos indulattya ;
- 255 Tanáttsal kinállya ditsőült Egében — — —*
 Illyen bolond sok bölts, a maga nemében !
- Ember ! az Embernél ha több kívánsz lenni, 191
 Próbáld meg magadon tul, hogy mit tudtz tenni.
 Fontollyad e világ nagy Rendit eszedben, 193
- 260 Tsinály más teremtest magadbul, létedben. 194
 Ronts el mindent, a mi benned kedvet nem szül,
 Gunyold az Egeket 's azt, ki felette ül.
 Forgasd meg a napnak el nyult sugárait, 197
 Verd földre a bértznek kőszikla várait.
- 265 Duld meg az Egeket, hágj fel Istenéhez, 199, 203
 Ragasz ragyogó fényt a fényességéhez.
 Királyi páltzáját ragad ki kezébül, 205
 Mellyel az időket vezérli Egébül. 206
- Itéld meg magadban a nagy valóságot,
 270 Agy a természetnek magad, igasságot !
 Sokan oda vitték esztelenségeket, 209
 Hogy sorsok utálván, szidgyák az Egeket.
 Angyalok akartak lenni emberekbül . . . 211
 Kérdezték, az Isten, ily világot, hogy szúl?
- 275 Az örökös Rendet bontani akarják 213
 És a természetet, mint veszettek, marják. 214
 Ő értek kel lenni e földön mindennek,
 Hasznok szerint szabnak törvényt az Istennek.
 Kérgyed, kinek ragyog a szép nap világa ? 215
- 280 És hogy a barmokon mért van annyi iga ?
 Meg felel majd reá köztünk a büszkeség,
 Hogy mind ezt csak érte tette az Istenség.
 A zivatarokat az idő fennyíti
 'S Meg rakot hajóit a tenger repíti, 220

* Alfonzus a kastiliai király káromlotta így a fő böltsességet, hogy ha őtet e világ teremtésében meg kérlette volna, job tanátsot ad vala néki.

- 285 A reá rohanó habnak zabolát vét
 És veszedelem közt táplálja életét.
 Tengert, kő szálakat, szélveszeket trutt(z)ol
 És a nagy éltető állatokkal hartzol.
 Hegyeinknek gyomrok ki adgyák kintseket 221
- 290 'S Az Emberre fűzik drága kőveiket.
 Kivánságaira a szép tavasz nevet,
 Látás, érzés, hallás, mind gyönyörűség let.
 Kedves ézít, levét, a szőlőtő főzi
 És vérünket édes tűzével öntözi. 226
- 295 Erkezik az éjjel azért, hogy ujjittson,
 Tart a Föld, vagyon Ég, mely felül borittson.
 Mind Emberért van ez, *ugy mond* a kevélység,
 Nem tekintet másra az örök böltesség.
 De mikor a világ olykor meg rázkodik, 231
- 300 Reng a Föld 's méjsége zudul, fohászkodik,
 Mikor váras, falu, omlik le gyomrába,
 Mellyeket feneke alá nyél magába :
 Mikor hideg szelek úzik az Egeket, 235
 Kő záport ontván ¹ ránk, mint rontó jegeket.
- 305 Mitsoda pusztulást tesznek élelmünkben,
 Mennyi fohászkodás származik szívünkben !
 Ha a tűz, e mindent meg emésztő állat 239
 Harsogással fel kél 's házaink közt dülhat,
 Mikor az ütközet piattzán el terül
- 310 Ezerenként a test, és vérében ot húl,
 Hol kényessen nevelt tagjait a sasok,
 Ölyvek, hollók eszik 's az éhes farkasok.
 Meg láttya, hogy nem tsak ő érte van Világ
 'S Hogy az ember benne egy különös kis ág ;
- 315 Hogy a természetnek Rendi, nyereségét
 Nem nézi, 's neveti maga meg hitségét.
 El üti életét viszontagságával
 És porba temeti a méltóságával.

¹ Bp.-ben : *öntvén*.

- Nem sír a természet, mikor te haldoklasz,
 320 Nem tudja, magassan, vagy méjségben állasz.
 Sorsunknak örökös fergetegét láttuk;
 Merül jön, honnan üt, soha se tudhattuk.
 Esső, hideg, meleg, nap fény, bus fellegzés, 247
 Zápor, föld indulás. tsattogó Ég zengés, 248
- 325 Égető szárazság, öldöklő háború
 Zavarnak, mint néha szerentse 's másszor bú.
 Sírunkba ezek közt mind rakásra hüllünk,
 De véle változást sehol se tsinálunk. 251
 Az emberi nemzet, a világ meg marad, 261
- 330 Mely mindég dolgozik, soha el nem fárad.
 Nem tudja, mit tsinál, még is rendin megyen,
 Nem bánnya magával akárki hogy tegyen.
 Egy Ember a hegynek fel emelt tetején 263
 Ha fel függedne ot a kőszikla hegyén,
- 335 Honnan egy botlással meredek mélységre
 Esne le 's szállana alá setétségre : 267
 A leg főb hatalmat hívja segítségül,
 Fel nem függesztetik és fenékre le ül,
 Ember, balha legyen, a mi it veszni húl,
- 340 Semmi ki nem fogyhat véllek a világbul. 272
 A természet, tudod, hogy soha sem veszthet,
 Mely mindég öldököl és szüntelen éltet.
 A mit it vesz, amot nyereséggel eszi,¹
 Ezt meg öli, amaszt, életre ki teszi.
- 345 Ezek közt a világ Istene kegyelmes, 275
 Vesződő sorsunkhoz jó és engedelmes.
 Egességet, kedvet botsát életünkre
 'S Ezer örömet hint vágyódó szívünkre.
 Mikor vagyonod közt mulatz békességgel,
 350 Hiv gyermekiddel vagy tellyes egességgel;
 Mikor kedves tárgyd karjai közt renget 280
 És jó feleséged, kit szeretetz, ölelget :

¹ Bp.-ben : *nyereségnek vesz.*

Minden érzéssel böldeggé változol,
Ezért háladással Istennek tartozol.

355 Ugy é jól van hát így a világ teremtvé?

De ha a kólyika gyötör, meg van veszve,

Hogy kellyen az érzést tsak édessé tenni

És mind a szenyvedést belőlle ki venni?

Mely ha nem éhezik, édesden nem eszik

360 És ha nem szomjuzik, jó kedvel nem iszik.¹

Jobb volna, *mondhatod*, e nagy természetben,

287

Ha örökké öröm lakna nagy eszedben,

Ha a széles tenger magát meg inthetné

És habjait soha fel sem emelhetné;

365 Ha tüzes fellegink mind el enyésznének,

Hogy Menykövek² soha sehhol se ütnének,

292

Hogy az Ember butsut vévén keservétül,

Soha se válhatna el, az örömetül?

De mi lenne hartza így, a természetnek,

370 Melyben lehellete ál minden életnek?

Ellenkezőekkel terem, áll, van minden

297

Az UR hatalmában, az örökös renden.

Ha a Föld örökké tsak feketét mutat,

A zöld szín örömré színével nem juttat.

375 Ha soha felleges napot nem érhetünk,

A tiszta napfényben hogy gyönyörködhetünk?

302

Hová lesz a szépség, ha a sunda el vész?

És sóhajtás nélkül a szerelem mit tész?

Ó! édes változás a különbségekben,

380 Mely nagy böltesség vagy³ a magas Egekben!

¹ Ki vévén a részegeseket, kik szomjuság nélkül isznak, erővel.

² Bp.-ben: *Menykövel*.

³ Bp.-ben: *van*.

V. *A reánk tartozó dolgokon túl rit vágyódásnak
semmisége.*

- Mit akar hát az oly, ki esztelenkedik 307
 Es hogy ő fél Isten, arul vélekedik ?
 Fel gerjeszt szívében minden kívánságot,
 Méltósága helyet kér alatsónyságot.
 385 Majd Oroszlány lenne erőtlenségében,
 Mint sas, tűnni kíván magas menésében. 312
 Irigyli a barmok testi tehetségét.
 Szégyenli a bika előtt gyengeségét.
 Nem elég, hogy ésszel mindent meg hódoltat,
 390 Busul, hogy testben is mindennel nem birhat.
 Ha minden állatnak birná tehetségét, 317
 Tsudába vesztené el emberiségét.
 Ha mindent meg akar nyerni kívánsága,
 Ugy el vész örökre minden bódogsága.
 395 Ezerszer ún arra reá, a mivel bir,
 Bé tölt kívánsága miát gyakorta sír;
 Szerentséje ez, hogy örökké keressen
 És vágyódás nélkül soha se lehessen,
 Hogy szükségeire mindenkor vehessen
 400 'S Meg elégedésre soha se¹ mehessen.
 A ki mindennel bir, vágyódások nélkül, 320
 A kietlenségben, siró magával ül.
 Préda kezek nélkül a gazdag természet 321
 Embert, barmot áldot 's mindent hejére tet.
 405 Minden állatnak nyujt értelmet javára,
 A mellyel kereshet 's vigyázhat magára.
 Egyik, mint villámlás, tűnik sebességgel, 325
 Másik, erős tagban ballag resteséggel.
 Sem ettúl, sem attul nintsen mit el venni 327
 410 És lehetetlenség többet hozzá tenni.

¹ Bp.-ben : mégis ne.

- Mindenik meg nyugszik teste állásában,
 Tsak az ember morog magára magában.
 A barom tsendesen vonnya nyakán terhét,
 Nem rugja, ökveli kegyetlen Mesterét. 332
- 415 Az ember tsak azért, hogy okoskodhatik,
 Teremtője ellen, nézd, káromkodhatik.
 Azért vész el esze, hogy okossága van;
 Több gonosz van benne, lásd, mint az állatban!
 Hát? . . mint a baromnál vég nélkül okosab, 337
- 420 Az ő léte legyen köztök leg kinosab?
 Hogy lenne az Isten a teremtésében
 Oly igasságtalan fő böltsességében?
 A ki teremtését soha sem üldözi
 'S Balhára Menykövét ütni nem küldözi.
- 425 Mindenhatóságnak nintsen ellensége — —
 A ki feletted van, nints rád irigysége.
 Nem kívánhatz te is több érzést szívedben,
 Több erőt, értelmet emberi mívedben.
 Ha vissza élsz véle, a mit Istened ad,
- 430 Ellene nem szólhatz: magadra dűl a vád.
 Az Ember, a hogy van rendelve testében, 343
 Nem lehetet másként a természetében.
 Látása, hallása, érzése, mind jól van,
 Mellyeket helyben hágy a tapasztalásban.
- 435 Ha szemeink minden mozgást láthatnának, 347
 S(z)omjuságink soha el nem oltatnának;
 Férgeket találnánk az eledelekben,
 A magunk bőre közt 's a tiszta vizekben. 350
- A hallás, ha nagyon vékonyitná zengését, 353
- 440 Mindég hallaná a természet dörgését.
 Vérednek lármája zugna a filedbe,
 Tsattogást hallanál dobogó szívedbe.
 Álmatlanná tenne vérednek zugása,
 Nem lenne fektedben szemednek alvása.
- 445 Sokkal több szaglásod ha volna fejedben, 357
 A nagy gőztűl, szagtul, tévednél eszedben.

El nyomnák velődet az erős illatok,
Jobb renden lennének nálad az állatok.

Ha érzésed igen nagy lenne testedben,

450 Mind bánat, mind öröm meg ölné szívedben. 362

Hidegnek, melegnek ellent nem állanál,

Kis esés, ütésben igen hamar halnál.

Igy a mit Istened életedtől meg vont,

A bódogságodban semmi jót el nem ront

455 A mit adot, el vet, mindenikben igaz,

Tsak az elme zajog 's az ember néha gaz.

VI. Az állatoknak egymástul különböző tehetségek, és alkottatásoknak módja.

Ez a világ, a mint Istenétől ered,

367

Alkotása egész tsudákra ki terjed,

Az egész természet előttünk tsuda let

460 'S E felet az ember tsudákat kereset.

Érzés, értelem van a véres állatban,

369

Melynek fel kel magát tartani magában.

Okosság, vigyázás vagyon ő benne is,

Dolgok úgy mutattya, hogy lehet eszek is.

465 Matska járásában a fetske nem fészkel,

Oda rakja fészket, hová ez nem ér el.

A farkas meg tsallya az embert prédáján

És pusztitást teszen marháján ju nyájján;

Nem lehet az Ember oly okos ellene,

470 Hogy sok nyeresége barmából ne lenne.

Minden élet, a mely érez eszmélkedik,

Önnön óltalmárul, láttjuk, vélekedik.

Ha az élő állat magára nem vigyáz,

Mind meg öldöstetik 's a teremtés hibáz.

475 Az erősebb vadnak vak prédája lenne

A gyengébb, 's az ember mindent ölné, enne.

Az állatok, fajban sorra el vesznének

'S A teremtés rendin többé nem lennének.

- Próbáld tsak a legyet kezdeddel meg tsapni,
 480 El tűnik 's fortéllyal lehet majd meg kapni.
 A galamb, ha ölyvöt lát, a fellegekbe
 Repül fel 's úgy forog a magas Egekbe;
 Az ölyű nap le ment tájon út duttzára,
 Tolvajul lopja meg és úgy ül hátára.
- 485 Mind egyik, mind másik okosságot mutat
 És nyereségére keresi az utat.
 Tiszta vizen a hal hálónak nem megyen,
 Bár meg rekeszted is és szorúlva legyen.
 E szerint tekintsd meg az állat világot,
 490 Értelmekben leled ezt az igasságot.
- Szörnyű különbségek, nézd, az állatoknak, 373-4
 Mellyek fen tartásra elegek magoknak.
 A tenger vizében hömpölygő Tzet halak, 375
 A levegő Égben tsevegő madarak
- 495 Mennyit különböznek magoktul távozva
 E világnak színén 's fenekén lakozva?
 A kietlenségben bőgő Oroszlánok
 Erővel és ésszel tartják ot fen magok;
 A pók pedig gyengén kötöztvén hálóját,
 500 Lopva és aluva lesi ot prédáját. 382
- Repeső zengéssel, a méh virágokon
 Szedi eledelét 's rajzik a kasokon.¹
 A vakondok mindég a föld gyomrában tur;
 A szunyog úgy eszik, ha a testedbe szur,
- 505 Hogy lehettek ezek így a teremtésben,
 E vég nélkül való nagy ki terjedésben?
 A mellyet halandó soha el nem láthat,
 Sem az elméjével többé meg nem foghat.
 Tsak élethez köti az érzékenysége,
 510 Ösztönből szükségből áll a böltessége.

¹ Bp.-ben : az ágakon.

VII. Gondolkozás, érzés, mint egymásba rejtet és
magokhoz vonzó dolgok.

- A természet tsinált ¹ kettőben egy dolgot, 389
Hol tsupán az érzés tanít valóságot. ²
Gondolkozás, érzés egymásban lakoznak, 390
Még is magok ellen gyakorta változnak.
515 Az Ösztön és érzés tettet olyat akar,
Mellyet az elme tilt 's kezével bé takar.
De az ember azért tsak ugy gondolkozik,
A hogy a szüksége testében dölgozik.
Az érzés, értelem tart fen minden éltet. . 391
520 Nem lehet kívülök venni élő létet,
Kivánság gyujt tüzet mindég, gondolattal
'S Okosság vezeti titkos akarattal;
Rejtet ösvényeken kíséri czéljához,
Igy köti az elmét a test 's vér, magához.
525 Kivánságon kívül nintsen gondolkozás,
Ha van kébzeloédés és tsak álmodozás.
Szabadság, nyereség, élelem, ditsősség
Kergetik az elmét, és a rang 's felsőség.
Igy a gondolkozás, érzésednek fája
530 Ot termet, onnan nőt 's azért van hibája.
Hijában ismeri vétkét maga körül,
Ha a testnek édes, a bűnnek is örül.
Testi haszon tzéllya minden akaratnak,
E' szabja törvényét embernek, állatnak.
535 Még Meny Országba is fel kel a testednek
Menni 's ugy örülni velle Istenednek.

¹ Az eredetiben: *bennünk* áll, de az értelem a Bp.-ben e helyett álló *tsinált* szót követeli.

² Sp.-ban e két sor:

*A természet bennünk kettőben egy dolgot
Tsinál, hol tsak Érzés tanít valóságot.*

Nem eszel, nem iszol, nem alszol, nem szeretz,
 Nints szükség testedre 's a nélkül nem lehetz.
 Igy érzés, gondolat két felé ágazván,
 540 Vannak két magokban, együt virágozván,
 Az Ember eléb test, azután lesz lélek,
 Valameddig a vér nem mozdul, nem élek.
 Ha a véred el foly, Lelked fen nem tarthat,
 Sem hideg testedben tovább nem maradhat.

VIII. A nagy Rendnek állapottya.

545 Tekintsd e világnak örök tenyésését, 417
 Oly sok származását és el enyészését
 A vízben, szárazon, levegő Egekben;
 Nézzed az örök *Rend*, hogy áll mindenekben. 420
 A Föld halva fekszik 's tele van élettel,
 550 El nyeldes bennünket 's fen tart uj szülöttel.
 Az élő és meg holt emberi nemzetet
 Kebelében tartya!... szülő ágy és sír let;
 Mennyi ézt, színt, szagot, terjeszt ki magából,
 Véghetetlen termést osztván el javából.
 555 Nedvességéből jön, de mind különbözik,
 Ember, állat, övé és egymást üldözik. 427
 Tűz, víz, Ég, Föld, öszve vannak mind köttetve,
 Egymás ellenébe magok közt tétetve.
 A víz, ha rá ömlik, a tüzet el óltya;
 560 A víz, meleg nélkül a termést meg fojtya.
 A szél melletted fut, de ha nints testedben,
 Halálra kel jutnod kínos életedben.
 Mennyi életből van az a lántz formálva
 És ellenkezésből együvé tsinálva,
 565 Mely az UR kezéből jöt ki, alá nyulva,
 Szüntelen mozogva és örökké álva?
 Ennek egyik vége a teremtés méjjén
 Tartózik; a másik, a világnak fején.

- Ugy fekszik szeme közt a véghetetlenség,
 570 Idő, mellyet kézzel tart a nagy Istenség.
 Oh! el láthatatlan Isten kiterjedés!
 Be el-sijjeszt benned a nagy elmélkedés!
 Bé lep a gondolat! el nyél a természet
 És az okoskodás bennünk mind füstöt vet! ¹
 575 Magas Tronusodtul az alsó mélységig, 433
 A setét mélységtől a magas térségig
 Minden hízakot bé fogtál nagy vóltoddal;
 Semmi nints kívüléd!... csak te vagy magaddal! 436

*IX. Az örökös Rend leg kisebb esetben is változást nem
 szenved.*

- Ha már it emberi sorsunk változtatva, 437
 580 Angyalokká lennénk hejekre állatva.
 Ha az állatok is fellyeb mehetnének
 És ugy emberekké végre lehetnének:
 Egy lántz szem az örök Rendből ki szakadna, 441
 Mely kötéseiben mind széllyel bomlana.
 585 A Föld meg rázkodna, állását tévesztvén
 És a nagy természet forgását el vesztvén,
 Tsillagok esnének a nagy térségekre,
 Mélységek dülnének a töb méjségekre,²
 Az egész teremtés magában ³ rázkodna 447
 590 És a Zűrzavarba mind vissza szaladna.
 Emberi kívánság hozna ⁴ ilyen bomlást
 Ó! pára! sár halom! te tennél ily romlást? 452
 Nem lehet a tagnak az egész termettel
 Háboruba jönni semmi féle tettel.

¹ Különös eset, hogy az emberek e világban fellyeb alá
 jönnek mennek és a természet tsudáit fel sem veszik, tsak azért,
 hogy gyermeksegektől fogva vannak hozzájuk szokva. Tsak a
 bölts tsudállya.

² Bp.-ben e sor: *Mélységek dülnének alá mélységekre.*

³ Bp.-ben: *dörgésben.*

⁴ Bp.-ben: *hozni.*

- 595 Tagjaink a főtől ha el pártolnának 475
 És magok között is hartzra indulnának:
 Mit tsinálna éltünk e háborúsággal?
 Hogy maradhatnánk meg ily állandósággal?
 Az örök Renden is, ha ez, az, költözik,
 600 Egyik dolog más, új vóltokba öltözik. 460
 Minden el változik e nagy természetben
 És semmi meg nem áll ilyen ditsó Rendben. 462
 A napnak sugára tűnik, ragyog, hevít; 467
 A szél szalad közte 's mindenüt hívesít.
 605 Kavarog a galylyon, zug az élő fákon,
 Süvölt Egeink közt, tűnik a habokon;
 Mindenre ki terjed, el oszolhatatlan,
 Mindent gazdagítván, maga fogyhatatlan. 472
 Sem töb sem keveseb, testében nem lehet,
 610 Sem aláb sem fellyeb magán tul nem mehet.
 Isteni erő ez, ki terjedésével,
 Nagy méltóságával és végezésével.
 Ki, mint első oka minden valóságnak,
 Örökös kut feje let az igasságnak.
 615 Bennünk él ereje, a mely elevenít 477
 És minden állatot érzésekre segít.
 Világát fen tartya, fuj lehelletünkben,
 Édes tüze hevít és dobog szívünkben.
 Hidegen, melegen terül ki ótalma,
 620 Minden féle dolgot védelmez hatalma. 482
 Mindent öszve foglalt roppant világával,
 Mennyet, Földet bé tölt egyedül magával.
 Senkihez semmiben nintsen tartozása,
 Magátul magában vagyon fen állása.
 625 Szabadon alkotot, szabadon igazgat
 Teremtése beszél, ő örökké halgat.
 Ég, föld hirdetik it szörnyű böltességét,
 Nem láthad személyjét 's azon, Istenségét.
 Természetből sugdos törvénnye füledbe,
 630 Lélek ismértben tanátsol eszedbe.

- Benned körülted van, de még is nem látod,
 Érzed a szívedben és ¹ meg nem foghatod.
 Ez az a Valóság, mely Istent magyaráz,
 Kit meg lél az, a ki magában rá vigyáz.
- 635 A ki nem keresi LÉTÉT rejtekekben . . .
 Nem lakik ez ² más hol, tsak igaz lelkekben.
 Hódoly hát magadnak kínos halandóság, 487
 Benned van, tsak tapaszt, az örök igasság,³
 Elméd a természet világosította
- 640 És bódogságodat a kezedbe attá.
 Vigyáz intésre, a miképpen oktat,
 Kövessed tanáttsát, soha meg nem tsalhat.
 Abból jön szerentséd, a mit kárhoztattál, 489
 Mivel halandó vagy 's előre nem láttál.
- 645 Másszor oly esetért sohajtasz lekedben,
 Mellyet el érsz, 's kínra vezet életedben.
 Tsudáld e világot gondolkodásodban, 492
 Tanálsz nyugodalmat némelykor magadban. 491
 Ez a nagy teremtés oly szörnyű mesterség, 495
- 650 Mellyet meg nem érthet nálad a böltesség.
 Botsássad Istened tettzésére magad, 497
 Békételenségre ne botsásd ki szavad.
 Ha már hogy teremtet, el rendelte sorsod, 499
 Széllyel hányattatva meg leled halálod. 500
- 655 Akár így, akár úgy, eseted emberi . . .
 Az embert Istene, hol álgya, hol veri.
 Önnön esetidet magad sem ismered,
 Tsak, hogy ne verjenek, Istenedet kéred.
 A szenyvedés, tudgyuk, segedelmet sóhajt —
- 660 Ha nem érkezik is, remél és tsak óhajt.
 Mindég háboruval forog a természet,
 Hol az ember bódog, majd szerentsétlen let.

¹ Bp.-ben: *de*.

² Bp.-ben: *lakhatik* a *lakik* ez szavak helyén.

³ Bp.-ben: *valóság*.

Ellenkezést mutat az ember sorsában, 505

Ha rossz nints, nem lehet a jó is magában. 506

665 Hát vigadtz, vagy szenyvedtz, az örök végezés¹

Rajtad nem kegyetlen és igaz intézés.

VÉGE

Az első szakasznak.

¹ Bp.-ben e sor: *Tehát vigadsz, szenvedsz, az Örök Végezés.*

A(Z) EMBER.

MÁSODIK SZAKASZ.

I. Hogy az ember, magára nézve, kitsoda és mitsoda.

- Tanuld hát halandó sorsodat ismérni,
Ne fárazd lelkedet magátul el térni. 512
Véges böltességed tsak ugy gyakorollyad,
670 Hogy javadra legyen, és kárát ne vallyad.
Az emberi faja e nagy természetnek
Remek munkája let az érző életnek,
Mely ha éppen nem, vagy nagyon okoskodik, 517
Egyenlőül hibáz, és meg tébolyodik ;
675 Széllyel mindent meg dul gondolataival,
Egekig megyen fel tudományaival.
Történeteitől szüntelen intetik ;
Megyen, de uttyában fel fel függesztetik. 522
Zivatarban forog, nem tudgya, mit tsinál ;
680 Hol meg iramodik, hol egyszerre meg áll.
Földi Istenséggé teszi méltósága,
Osztán földhöz üti az alatsonysága.
Ezer féle képpen teszi ítélletét, 527
Tapogattya magát, de nem érti létét.
685 Prédául tétetik ki vágyódásának, 529
Angyala egyszersmind 's ördöge magának,
Testében háborog, mindég okoskodik,
Uttyában szaladoz, esik, tántorodik. 588
Méjségekre szál le, magasságra ül fel,
690 Nem tudgya, mit tegyen a testel, lélekkel.
Mulattságai közt szenyvedéssel vigad,
Kergettetik, kerget : össze vissza szalad ;

- Méltóság, tsekélység, erő és gyengeség.
 Böltesség, okosság, szörnyű eszetlenség
 695 Erköltsei közöt, egyre másra vannak;
 Hol ennek hajlik meg, hol enged amannak.
 Okos é, vagy bolond, néha nem tudhattya,
 Igaz é, vagy gonosz, sokszor nem mondhattya.
 Néha menni se mér, meg állani nem tud, 539
 700 Alig veheti fel, hol mond jót, hol hazud.
 Magának vezére, a szívének rabja,
 Javainak ura, szolgálinak foglya. 542
 Let úgy, mint tsudája a ditsó Egeknek ¹
 'S Érthetetlen titka a nagy természetnek.
 705 Eregy tsudállatos teremtés, a mere
 Elméd, tüzed ragad, Egekre, tengerre;
 Kötözd meg alattad hömpölygő habjait, 547
 Lapossítsd meg széllyel a földnek halmait; 548
 Üzd el a bértzeket mind az egész földről, 553
 710 Hoz uj világot fel végre a méjségrül!
 'S Ha ennyire vitted fel eszetlenséged,
 Szály magadba osztán 's lássad semmiséged.² 556
 Sok lelkek fel mennek a magas Egekig, 557
 Bujdosván elmében e nagy messzeségig,
 715 A hol a természet munkáit visgállyák
 És e világot így, hol amúgy tsinállyák.

¹ E rajzolat Poppét, az én elmém szerint ugyan, majdnem tökéletesnek mutattya. Nem lehet az embert eleveneb színnel festeni, *sem sorsáról többet, akar igazabbat mondani.* (Az aláhúzott szavak csak a budapestiben.)

² Poppének majd nem szüntelen való és ellene álhatatlan vágyodása, hogy az embert, Istenével, az az a Mindenhatóság-gal állatván szemközt, mentül nagyub semminek mutassa. Az első szakaszban már eléggé ki van beszélve; it is reá jön ismét. De az örök valóságra nézve életünknek, tehetségünknek semmiségéről, tul a meg győzettetésen is, annyira el vagyunk hitetve, hogy meg aláztatásunkban inkább szánakozást érdemlünk önnön magunktul, mint pírónságot szenvedgyünk oly kevélységünk miat, mellyel a világ Istenének hatalmát és böltességét kívánánk a magunkéi alá vetni. Minden ember érzi és láttya a maga semmiségét.

- Hóldnak, tsillagoknak forgását intézik
'S Mi lesz az időbül, előre ki nézik. 562
- Magátul az elme minden dolgot kérdez
720 És a természetben sok titkot felfedez.
Menydörgést tsinálnak tsendes Egeinkben,
Úzik a Menykövet tüzes felleginkben.
A szint más színekre el változtathatták, 567
Apró tsudáikat köztünk mutogatták.
- 725 De ezek a böltsek, titkok közt fáradván,
Ismernek e minden dolgot, szemmel látván?
Hogy van a plántába nevelő ereje
El rejtve? hogy nyulik magasra vesszeje? 572
Vagy tudja é a bölt vezetni érzését:
730 Éjjel igazgatni a kébzelődését?
A vérbül változás hogy szökik lelkében? ¹
Hogy tartya fen szive értelmét testében? ²

II. Az élet-szeretet, ösztön és okosság egy tzelra dolgoznak.

- Két rugó ösztönöz bennünket testünkben, 577
Kerget és tartóztat tselekedetünkben.
- 735 Az élet-szeretet és józan okosság:
Ugy vannak felettünk, mint fő hatalmasság. 580
Érzésünkből ered az élet szeretet,
Mely szívünk gyökerén erős ösztönné let,*
E' hát az a rugó, mely magával ragad,
740 Az ész, zabolázza, és Tronusán marad. 582
Mint a tüzes lovak a napnak szekerét,
Ugy horgya az ösztön az emberek esztét.
Józan okosság vét szájába zabolát,
Ezzel tartóztattya repülő tűz lovát.

¹ Sp.-ban: *lelkébe*?

² Bp.-ben: *elibe*; Sp.-ban: *testébe*?

* Jegyezd meg, hogy a *magá szeretet* két féle: egyik bűnös, mikor más romlásával dolgozik részemre; a másik ártatlan, mikor mások pusztulása nélkül sorsomat jobbítja. *Élet szeretetnek* nevezem hát az ártatlan magá szeretetet.

- 745 Az ősztön mindég vak, okosság a szeme,
 A melynek ő benne nintsen semmi neme.
 Jobra balra nem néz : örökké csak szalad,
 Annak örvendezvén, ha uttyában halad.
 Hegynek, völgynek, víznek, fűnek fának megyen,
 750 Nem bánnya, esete akár millyen legyen.
 Tsak kedvét keresi, és él érzésével,
 Akár hogy tsinállya az ember eszével.
 Az ősztön 's okosság, ha barátok lesznek,
 Vigyázó éltekkal igen nagy jót tesznek . . .
- 755 A józan okosság szíve ősztöneit
 Törvényes utakon viszi, mint híveit.
 Együt igyekeznek javokat meg tenni, 588
 Igaz, gonosz tzélbul, lehet nekik menni. 584
 Az élet szeretet, mint tettünk Mestere, 587
- 760 Pálya futásunkba sok dolgot kevere,
 Az okos lélektől tanátsot is veszen,
 De indító okot, belé, maga teszen.
 E'ként az életet javára nógattya,
 De ha az értelmet felül haladhattya : 592
- 765 Földhöz vér, öszve tör el tévedt uttyában . . .
 Veszély e kívánság, ész nélkül, magában.
 Mint a tűz, melyet ha konyhán raknak, táplál,
 De ha fedélbe kap, veszedelmet tsinál.
 Az élet szeretet bennünk olyan ősztön, 597
- 770 Mely okossággal jó, és tsak tolvaj külön,
 Szüntelen dolgozik, sürgeti menésünk,
 De segedelmére legyen böltességünk.
 Mikor igassággal fárad : tette használ,
 Okos munkáiban veszélyre nem tanál. 602
- 775 A lélek, okosság és élet szeretet,
 Igasság, emberség, mind egy dologgá let.
 Életednek kedvét keresik mívekben,
 Táplálatásodra vigyáznak tettekben.
 Életem szeretni fő kötelességem !
- 780 Hogy rabolnám hát el magamtul hűségem ? 608

- Érzésed okozza kínod, bódogságod,
 A hogy vezérelí elméd, okosságod.
 Szeretni kell éítem, gyönyörűségémért, 611
 Zabolázni kedvem, a nyugodalmamért.
- 785 Az életnek tehát minden féle tette
 Rám tzeloz 's törvénné a természet tette.
 Még a gonoszság is magát úgy hiteti,
 Hogy bűnét részírűl, haszonná teheti.
- A lélek és a szív öszve keverednek 623
 790 És bódogságokra egyűt kereskednek.
 Egyik tengert áraszt érzékenységbűl, 625
 Melynek színén az ész egy hajótskában űl;
 Igazgatna, de a meg mérgesűlt habok
 Néha zivatarral szegzik ellent, magok.
- 795 Fellegekbe hánnyák fel kis hajótskáját,
 Fel tépik fenekrűl le hánt vasmatskáját.
 Kó szálakhoz verik: hajó törést tesznek,
 Magok is tettekkel kárvallottak lesznek.
 Hol vólt hát oly vitéz a kit indulattya
- 800 Meg nem vert? Magárul ezt melyik mondhattya?
 De még is a lélek, szívét meg öleli,
 Látván, hogy örömét tsak ő benne leli.
 A szív sírva fakad, előtte le borul;
 Tsókollyá vezérét 's vérébűl könyve hul.
- 805 Láttya, hogy öröme nints okosság nélkűl.
 'S Ha ennek fáklyája meg alszik, ő el űl.
 Mindég barátkoznak, mindég veszekednek,
 Egymást taszigállják, ujra ölekeznek.
 Ez az a házasság, mellyet születésben
- 810 Teszel meg magaddal it a természetben.
 Szabad az embernek sorsát javítani
 És a veszedelmet rólla hárítani.
 Tsak másoknak vesztén ne vegye magának
 Soha, a' mit meg hit már bódogságának.
- 815 Egyet ért a lélek mindég érzésűnkél,
 Ha törvényben nézűnk előre lelkűnkél,

- Ugy, hogy lélek és szív nem különböztetnek, 651
 Mikor igaz tzelra együt ki tétetnek. 652
 A mit szíved érez, lelkedre fel veszed,
 820 A hol az érzésed, mindég ott az eszed.
 Nem tudtz it magad közt tenni külömbséget,
 Tsak az Isten láttya ezt az egyességet!
 Lássák tovább már az oskola Mesterek,
 Hogy vannak alkotva testben az emberek.
 825 A kik mindent tudnak és különböztetnek:
 Tsak szokást tanulnak 's *bétzéhez* köttetnek;
 Kik az okoskodást hajszálakra fűzik
 És a valóságot üres szókkal úzik;
 Kik sokszor dolgokban, mind egyet értenek,
 830 Még is a szón, hangon hóltra vetélkednek. 644
 Okossággal szűlnek oktalanságokat,
 Mennyei bírakká ütvén fel magokat.
 Ha nékik nem tetik, mindent el átkoznak
 És mint ész, királyok, othon ugy lakoznak.
 835 Nekünk is szabadság, mint nekik ítélni
 'S Ithon, róllunk, mint ők othon, annyit vélni.
 Ha bennünk nevettség, legyen ő benne is — —
 Szükség, látod, lenni tévedt Embernek is.

III. Az indulat tsak érzés és jó, hanem tárgyaiban változik gonosszá.

- Az indulat bennünk a mikor fel gerjed, 661
 840 Tugyuk, millyen messze 's szélessen ki terjed.
 Akar miben legyen, örökké szenyvedés,
 Öröm, keserűség, mind tsak tűz éledés.
 Minden indulat jó önnön védelmében 671
 És igaz magának a segedelmében.
 845 Az érzés a lelket nagyra fel emeli
 És indulatival örökké érleli.
 Érzésből származnak a méj gondolatok,
 E nélkül magamtul semmit se tudhatok.

- A hol indulat nints, ot érzés sem lehet, 679
- 850 Az ember óltalmat magáért sem tehet.
 Az indulat, látod! tsak érzés lázadás,
 Mikor még sebhethnek 's tsupa vér gyuladás.
 Szükséges tűz, mellyel oltalmazod magad
 'S Az erőszak ellen fen tarthatod javad.
- 855 Indulatra ragad, a ki ellened hajt . . .
 Erőszak hárította az erőszakos bajt.
 A ki haragudni nem tudna éltében,
 Vér nélkül kellene lenni a testében.
 Mihent érzésed van, meg gyújt a sérelem,
- 860 Szükség indulattal itt a segedelem.
 Az érzés magában két részre oszlik el :
 Egyike fájdalom, másik él kedvekkel.
 Örömödnék tárgyát indulatod örzi,¹
 Mellyet ha elvesztesz, a szívedet vérzi.
- 865 Így hát, a ki érez, vagyon indulattya
 És hogy nem haragszik soha, nem mondhattya.
 Had vetélkedgyenek az olyan okosok,
 Kik indulat nélkül hevertetnék magok.
 Ha nem mutatták is, erköltsők tettetés ;
- 870 A kit ütnek, nálla² nints megelégedés.
 Érzékenységeket magokbul ki üzték ;
 Azt hiszik 's szívüket eszekkel meg győzték.
 Egésséged, pénzed, szabadságod, ha van, 685
 Igen tsendes, okos maradhatz magadban.
- 875 Ha inség, gyalázat, sajtójába teker,
 Szívednek érzése³ bölts fejedben meg ver.
 Oly az érzés, mint víz, mely szélveszek nélkül 689
 Tsendes, de mihent szél indul, habokra dül.
 A léleknek, ha nem érzünk, nints ereje,
 880 Meg fagy, tüze ha nints, az embernek feje.

¹ Bp.-ben : *érzi*.

² Bp.-ben : *abban*.

³ Bp.-ben : *fájdalma*.

- Indulat vezeti a szeretetedet,
 Tűzben védelmezed, társad, gyermekedet.
 A szeretet válik nálad indulattá,
 Angyaloddá 's másnak pusztító állattá.
 885 Igy a harag, látod, szeretetből ered,
 Magad óltalmazod, ellenséged vered.
 Az indulat érzés, védelme magának,
 Ha eszköze nem lesz a bolondságának.
 Ahol rá szükség nints, ot bolondot mutat,
 890 Mivel el téveszti magátul az utat.
 Ok nélkül másokat üldöz dühösséggel
 'S Magán is sebet ejt az esztelenséggel.
 Az indulat, tudod, tűzével is ölthat
 És ha tántorodtál, egyben másban oktat.
 895 Ollyak nekünk, mint a tanító Mesterek 705
 És általok mennek nagyra az emberek. 706
 Hibád által oktat mértékletességre,
 Meghonnyáskodásra 's igaz Emberségre.
 Azonban a hartzon győzedelem leszen,
 900 Pántzélba öltöztet és vitézzé téssen. 709
 Meg különböztet az alázatos paptul, 711
 Ki könyörög távol a véres hadaktul,
 De mégis ama lesz hazája védelme
 'S Vitéz indulattal papok segedelme.
 905 Igy minden indulat egy érzés szívünkben, 715
 A mely oktat, táplál egész életünkben
 És tsak vezérellye uttyán az okosság,
 Tselekedetében örökké igasság.
 Tudatlanság szül tsak benne gonosságot,
 910 Meg veszet vér viszen belé hamisságot.
 Szerelem, reménység, mind érzés, indulat 723
 Éleszt, gyönyörköttet, ha ránk nem fordulhat.
 A gyűlölés, harag, rettegés, félelem, 725
 Ugy láttzik, hogy együt átok, veszedelem; 726
 915 De ha ezeket is hejekre el osztod :¹

¹ Bp.-ben : *ki osztod.*

- Jónak, igasságnak, helyesnek tanálad.
 A gonoszt utálni: érdem és kegyesség,
 A tolvajt gyűlölni: jóság, egyenesség.
 A félelem pedig sok rosztul óltalmaz,
 920 Gonosz tetteidtől fére el tilalmaz.
 Utállat őrizi a ruttúl életünk, 729
 A szeretet pedig édessíti szívünk. 780
 Mind kettő indulat, 's jól folyván érében,
 731 Örömet, kedvet gyújt az ember vérében. 782
 925 Indulataink közt szüntelen keresünk,
 Minden lépten nyerünk, minden lépten veszünk.
 Nyereségben veszünk, veszteségben nyerünk,
 Erőnk fogyásával kapjuk meg kenyerünk.
 Ó! bóldog zűrzavar fáradt életünkben,
 930 Mely indulatok közt tart fen reményünkben.

IV. Az uralkodó indulat születik és kegyetlenkedik.

- Talán minden Ember még foganszásában 741
 Huz oly titkos erőt vérével magában,
 Mely egy vágyódáshoz kötven inkább magát, 743
 Maga vesz magára magát vesztő igát.
 935 Ebben az indulat nagyra nevedik,
 Alatta a többi el erőtlenedik
 És végre hatalmát úgy ki is terjeszti,
 Hogy azt, kiben lakik, magát is el veszti. 748
 Ha minden kedvedet egy dologba vesztet,
 940 Más felől el pusztulsz és fel fordul eszed.
 A ki egy kedvének áldozza fel magát,
 Meg nem bírja vállán az oda tet igát.
 Az uralkodó kedv igen ritkán enged
 És a vágyódásán zabolát nem szenyved.
 945 Sokszor a tudóst is hatalma meg veti
 És a sok irással sírjába temeti;
 A buja vért addig úzi szerelmével
 Mig rothadásra nem veti a testével.

- Kit egybe, kit másba vesz fő indulattya,
 950 Melyben már a többi nem tartóztathattya.
 Illyen az ország is, mely tsak katona lesz, 749
 Vagy tsupa gazdaság 's más mesterségbe vesz. 750
 Egyben nagyra megyen, de másban sehol sints,
 Nem egy eszközzel gyűl rakásra a nagy ¹ kints!
- 955 De ha a vágyódás bóldogságra tzéloz
 És magának mindent vakon fel nem áldoz:
 Lelkedet oktattván ditsősségre emel,
 Érdemet szűl benned 's Egekig viszen fel.
 A vitéz indulat mindennek neki dűl,
- 960 Egy egész nemzetnek győzedelmeket szűl.
 Rabság, veszedelem közzűl szabadíttya
 Hazáját és a kárt haszonra fordíttya.
 Így ésszel, erköltsel ha van az indulat,
 Erdemmel mindenén, tudod, tul haladhat.
- 965 Az igaz ditsősség székit kedvelteti,
 Örűl az ember, ha nevét hírelheti.
 Nagy vágyódásbűl jön nagy indulatokkal
 És nevedet hírre viszi szép dolgokkal.
 Demostenes addig kényszeriti magát,
- 970 Mig ki nem terjeszti értelme világát.
 Hebegó nyelvérűl ékesen szóllást szűl
 És a hírnek, névnek Tronusára fel ül . .
 Tsak az uralkodó vágyódás vihette
 Ennyire 's kitsinybűl nagygyá a tehette.
- 975 Ditsősség, szeretet ad ösztönt szívünkbe,
 Mellyel bálványozunk titkon a lelkünkbe. 768
 Uralkodik ez az indulat egyedűl,
 Ahol ki kap és a többinek fején ül.
 Meg veti magában még az életet is,
- 980 El foglalja bennünk a lehelletet is.
 Inkáb meg hal némely, hírrel, ditsősséggel,
 Mint a nélkül éllyen hosszas békességgel.

¹ Sp.-ban : *sok*.

Akhilles is a hírt választja magának
 A halállal együtt 's ezt veszi javának.
 985 Nem kel hosszú élet, ha nints ditsőssége,
 E' let az embernek fő esztelensége.¹

*V. A lélek oktat, tanátsol, vezérel, jával, de érzésünkel
 nem bír.*

A vágyódás, hogy ha uralkodó leszen, 771
 Az okosságra is hamar igát teszen.
 Ki kél és a lélek ellen addig hartzol,
 990 Mig a böltesség is néki meg nem hódol. 774
 A lélek parantsol, a kívánság szolgál,
 Még is felül halad vezérén a dolga.
 Engedetlen jobbágy, te érzés, kívánság! 775
 Mi let hát feletted a lelki királyság?
 995 Ó! hol van hatalmad emberi böltesség,
 Mellyet belénk öltöt az örök Istenség?
 Királyi székeken uralkodol, állasz,
 Parantsolsz, de erőt mindenkor nem adhatz.² 778
 Fel ülhet érzésünk trónusod karjára 783
 1000 'S kívánságot állat okaid sorjára.
 Te vagy uralkodó 's néked kel engedni,
 Édes gyengeségünk nállunk meg szenyvedni.
 Parantsolva engedtz, lélek! érzésünknek,
 Ur vagy 's rabja lettél testi szükségünknek.
 1005 Mihaszna biztattyuk magunk hatalmúnkal,
 Érzésnek hódolunk tsak okosságunkkal.
 Lelkünk is oda néz, hogy szívünk örömet
 Keresse testünkben és életünk kedvét.
 Nem tudod a lélek test nélkül magában
 1010 Hogy örvend 's hogy leszen más hol világában.

¹ E példák, dolgok és versek Pópban nintsenek, de én kén-
 telen vagyok értelmét tzellyében világosítani, mert nem Anglu-
 soknak fordítok, hanem Magyar falusi nemeseknek.

² Bp.-ben e sor: *Parantsolsz, de erőt nem mindenkor adhatz.*

	Néha méltóságát magában meg hiszi.	791
	Hogy az érzésen túl hatalmát fel viszi ;	
	Meg gyógyulást jelent testi országának,	793
	Ekként hízelkedvén Trónusán magának.	
1015	De meg tsalatkozik ígéreteiben — —	795
	Meg marad az ember, gyengeségeiben	
	Ugy, mint az oly Doktor, ki gyógyulást ígér,	797
	A midőn a halál már áldozatot kér.	798
	Orvos ez, ki köztünk mind élő nyavaja	
1020	'S Mivel halálból él, betegség a java.	
	Természet tesz utra minden érzéseket,	801
	Ösztönökre osztván fel számos nemeket.	
	It a szív a lelket vezérének kéri,	803
	De ez vélle nem bír 's tsak uttyán késéri.	804
1025	Nem kíván, nem keres a vér okoskodást . . .	
	Boldogságra nem tesz az érzés álmodást.	
	Lélekre tartozik magát látásokkal	
	Éltetni 's életét huzni tsalásokkal.	
	Egy érzést sem fojthat meg a lélek bennünk,	805
1030	Hanem tsak mérsékel és utazik véllünk.	
	Mint ordító szelek, a kívánságaink	
	Ugy ragadgyák éltünk 's kavarják dolgaink.	808
	A hol a vágyódás a többire árad,	
	Majd nem minden erőnk igen tsak ott marad.	
1035	Vadászat, Mesterség, gazdaság, papolás,	
	Bulyaság, építés, fegyverben tzapolás ;	
	Ehez, vagy amához for a hajlandóság,	813
	Abban van a kedvre nézve állandóság.	
	Lehet rendes móddal mindent gyakorolni,	
1040	Semmi mesterséget nem lehet vádolni.	816
	Mértékletlenség szül mindég veszedelmet,	
	Mikor fére veti a józan értelmet.	
	Ere, vagy amara, bár ki hol halyollyon,	817
	Mind jó, tsak vigyázzon és meg ne romollyon.	
1045	A kupetzben a nép a tzélját el éri . . .	
	A Filozofusnak oktat hideg véri.	820

- A módik forgása, átsok mestersége,
 Vitézek lármája, papok tsendessége,
 Jó rendel fojtatva minnyáján hasznosok, 823
 1050 Mikor szépen élnek véllek az okosok.
 Ellenkezéseknek kel forogni renden 826
 E világnak módján; így áll e nagy *Minden*. 825
 Magával hartzolva vagyon tsendessége,
 Örök háboruban áll a békessége.
 1055 Így let teremtése it a nagy Istennek, 827
 Nintsen kifogása benne a léleknek. 828
 A mit lát, tapasztal az ember, azon tul
 Nem tud gondolkodni 's eszébe belé ful.
 Világ nélkül nem tutt világot gondolni,
 1060 Halgas! ne böltselkegy! meg kel it hódolni.

*IV. A természet és annak URA a roszbul jót, a keserű
 bűl édest hoznak ki.*

- Az Isten minden jót szenyvedésbe óltot 831
 És a keserűbűl édességet hozot.
 It van a mesterség! ez titka éltünknek, 833
 E' let öröme és keserve szívünknek.
 1065 Keserűt kel enned, hogy édessel élhes,
 Tsatáznod kel azért, kogy békével lehes.
 Szükség jónak, rosznak öszve keveredni 835
 És a nagy erköltsnek bajokbul éledni.
 Fájdalombul nő fel körültünk az öröm
 1070 És gyönyörűségben tenyészik az ürröm.
 Mint a vad tsemete, melynek ágaiban 839
 Gallyat ólnak 's édes lesz jó almáiban:
 Ugy a fájdalom is keserűségébül, 848
 Zürzavar éltünkben gyönyörűséget szűl.
 1075 Sok kár vallás hozot, más oldalon hasznot, 845
 Hol a szív, fájdalom tengerében uszot.
 A szerentsétlenség szerentsében terem,
 Az öröm a buban, a hogy azt esmerem.

- A harag ád erőt a hív védelemre . . . 843
- 1080 Szükség a gyengeség az engedelemre — — 848
- A szerelmeskedés, igaz határában
Sok férfit mulattat, jó házasságában.
De gyönyörűsége még is buval habzik,
Kellemetessége sebekkel virágzik.
- 1085 Kedvességet ollyat nem is érünk soha, 854
Mely kedvetlenséggé ne válna valaha.

*VII. A Jó és rossz egymásba el keveredve, ugyan azon
télra ütnek ki.¹*

- E szerint formálta a természet javát,
Jóban, rosszban azon télra tévén dolgát.
A jó egészségben fájdalmakat természet, 857
- 1090 Ki kap kedved közzül és nyavalyába vesz.
Mérget ültet minden embernek testébe
És bánatot zár le leg nagyobb kedvébe.
Szomorú esetünk, mikor büntet, oktat, 860
A tapasztalással elménkben ápolgat;
- 1095 Először meg hervaszt keserűségével,
Az után fel éleszt gyönyörűségével.
A fájdalom után édes az egészség
És a hartznak végén kedves a békesség.
Soha jó nem lehet, hogy rosszat ne szüllyön, 864
- 1100 Ha jól nem élsz véle és bura ne dúllyön.
Minden ártalom lesz, ha oda fordítod 869
És a kárát ésszel fére nem hárítod.
Akár mely indulat, de van nyeresége
És a keménységnek láttzik embersége.
- 1105 Az atya szerelmet érez gyermekéhez 871
'S Abbul haraggal fog annak védelméhez.
Nintsen oly szelédség, mely fegyvert nem kíván;
Az ember, magával kéntelenségből bán! 877

¹ E cím a bp.-ben 14 sorral később következik.

- A fegyver, mert meg öl, úgy látod : ártalom,
 1110 De mikor éltedet fedezi : óltalom.
 Indulat adatot, mint fegyver, a szívnek, 877
 E' titkos rugója jó, rossz ember mívnek.
 Vérünk folyásában így kel ennek lenni,
 Kedvét, baját érzed, nints más mód, mit tenni !
 1115 Mért van mérges epe minden élő testben ? 881
 Azért, hogy szükséges az érző életben !
 Nem lehet szelédség bennünk méreg nélkül,
 Ha nints tűz vérünkben, a szerelem meg hűl. 884
 A mérget, a mézet, a but, a kedvedet
 1120 Mind egymásban leled, tsak nyisd fel szemedet.
 Egy felől jutalmaz, más felől meg büntet,
 It ölel, ápolgat, amot ostorod let.
 Halálos fájdalemak szülik életünket, 889
 Mindég bódogságért fárasztjuk lelkünket.
 1125 Fájdalemát mind kettő reánk áraszthattya,
 Így, aki nem szenyved, javát sem tudhattya.
 A nagy erköltsöket mennyi ¹ viszontagság
 Szüli s mennyit vérzi a titkos gonosság.
 Nagy Lelkek viselik, tudod, a nagy terhet,
 1130 Terhes iga tartya it fen az életet !
 A gonoszt a jótul nem lehet el venni, 895
 Egy valóságban kel e kettőnek lenni.
 Mindkettő egy tzélra sijjet veszekedve,
 Egymással küszködve, együt nevedve.

VIII. A világnak tzélja nem egy állatot veszen fel különösen, hanem az örökös Rendnek meg állását tekinti.

- 1135 Minden jó, mondhatod, a Mindenre nézve ; 897
 Nem jó annak, ki nyög, fájdalemát érezve.
 De mi baja van hát a nagy természetnek, 899
 Ha fájdalma támad benned az életnek ?

¹ Bp.-ben : *tsupa*.

- Ez egész teremtetést egy testnek kel venni
 1140 És úgy nagy Istenét fő okává tenni; 904
 Osztan meg tekintvén e két ditsősséget,
 Visgáld, hol lelsz benne erőtelenséget.
 Az egész világnak vagyon é fájdalma, 907
 Mikor szenyvedsz 's érted meg gyengül hatalma?
 1145 Nem te vagy kérdésben, hanem a teremtetés,
 A nagy ki terjedés, 's állandó éltetés.¹
 El törli halálod a napnak világát?
 És a természetnek fő Emberi ágát?
 Nintsen e világon általad változás,
 1250 Életed a nagyban tsak apró kis mozgás.
 Foglalhatot Sándor tíz ezer országot,
 De nem tette mássá véle a világot.
 Próbáld meg hasznodért az időt forgatni,
 Meződet a jégtől, fagytul takargatni,
 1155 Igyál mértékletlen, meny veszedelmedre,
 Lássad mitsoda kéz lesz segedelmedre?
 Az ember mind meg hal, a faja meg marad;
 Mindég fogy a vére 's mindég újra árad.
 Emberi nemedet tekinti az idő,
 1160 A felső végezés: az örök esztendő.
 Ennek az élete világra tartozik,
 De a tied külön, halálra változik.
 Minden esetednek alá vagy vettette,
 Hol fel emelkedve, hol le verettette,
 1165 Hánynak vetnek széllyel, viszontagságaid,
 Nem szabadíthatnak meg igasságaid.
 Vesztesség, nyavalya, meg dullyák éltedet,
 Noha segítségre kéred Istenedet.
 Nem ment meg éltedben kártul nyavalyátul,
 1170 Az ember sírjába, nézd! rakással, hogy húl.
 A tűz házádba kap és hamuvá teszen,
 De azért a világ szegénnyé nem leszen.

¹ Póp azt tárgya (így), hogy minden jó így, a hogy van,
 de én magamra nézve nem hiszem. Okát is adom.

- Felleg szakadásban a víz mindent seper,
 Ragad vagyoniddal s örvényébe teper.
- 1175 Nem nyulnak ki kezek a segedelmedre,
 El ragad eseted a veszedelmedre.
 Azomban a világ mindég jó magának,
 Tökélletes tárgya az Isten tzéljának.
 Istenre, világra nézve, rossz, nem lehet, 919
- 1180 Az örök *Rend* gonoszt magából nem tehet.¹ 920

IX. *A vétkek kérdésbe jönnek. A gonosság közönséges
 utállat alá vettetik.*

- „Mi hát az a vétek a nagy Igasságban? ² 927
- „Mi szül kárhozatot a halandóságban?
- „Törvényt csak az Isten, természet szabhatnak, 929
- „Tul rajtok az élők semmit sem láthatnak.
- 1185 „Még is a természet tsupán ösztönivel
- „Igasságtalanság, duló érzésivel.
- „Lelket ád bírónak, de ez is magában
- „Tsak haramiaság vad állapottyában.
- „Tudomány, törvény kel, mely világosittsa
- 1190 „És tévelygésiből helyére állittsa.
- „Az Isten magátul gonosságot nem ád,
- „Hát e sok bűn közöt, kire essen a vád?³

¹ Póppének ez hát az értelme, hogy minden jó, így, a hogy van. Én úgy látom, hogy minden jól van a Mindenre nézve. De én, magam, a Minden közt, különös állapotban vagyok helyezettve. Mikor az Ember veséjében kő, *Calculus* terem, mely rettenetes kinokra veti, tsak nem állithattya, hogy jó a kő a vesében. Hogy a nehéz nyavalya törés, örzülés, boldogság annak, a kiben egyik, akár másik magát jelenti. E' nyavalyák pedig a legmértékletebb emberek is meg esnek.

² A hol it a versek [sorok], széleken pontozva vannak, Poppéban nem találtnak. De elméje úgy mutat, mellyet e képen világosított, hogy könnyeb értelembé jöhessenek.

³ Ezen kérdések, ellen vetések a legméjje tudományra, böltsességre terjednek ki. Legnagyobb hányattatásban, kétségben, vetélkedésben tartják az Emberi nemzet elméjét. Poppé tsak keresztül fut rajtok, mivel látta, hogy Poémában oda ki-terjeszkedni nem lehet,

- „De a tudomány is a természet felet
 „Sok gonosságot tet, törvényei mellet.
 1195 „Ez valláshoz ragad, más a természethez,
 „Ez ilyen szózatához, más más nevezethez.
 „Zűrzavarba jönnek a bűnök, érdemek,
 „El téved a világ 's nem ismeri nemek.
 „Ez a tselekedet e tájon áldozat,
 1200 „De más vidékeken gonosság 's kárhozat.
 „Ellenkezésekre oszlik az igasság,
 „Sok helyen érdemmé válik a gonosság.
 „Az URAT tisztelik, de ezer módokkal,
 „Egymás ellen szegzet sok áldozatokkal.
 1205 „Ki így, ki úgy kiált hozzá inségéből,
 „Ki vérrel, ki bőjtöl áldozik szívéből.
 „Égetés, gyilkosság, törvénné változik
 „És az ember véllek Urának áldozik.
 Nézzed ¹ a vitézek hogy vesztik magokat 931
 1210 És mint sijjettetik önként halálokat.
 Egymás gyilkolása a győzelemmel
 Törvénné változik az engedelemmel.
 Törvény mellet ölik az emberek egymást, 932
 Ugy töltik vérekkal e nagy köz, dög rovást.
 1215 Sok szép igasságot meg téveszt a szokás, 933
 Jó törvényt is el ront a hibás oktatás.
 Az egy igaz Isten lakozik Rómával 935
 És külömbségre jön benne Genevával?
 Ennél feleséget a törvény nem szennyved,
 1220 A többi világnak házasságot enged.
 Szokás és természet teszik é a törvényt? 939
 Vagy az Isten maga ólt hitben jó reményt?
 „A kik hogy tanulták és értik, vizsgállyák,
 „Nézzék Isteneket, vagy némán tsudállyák.
 1225 Ugy láttzik, hogy a mi bűn, az utállatos 941
 E' széles világon, egyre kárhozatos. 942

¹ Bp.-ben: *Nézd el.*

- „A mi tsak tévelygés, legyen büntetetlen . .
 „A vakot, hogy nem lát, verni lehetetlen.
 A URNAK törvénye lelkünkre van szabva, 948
- 1230 Indullyunk el köztök szokással haladva. 944
 Kövessük a leg job és igazab bírót,
 Ne vegyünk törvényül minden szegény író.
 A böltsé let lélek igen szépen oktat
 És a valóságos büntül meg irtóztat. 948
- 1235 „A mely tetten lelked meg nyugszik és örül,
 „Kárhozatba, hid el, a miat nem merül.
 „Érzi a természet, mi van Isten ellen,
 „A bűnt nem ismérni, böltsnek, lehetetlen.
 A kit e nem vezet, tsak nevelésbül él, 949
- 1240 Szokáson tartószik, hol így, majd ¹ amugy vél.
 Kárhozattyában is hiszen idvességet . . 950
 Pepetselésekben formál reménységet.
 Nem nevezem mi bűn, mi jó tselekedet, 951
 Lát a szem, ha a nap rajta ki terjedet. 952
- 1245 Minden embernek kel jót és gonoszt tenni,
 Életnek e nélkül lehetetlen lenni. 954
 De külön némelynek az a dühössége,²
 Hogy ne lássák, mibül jön a veszetsége.
 Az egész világot minden kárhoztattya,
- 1250 Melyben külön magát mind meg igazgattya. 958
 Ki legyen hát bolond, ha mind okos benne
 És ha ki ki igaz, köz gonosz hogy lenne?
 Melyik oknál fogva szigygyuk a világot, 961
 Ki nyomta el benne a köz igasságot?
- 1255 Kárhozatra ítélt ember sok jót tet már
 'S Ditsért férfitul is gyakran eredet kár. 964
 Az együgyű néha hasznosb az okosnál
 És nyugodalmára job módokat tanál.
 Minnyájan követtyük kívánságainkat,
- 1260 Szivünkhöz módolván igasságainkat.

¹ Bp.-ben, Sp.-ban : *hol*.

² Bp.-ben : *nagy szentsége*.

	Az <i>élet-szeretet</i> vezeti szívünket,	969
	E' rugja tollával egész életünket.	970
	Az örök böltsesség mindent jól el osztot,	978
	Mikor a köz jónak eszközöket adot.	974
1265	A böltssek, tudósok oktatnak és írnak Tévelygéseinken a szívekben sírnak.	
	„Meg aszallya magát, hogy világosittson	
	„'S E' sok tévelygés közt mást jóra tanítottson.	
	„Üzőbe is veszik, bolondnak kiáltják	
1270	„Először 's végtére majd szentnek állíttják.	
	A vitéz vérével őrizi ¹ hazáját,	977
	A község haszonra neveli marháját.	
	Ennek papolásban zajog indulattya,	979
	Amaz tsak a törvényt úzi 's forgathattya.	
1275	Egyik varr, más farag: keresik élelmek, Fen tartyák, táplálják it emberi nemek.	
	Ki ki szomszédjának szükségével épül	
	Ki fel emelkedik, ki a földre le dül.	984
	Igy a különböző indulat használhat,	
1280	A köz jó, haszonra jó módot tanálhat.	
	Dítséret fizet meg sok hív ² fárattságot — —	
	Ne bántsuk a böltsben e' hasznos hívságot.	988
	„Holtig tanít mindég, tsak azért, hogy mongyák	
	„És halála után a sírját meg álgják.	
1285	Minden igaz tzélra fut a természetben,	989
	Szükség volt mindenre, mi van az életben.	
	Ezer felé terjed el a hajlandóság,	991
	Soha sintsen benne, látod! állandóság.	
	De még is köz jóra megyen ki tettevel,	
1290	Hijában tévelyg annyit az eszével.	
	A király, szolgáját székiből szolgálja,	993
	Ő parantsol, ama vezet ³ és hálálja.	

¹ Bp.-ben: *örzi a.*

² Bp.-ben: *jó.*

³ Bp.-ben: *amaz enged.*

- „Urának vezeti titkon akarattyát
 „'S Ezt vallya, hogy ő tsak követi szózattyát.
- 1295 „Ki tudgya ki szolgál, kit szolgálnak jobban . .
 „Néha az urak is szolgák hatalmokban.
 Minden állat másban keresi védelmét, 995
 Az erős gyengében leli segedelmét. 996
 Apró részetskéi e nagy természetnek
- 1300 Készítik vagyonát el a köz életnek.
 „Különös javadrul bár hogy álmodozol,
 „Akarod avagy nem, köz jóra dolgozol.
 „Nem lehet magadat használni más nélkül,
 „Egy ember magában el vész, fenekre ül.
- 1305 „Magadért fáradva másoknak keresel,
 „A köz jó, köz szükség mindent így mérsékel.
 Apró tagotskái e roppant világnak 999
 Tsinállyák eszközit e nagy gazdaságnak.
 A kitsiny részetskék külön erőtlenek,
- 1310 De öszve tétetve meg győzhetetlenek. 1002
 E' szép Rendet látván, az Urnak hálálunk
 Mindent 's utunk végén reménységgel halunk. 1004
 Lépésinkben a nagy társaság vezérel,
 Betses eszközeit tudni érezni kel.
- 1315 Apró ízekbűl áll e világ ereje, 1007
 Melynek egy Isten let örökös kut feje. 1008
 „Az életnek módja it csak következés,
 „Nem tesz külömbséget, hát más tsak nevezés.
 „Kezednek ujjai apró gyengeségek
- 1320 „'S Belőlők jönnek ki váarak, erősségek.
 „A bértz por szemekbűl vagyon alkottatva
 „És terhén örökre hejébe állatva.
 „Apró mívek szerzik kintseit házadnak,
 „Kitsiny falatokkal atz erőt magadnak.

X. A magával való meg elégedés.

- 1325 Kinek kinek elég a maga szeretet — —
 A természet belénk meg elégedést tet.
 Oly tulajdonságot magában ki ki lél, 1015
 Mellyet szomszédjával soha meg nem tserél.
 A vitéz is kevés, ha a vért onthattya
 1330 És ember társának testét szaggathattya.
 Sok lakos kenyerét tsaknem majd kódulván, 1019
 Nagyra tartya magát, a porba le hulván.
 A tudatlan örvend, hogy ő sokat tudhat
 És a böltsekkel is szóbúl szembe álhat. 1022
- 1335 „A kinek esze nints, magát böltznek véli
 „S a nagy embereket szabadon ítéli.
 „Ostobaságának Trónusára fel ül
 „Ugy hivén, ő lehet bíró tsak egyedül.
 A rest Filozofus hever, vakoskodik, 1023
- 1340 'S E' világ állásán bámul, okoskodik.
 Fél lélek, fél állat a tudatlan ember,
 Ugy mond, és székiben álmai közt hever.
 A *kimikus* süt, főz, tüzes szemeivel 1025
 'S Éhezik aranyos reménységeivel. 1026
- 1345 „Meg elégszik vélle,¹ hogy aranyat tsinál,
 „Mindég kereskedve,² semmire se tanál.
 Az orvos testünkrül sokat okoskodik 1027
 És a természetben böltsen vakoskodik. 1028
 „Világosságot gyujt vérünk folyásába,
 1350 „Belé lát kívülről az ember gyomrába.
 „Mint a pénz kereső, ki a földbe bé lát
 „S Nem gazdagithattya kintsekkel meg magát;
 „Világos szemekkel büszkén³ vakoskodik
 „És szerentséjérül kevésnyen álmodik.

¹ Bp.-ben: *elhiteti magát*.

² Bp.-ben: *kereskedik*.

³ Bp.-ben: *böltsen*.

- 1355 A Poéta versel úzi ditsősségét,
Halálig követvén ezen dühösségét.¹ 1029
- E' mind meg elégszik szívében magával 1031
És tul lát szomszédján betseseb dolgával.
Hasznosnak tanállya magát a világban,
- 1360 Tudod, minden Ember, e' nyomorúságban!
Igy let meg állása a hív természetnek, 1033
Hogy legyen öröme jó és rossz életnek. 1034
Minden sorsot biztat titkos valósága — —
Kinek kinek lehet köztünk vígassága. 1036
- 1365 „A maga meg hitség hibánkat pótollya,
„Kevés az oly ember, ki magát vádollya.
A reménység, tudod, job job időt ígér, 1037
Mindég biztat, meg tsal 's koporsónkig kísér.
Nem lesz már, *mond*, mint most, majd annyi költsé-
- 1370 Azomban mindég töb, meg töb a szükségünk. [günk,
A halál, e végső és borzasztó eset 1041
Édes reményünkben kisebb ijjedés let.
Bóldog életünket tul rajta, el hisszük
És lelkünk örömét a sírbul ki vesszük.
- 1375 A reménység tudod, a semmiből dolgot
Tsinál és ugy viszi ezt a vak világot.
Örökké biztattya testi javaival
'S Mint özön borittyá el nyavajáival.
Szerentséd nem létét, álommal fizeti,
- 1380 Magát, mint bóldogság, mindég ugy tetteti.
Minden ember szokta szeretni életét,
És jónak ismeri benne természetét.
Az észnek hibáját a gőz ki pótollya 1044
'S önnön ditséretit fejébe fel tolyla.
- 1385 Helyben hadgya magát, ha más nem hiszi is,
Hogy mint akárki az, oly érdemes ő is. 1046
Kiki bízik titkon a tehetségéhez, 1047
A természetihez és derékségéhez.

¹ Bp.-ben : *szenvedélyét* (későbbi kéz írásával).

„Vak az ember mindjárt, ha magára tekint,
 1390 „A maga szeretet a szemébe port hint.
 „Nints oly tsekély erkölts, a mely¹ magát titkon
 „Nagynak ne ismérje, bűnei közt, vakon.
 „E' szerint magával rossz, jó, meg elégszik,
 „Jóra magyarázván, ha rosszul tselekszik.

1395 „Ezer féle módja van minden dolognak,
 „Huzhatz ki értelmet belőlle magadnak.
 „A részedre valót sorjából ki veszed,
 „A mi ellened szól, azt mind félre teszed.

Minden ember ragad édes reményéhez 1048

1400 Nyomorúságban is hozzá jut kedvéhez.

A tömlőtz házban is van kedv, mosolyodás, 1049

Vigad lántzai közt!... bóldog tébolyodás! 1050

Reménység hát látod, a mi úgy táplálhat, 1052

Hogy benne örömet a rab is tanálhat.

1405 A koldust a királyt egy formán táplálja,

És a valóságot füstbűl ki tsinállya.

Vallyuk meg hát, hogy az Istenség fő jóság 1055

'S Békételenségünk előtte bolondság.

VÉGE

A második szakasznak.

¹ Bp.: *a ki*.

HARMADIK SZAKASZ.

I. Az Ember a közönséges társaságra nézve.

- Nints bennünk más tzélja it a nagy Istennek, 1057
- 1410 Hanem, hogy oly erőt adgyon az embernek,
Mely egy tzélra mennyen kész akarattyában
'S A többiért legyen, dolgozván magában. 1060
Ezer felé osztot törvénye, birtoka,
De minden dolgának egy tsak a fő oka.
- 1415 Mulattságainknak gyermekes játéki
A jó egészségnek ezer ajándéki;
A fő embereknek dagályos pompájok, 1065
Kegyes papjainknak predikáló szájok
Egy tzélra mennek ki, a többi dolgokkal,
- 1420 Minden esetekkel és az állatokkal.
Mind egy Istent jelent: Életért dolgozik, 1068
Magának keresvén, köz jóra adozik.
- Szélllyel osztot részt lássuk a világnak, 1069
Tapasszuk kötésit a nagy társaságnak.
- 1425 Tekintsük a *Rendet*, mely tsak egy magában,
Még is annyi részre oszlik el dolgában.
Tüzet, Vizet, Földet, Eget, egymásba tet,
A *Mindennel*, minden, ellenség s barát let.
Igy, e nagy Test, maga ellen hadakozik, 1075
- 1430 De még is mindenben egy tzélra dolgozik.
A levegő Eget fel rettenti a szél,
Közte a bús felleg Menyörgésre ki kél.
E' huz erejével, ő is vonattatik,
Magában és másban utnak indíttatik. 1080

- 1435 „A szél, levegő Ég, még is Eget ¹ viszen,
 „Ha nem rijjad Égből, zivatar nem leszen.
 „Más a szél, más az Ég, még is egy valóság,
 „Ilyen a természet 's örök állandóság.
 Sok képpen dolgozik a világ ereje, 1081
- 1440 Milliom mívekre terjed el kut feje.
 De egyik mozdulás, más mozdulásért van, 1083
 Amaz ebben lehel; e pedig él abban.
 „Mindég uj életet szül köztünk a halál,
 „Ennek éltét veszi és véle mást táplál.
 1445 „Mikor már öldököl, el fírat véredből
 „Életet fogyasztva, ismét uj embert szül.
 Rothat bűdösségből bort és buzát természet
 'S A ganéj, essővel eleven vért éleszt.
 A tavasz melege, hidegben foganszik 1086
 1450 'S A nyárnak szépsége Telében el alszik.
 A nap a tsilaggal meg osztja, sugárát 1087
 'S Hóldban futtya éjjel az Égnek határát.
 A plánták egymással öszve ölelkeznek,
 Mellyeket az esső 's harmat védelmeznek. 1090
 1455 Egy dolog másikba formállya életét
 'S E' roppant világgal egyé teszi testét.
 Mint a levegő Ég, a mellyet bé szívunk
 És a szelek közzé ismét vissza fuvunk, 1094
 „Jövással menéssel táplál: meg nem esszük,
 1460 „Ugy tartja fen Létünk, hogy adgyuk és vesszük.
 Minden egyéb így van a nagy természetben, 1095
 A fel állot Renden, az örök életben.
 Minden dolog másban tanállya mozgását.
 Ez amabba tette létét és tartását.
 1465 Az erősebb dolog kitsinyhez köttetik,
 Gyengétől hatalmas sokszor segítettik. 1100
 Az ember a barmot, az barom az embert
 Szolgállya 's ügyében ez is, amaz is nyert.
 Miben lehet e nagy gazdaságnak kára?
 1470 Mennyire terjed ki? hol van a határa?

¹ Bp.-ben: *fergeteget*.

II. Tsupán magáért, vagy másért semmi és senki nem teremtetet; valami van, magában lévén, másnak segedel-mére köteleztetik, hogy élete lehessen abban, a mit má-sért tselekszik.

- Valyon tsak emberért van é hát, it minden? 1105
 Vagy más állatot is tekintet az Isten?
 Ó! ember! Mikor az erdeink zengenek,
 A szárnyas állatok benne örvendenek:
 1475 Éretted teszik é szép énekléseket?
 Mellyel hangoztatták a tsendes Egeket? 1105
 Az apró bárányok a meleg estvéken
 Futosnak, szökdösnek az árok széleken,
 Önként vonattatnak belső örömöktől,
 1480 Messze el távozván lompos őrzőjöktől.
 A nagy sas keselyű, túl a fellegeken, 1115
 A nap alat tűnve lebeg az egeken.
 Kiált e világra, hangzik kettős szava, 1117
 Ember nélkül érzi, mi öröme 's java.
 1485 Kedvedért kóvályog a nap világában?
 Vagy kedvéért van ot 's örvendez magában?
 Ösztönt, érzést kapot a nagy természettől,
 A mely ő benne is, mint benned, kedvet szűl.
 Javaidbul élnek az Égi madarak, 1125
 1490 Aklodban laknak jól a pusztító vadak.
 A kalyitkába bé rekesztet kis madár
 Fogságában tseveg 's eledelt kéztől vár. 1130
 A papagáj mennyi gondal tápláltatik,
 Mikor az emberi szóra tanittatik,
 1495 A kényes paripák szobában lakoznak,
 Hol az élelmekre emberek adóznak;
 Téli tartásokért lovász, lakos fárad,
 Nyárban kaszájával a nap alat szárad. 1138
 Más verejtékezve keresi kenyerét
 1500 És kis kutyájával osztja meg a bérét. 1140

- Igy az ember gondja, ő bár mely nagy legyen,
 Felében örökké állatokra megyen.
 Kémelli javait, hogy tápláltathasson
 Szolgálya szolgálait, hogy parantsolhasson.
- 1505 Illyen Rendet szabot it a nagy Istenség, 1145
 Hogy éltünkre nézve legyen egyenesség.
 Ur, szolga és állat egy kézre dolgoznak,
 Egymásért költsönben futnak, fáradoznak. 1148
 Nem foglalhatod el a földet magadért,
 1510 Az állatoknak is kel rólla adni bért.
 Tsalatkozik hát az, ki hiszi magában,
 Hogy minden ő érte termet e világban.
 Tsak érted teremtvé nintsen minden dolog?
 Ha hiszed, fejedben tsak füst 's álom forog.
- 1515 Életednek javát el nem felejtheted, 1153
 De javad, más java nélkül, nem teheted. 1154
 „A férgek tengere károdra tenyészik,
 „De még is fajában lásd! el nem enyészik.
 „Büdös féreg, balha, tetű s úndaságok.
- 1520 „Az alvó ágyakban tenyésztetik magok.
 „Meg aláztatásra ítélik Létedet,
 „Testedben mardosván kevély életedet.
 „Te érted van minden és te a férgekért,
 „Éltedben is szopják testedből ki a vért.
- 1525 De legyen királlya az ember mindennek, 1159
 Még is rabja marad a nagy természetnek.
 Nyughatatlan lelke a más baját érzi,
 Szerentsés magában 's szívét másban vérzi.
 Mikor a király is nyugszik Trónusában,
- 1530 Hever szobáinak híves árnyékában:
 A halál el üti győzedelmes hívét,
 Mely eset bánatra zárja kevély szívét. 1166
 „Kiért szenyvedsz többet? magadért, vagy másért?
 „Sokszor mi hasznodra ontasz magadbul vért?
- 1535 „Noha úgy tettik, hogy nem is magadért élsz,
 „Rabul vagy köttetve máshoz, bár hogy ítélsz.

- Igy érzékenysége, a mely fel emelte 1171
 Az embert, magának rabjává is tette. 1172
 Másokat szolgálva kel lenni magáért,
 1540 Ha közre dolgozik, ugy kap illendő bért.
 Testedet a világ tsak egy tseppé tette,
 Nem atta ugy kedvét, a mint szenyvettette.
 Az állat náladnál többet nem szenyvedhet 1173
 És terheseb sorsot éltevel nem lelhet.
 1545 Legyen, ha az ember annyit gyönyörködik, 1175
 De hogy gyönyörködjön, magával küszködik.
 Ha kedves tárgyait veszti reméntelen,
 Gyötrelme tsak nem majd el viselhetetlen. 1178
 A mi gyönyörködtet, keservedre szolgál —
 1550 Más módot az ember, kedvére, nem tanál!
 A kit üldösz, sokszor, keserged szívedben, 1179
 És magad ellen jársz kedvetlen mívedben.
 A király a népet el pártolásaért 1181
 Fegyverrel bünteti 's széllyel ¹ onttya a vért,
 1555 De szívében titkon földhöz verettetik
 És a mikor büntet, akkor büntettetik.
 Az atya sok ízben vesszőzi gyermekét 1183
 'S Magának neveli általa keservét.
 Nints ily állapotok töb, más állatoknak, 1185
 1560 Osztályba jutot ez tsak az okosoknak.
 A rabló farkasok bértzek közt bujdosván,
 Nem örülnek, a szép madár szókat halván,
 De nem is sebhethi meg a szánakozás, 1189
 Nem könyvez, nints nálla zokogó adózás;
 1565 Mint az ember, a ki sírva gyönyörködik 1191
 'S mindég fogy kedvében, a mint öröködik.
 Akkor vét élete füstöt e világban,
 Mikor használhatná magát okosságban.
 Nem jöhet bu, bánat a préda sasokra, 1193

¹ Bp.-ben : ezzel.

- 1570 Mikor a fellegből tűnnek ² a Ludakra.
 A halál félelme fejekben nem forog, 1195
 Lelke, kárhózátyán soha sem háborog.
 Törvény, parantsolat, bíró, király, nintsen,
 Hogy szabad életét tarthassák bilintsen.
- 1575 Igaz, hogy az Ember sokszor örvendezhet, 1197
 De az állat annyit, mint ő, nem szenyvedhet.
 Buval kel fizetni gyönyörűségeit,
 Gyakran meg fojtani érzékenységeit. 1200
 Mikor a jó borból kedvében ihatik,
- 1580 Ének szó, Musika hangon ugordhatik :
 Öröme királyi, de el lankad végre
 'S Gyakran ez által jut nagy keserűségre.
 Meg részegszik eléb vérének tüzetül, 1205
 Az után tsömört kap gyönyörűségétül.
- 1585 A természet halgat: már meg elégedet,
 De még a kívánság le nem tsendesedet.
 Torkig van mindennel, még is kényszeríti
 Ökredezésére, meg vissza téríti.
 Ilyen bódogságrul barmaink nem tudnak 1207
- 1590 'S A kik jónak mondgyák részünkre, hazudnak.
 Nem érzik éltekben mesterségeinket,
 De nem is szenyvedik kevés gyötrelminket.
 Így hát minden élet egyforma sorsában 1211
 És igazsággal van, el osztva javában.
- 1595 A több gyönyörűség, több szenyvedéssel jár,
 A kinek kitsiny jut, nagy szenyvedést nem vár.

*III. Minden állatnak meg van a maga fentartására való
 tehetsége sorsához képpst; úgy, mint az embernek, ma-
 gára nézve.*

Minden érző testnek az a tehetsége,
 Hogy magában legyen első segittsége.

1216

² Bp.-ben : *jönek*.

- Nintsen böltessége, tudod, az állatnak,
 1600 De okosság, ösztön, benne tanáltatnak.
 Értelmem, vigyázás vezeti uttyában,
 Javára, vesztére rá gondol magában.
 Életét meg őrzi, élelmét keresi,
 Hason tsusz 's prédáját olázkodva lesi.
- 1605 Az okosság mindég rabja az érzésnek, 1223
 Az úzó ösztönnek 's kenyér keresésnek.
 Uralkodik ugyan, de szükség kiáltja: 1225
 Rugó tolnak belé az érzést állattya.
 Az állatokban is igen tsak így teszen
- 1610 Az ösztön, értelem, 's nállok törvény leszen.
 Legyen az embernek nagyub böltessége,
 De ezerszer töb is velle az insége.
 'S A mennyivel böltseb minden állatoknál,
 Annnyival kinosab sorsa is azoknál.
- 1615 Töb jóval töb rosszat tanál életében,
 Az állat kis rosszat 's jót érez létében.
 Mind egyben, mind másban a sors egyre megyen,
 Valaki, bár ember, akar állat legyen.
- A nagy ész nagy veszélyt és hasznót is teszen,
- 1620 Az emberi elme, kár, nyereség, leszen.
 Mit kel az embernek ollyat meg tanulni, 1231
 Hogy úgy ne lehessen javait fel dulni?
 Igasságot szerezh, törvénnel törvényt ront,
 Kötést teszen erül, mellyet tulnan el bont.
- 1625 Okoskodásunkban vagy on oly veszettség,
 Mely az igasságra rá ront, mint dühösség.
 Rá támad gyakorta önnön életünkre
 És bolondságot fűz el tévet eszünkre.
 Hát a nagy okosság ¹ Emberi nemzetünk
- 1630 Fen tartya, de kárba veszti az életünk.
 Soha a fene vad egymást úgy nem marja, 1241
 Mint a világ magát eszével zavarja.

¹ Bp.: *Igy hát az okosság.*

- A Tigris, mint állat, téphet mást mérgével — 1245
 Az Ember is vért ont magán fegyverével.
- 1615 A különbség ez, hogy az állat kis kárt tesz,
 De a fegyver közöt egész ország el vesz.
 Egyenlő hát a sors minden teremtésben,
 Tsak hogy kiszeb nagyobb let a rendelésben.
 Nyeresége, veszte, állatnak, Embernek, 1251
- 1640 A testi életben tsak egy formán mennek.
 Kitsiny, nagy mértékben, értelem vezérel . . .
 Az állat egymásnak a szaván meg felel.
 Ki tanította meg a vad állatokat, 1253
 Hogy veszedelmektől el ¹ huzzák magokat?
- 1645 Okoskodásunkat a vad lud meg tsallya,
 Hogy rá szedet, maga az ember meg vallya.²
 Barlangokra bujnak a nagy oroszlánok 1257
 'S A kietlenségben védelmezik magok.
 Életek táplálván, kezünket kerülik,
- 1650 A kősziklák közöt, magok ujra szűlik.
 Melyikünk oktattya a gyenge méheket, 1259
 Hogy osztán meg öllék tunya ³ heréjeket?
 Hogy szövi a pók is oly gyengén hálóját, 1261
 Melyben rá lesheti 's meg kapja prédáját?
- 1655 Emberek vezetik a darvak seregét,
 Hogy bátran járassák e világnak Egét?
 Hová rejtezik el a szártsa télére,
 Meg hal 's hogy támad fel a nap melegére? 1266
 A vadak meg tsallyák vadász kutyáinkat,
- 1660 Meg sejtik, mellőzik töltöt puskáinkat.

¹ Bp.: *veszedelmekből ki*.

² A vad lud, mikor libáit fogdosnák el a szigeteken, tiz, husz lépésre vergődik az ember előtt, mintha szárnya törve volna. Eléb eléb repül, ugy tsallya a vadászt maga után, mig apró libái a vízre és nádas rétre beszaladhatnak (Bp.: *akkor eltűnik*.)

³ Bp.-ben, Sp.-ban: *Annya*.

IV. A társaságbeli élet az érzékenységnak ösztöneiből és elkerülhetetlen szükségéből származik.

- Az érzés mindennél szomorú magában,
 Nem édes egyedül, hanem a tárgyában.
 Ha más nem éleszi, majd olyan, mint semmi,
 Tárgy nélkül nem lehet szerelmessé lenni.
- 1665 Egy testnek más testben él a boldogsága, 1271
 Meg öli ha más nints, a magánossága.
 Az állat állatban keresi fel párját, 1277
 Az Ember emberben leli meg barátját.
 E földön az élet formálva úgy vagyón,
 1670 Hogy jó, magánosan, egyre se maradgyon. 1280
 Osztani kel köztünk a köz boldogságot:
 A gyönyörűséget és köz igasságot.
 Ember társak nélkül, ki örül magában
 A kősziklás hegynek setét barlangjában?
- 1675 Az élet egyedül, tudod, élő halál,
 Melyben semmi érzés örömet nem talál.
 Más éleszi nálad szívednek örömét,
 Szomszédban találja fel az Ember kedvét.
 A mások kárával keveset nyerhetünk, 1283
 1680 Ha jót nem tselekszünk, nem örvendeztetünk. 1284
 Ha az életedet senki sem szereti,
 Gyönyörűségedet semmi se teheti.
 Csak jó tselekedet szülhet szeretetet,
 A gonoszt utállyák 's élete bánat let.
- 1685 Gyönyörűség köt hát egymáshoz bennünket,
 Társasággá tévén, egész életünket.
 Az állatoknak is csak ez a világok,
 Ők is egymás által tarthatyák fen magok.
 Valami a széles levegő Egekben 1285
 1690 Repes és uszkalhat a mély Tengerekben :
 Együtt az emberi tanult seregekkel
 Mind ölelik egymást, kedvek 's szerelmekkel.

- Egymásban élnek, hogy együtt lehessenek,
 Egymás életében örvendezhessenek. 1290
- 1695 Ez a nagy társaság széles ¹ világában
 Ez által tartya fen nagy testét ² magában.
 Minden kötése i ösztönből állanak,
 A kik másba teszik, semmit se mondanak.
 Tsak magát magában ki kedveltetheti?
- 1700 Ki örvend, ha mássát sehol sem lelheti? 1296
 A madár az erdőn ³ mind addig énekel,
 Mig magának társat és örömet nem lel.
 Egymáshoz hajlanak férfiak, asszonyok,
 Kik a természetben egynek lelik magok. 1300
- 1705 Mindenik mássában örvend, magán kívül,
 Kinek kinek ⁴ tüze, tsak magában, meg hűl.
 Uj életet formál az édes szerelem,
 Mely a halál ellen örökös védelem.
 Nem hal meg, a ki szűl, érez életében,
- 1710 Így let halhatatlan, az ember vérében.
 Az uj hív magzatok egybe ölelkeznek
 'S Mint mások előttök, uj emberek lesznek.
 Az ember sírjába mindég rakással dűl,
 De elmarat vére, helyébe másat szűl.
- 1715 Ez hát az a kötés, mely nemünk fen tartya,
 Örökké pusztította 's meg helyre állattya.

V. Az atyai és fiúi kötelességet nem tsupa ösztön, hanem okosság, emlékezet, költsön segedelem terjesztik ki az életnek végéig, mely dolog az állatokban fel nem találtatik.

Az ész és értelem okoskodásával 1307
 Az atyában kötést tesz származásával.

¹ Bp.: itt a.

² Bp.: kötését.

³ Bp.: a mezőn.

⁴ Bp.: Az életnek.

- Emlékezete van, Gyermekeit isméri,
 1720 Kinek segedelmét vénségében kéri. 1310
 A sokaság közöt nem téved el tőlle,
 Vagy láttya mellette, vagy halhat felőlle.
 Kettős segedelem : természet, okosság 1311
 Kötik öszve éltek, mint kettős bődögság.
 1725 Vérrel, keresettel egymásban lakoznak,
 Egymásnak örökre, mindennel tartoznak.
 A szükség tudod, hogy segedelmet kíván, 1317
 A vénség tanátsol 's uralkodik fián.
 A gyermek használlya attyának védelmét 1319
 1730 És keresetiben leli fel élelmét.
 Költösnben vigasztal 's a hideg vénséget
 Éleszti 's helyette nyujt gyönyörűséget.
 Ó! mitsoda vénség nem örül fájának,
 Gyermekekben látván életét magának?
 1735 A tsetsemő gyermek karokon tartatik, 1323
 Kitül végezetre annya tápláltatik.
 Egyiket másikat háládatossága
 Kényszeríti 's egyé teszi okossága.
 Költön szolgálattyát keresi a szükség,
 1740 Így lesz okossággal örökös egyesség.
 Barmokban bõltesség nem tanáltathatik 132
 'S Ez a rend közöttök fen nem tartathatik.
 Szárnyakra repíti fiait fészkebül,
 El megyen párjával és más fészekre ül.
 1745 Nem kérdi hová let, nem tudgya hol létét,
 Nem kívánnya tóllök, hogy tartsák életét.
 Külön tulajdona ez a társaságnak,
 Az emberi szívnek és az okosságnak.
 Fiait az állat tőlle elszéleszti 1331
 1750 Ösztönit irántok végre el téveszti.
 Minden állat osztán ha meg erőssödöt,
 Apai gond nélkül magátul élödöt. 1334
 Nints a vad állat közt kereset örökség,
 Nem hágy szántó földet magának e község.

1755 Oröksége körme, foga, szárnya, lába,
 Ha meg erőssödöt, éljen már magába.
 De it a kereset az embert attyához
 Köti haláláig, hogy jusson javához.

VI. Az emberi természetnek együgyű és ártatlan állapottya, végezetre romlása.

Ne hidgyük, az ember, hogy ugy dühösködöt 1337
 1760 Kezdetiben, mint most 's annyira öldöklöt.
 Akkor az életet természet oktatta,
 A mesterséges bünt még ki nem mutatta.
 A tsendes kereset, barátsági hívség 1341
 Volt nállok mindenben leg főb kötelesség.
 1765 E kettős vágyódás a természettel let,
 Nállok nélkül ország soha sem lehetet.
 Az életet sokkal jobban vezérlették,
 Mig a természetet tisztábban követték. 1346
 Nem részegítet meg, mint most, a méltóság,
 1770 Nem fúlt a törvénybe belé az igasság.
 Tronusért nem dultak széllyel a fegyverek,
 Nyugodtak honnyokban a szelíd emberek.
 Nem zugtak a hegyek arany bányájokkal, 1351
 Mellyeket a világ ás, vés, szerszámokkal.
 1775 Nem adot jutalmat a véres gyilkosság,
 Nem tudatot, mint most, olyan sok gonosság.
 Lántzra öszve fűzöt rabok nem szenyvettek
 És mint jobbágy szolgák meg nem verettettek.¹ 1356
 Erdőség, mezőség volt az UR temploma,

¹ Póp Sándor ezen beszédével it az arany időkrül okoskodik. Nem kel éppen a természet állapottyára gondolni, mert az Ember minden nevelés, vallás, törvény nélkül, tsupa természetben vétetettvén, valóságos oktalan állat. Az emberi nemzet életének együgyű és ártatlan idejét érti Póp. De az a ki hirelt arany idő is tsak álomra tartozik. (Bp. folyt.: *Minden időnek meg volt a maga nyavajdája.*)

- 1780 A jövendőlésnek nem volt annyi álma.
 Osztán a kezekkel fel emelt kárpitok
 Emberek vérével fertéztették magok.¹
 Élni is az ember akkor jobban tudot,
 A maga vérével soha sem áldozot. 1861
- 1785 A természet józan törvényét követték,
 Testek bé takarták, éltek védelmezték,
 Nem voltak siketek a szív nyögésére,
 Bolondságért nem folyt egész Nemzet vére. 1366
 A hatalom, tudjuk, sok embert meg szédít,
- 1790 A felső méltóság fegyver zörgést indít.
 Tűzbe hozta sokszor a föld kerekességét,
 Öldöklöt 's gunyolta az Istennek Egét.
 Így a halandóság osztán el tévedet 1871
 'S veszedelmeket szűlt, hogy nagyra terjedet.
- 1795 Örökös farkassa már az állatoknak
 Ostor let magának, Hohér a barmoknak,
 Mellyeket jármában, mig huzhattyák, kínozt,
 Az után meg hizlal 's hasának fel áldoz.
 A ki betegségét bujaságbul főzi
- 1800 Szívének és kedvét² halállal öntözi, 1876
 Hogy mikor már mindent meg győz, elméssége
 Magának lehessen duló ellensége.
 Lássuk! millyen uton kapot mesterségre
 Az emberi nemzet, munkái közt, végre?
- 1805 Hogy emelkettek fel földről a városok? 1381
 Hogy vettek fel embert vállokra a habok?
 Enged a tengeri háboru eszének
 És a veszedelem meg hódol kedvének.

¹ Nem éppen a mostani időkre tzelez Póp. Sok helyeken áldoztak a pogányok emberekkel. A mi életünkben értheti a vallásért let (Bp.: *sok*) vér ontást. Tűzbe hozta a föld kerekességét sat. A Rómaiak, Nagy Sándor 's más olyak értessenek rajta. (Bp. folyt. :) *kik megdulták a világot.*

² Bp.: *És szívének kedvét.*

VII. Okoskodó természet vezette az együgyű és tudatlan Embert mesterségeihez, mely időben az állatoktól is oktattatott.

- Az ember is kitsinyt gondolt, sokat érzet,
 1810 A fene vadakkal hartzolt 's mindég vérzet.
 Az embert magában tsak állattá tette
 A természet, osztán sorából ki vette.
 A midőn fiait hozzá szóllította,
 Oktatván, uttyoknak akként indította: 1388
 1815 „Eregy hát tanulni a töb állatokkal,
 „Keresd mesterséged a tudományokkal.
 „Nézzed a repeső szarvas bogarakat, 1391
 „Mely szép mesterséggel szövik sátorokat.
 „A sólyom kősziklák közzé rakja fészket,
 1820 „A szarka kunyhót rak, ot tanállya hejét.
 „Tekintsd a méheknek uralkodásokat,
 „Törvénnyel tartják fen köztársaságokat. 1396
 „Minnyájan egy kézre dolgoznak szüntelen,
 „Nem él országokban tsak egy is rendetlen,
 1825 „Tanuly hát bölts Ember töllök uralkodni
 „És töb társaiddal aként társalkodni.
 „Mesterséget, rendet tudnak az állatok, 1401
 „Mellyekkel fen tartják és meg őrzik magok.
 „Egyik barlangokra alá ereszkedik,
 1830 „Másik a bértzek közt, fákon nevelkedik.
 „A gözü tárházat készít el felére, ¹
 „Nyárban dolgozván téli ² élelmére. 1406
 „Visgállad hordását a serény hangyáknak,
 „Hogy teszik fel halmát apró föld váraknak.
 1835 „Tanuly király alatt élni a Méhektől,
 „Melyeknek urok van a természetektől.

¹ Bp.: *télére.*

² Bp.: *önnön.*

- „Soha sem esik it pártütés fő ellen,
 „Henyélni egynek is tellyes lehetetlen.
 „Az anya felettek nem kegyetlenkedik
 1840 „'S Országá is érte meg nem verekedik. 1412
 „Nints a tagok közöt soha meg hasonlász,
 „Semmi tanátskozás, egy, sem más javallász.
 „Köz jóra megy törvény és tudomány nélkül,
 „Az Ember nagy ésszel dolgaiban el ül.
 1845 „Külön mindeniknek meg készül szobája, 1413
 „Mellyet eledellel meg hord gyenge szája.
 „Egyik sem szökik meg kívánt munkájátul,
 „Nem szükség szomszédnak lopni szomszédjátul. 1416

- „Eregy bölts teremtés! rakj te is hegyeket!
 1850 „Bástyákkal, tornyokkal töltsd el az Egeket!
 „Kiálts az ordito szélvész habjainak,
 „Engedjenek hajód nagy árbotz fáinak!
 „Sokaságod felet emely királyságot, 1421
 „Lántzold Trónusához a köz igasságot!
 1855 „Rettentő ágyuid a bus fellegekkel
 „Dörögjenek! tsatáz a magas Egekkel!
 „A mezőnek színét ekéddel hasgassad,
 „Hegyednek méj gyomrát kintséért szaggassad! 1426
 Eregy és tanullyad titkaid ismérni
 1860 „'S E' Világ Istenét segittségre kérni!

- A természet hát így végzette szavait,
 Mikor mesterségre hívta meg fiait.
 Ezen tul az ember öszve veszi magát, 1431
 Reménység, félelem szűli társaságát.
 1865 Egy felől kárvallás, más részről nyereség
 Készteni a jóra 's űzi a vereség.
 Józan okosságbul állot it a törvény,
 Természet parantsolt, nem vólt járma kemény.
 Hajlékot épitnek száraz ágaikkal,
 1570 Egy tsomóban élnek gyűjtöt javaikkal. 1436

- Tsendesen keresnek, nyugosznak békével,
 Ki ki szivéből szól titkon Istenével.
 Nem tudgyák még sehol, mi az uralkodás,
 Kemény parantsolat 's véres hadakozás.
- 1875 Végre osztán a nép tsak urat választot, 1441
 Törvénnyel kezébe nagy hatalmat adot.
 De még is meg marat benne a szelédség,
 Nem tudatot nállok az Istentelenség.
 A király attya vólt szolgáló népének,
- 1880 Ezek eszközei vóltak védelmének. 1446
 Királyság, szolgaság így szült bóldogságot,
 Így tsinált maga közt jót 's köz igasságot.

VIII. Atyai uralkodás.

- Atyák vezérlették a népet kezdetben,
 Ők vóltak királyok, papok, eredetben. 1451
- 1885 A ki nemzet, fiát élni tanította
 És tapasztalással sok jóra oktatta.
 Mutatta hol, mere keresse élelmét, 1455
 Mibe helyeztesse hasznát, segedelmét,
 Hogy fogdoshassák el a Tenger halait,
 1890 Hogy lőjjék a földnek tűnő madarait?
 Királyság szolgaság vóltak tsendességgel,
 Keresvén élelmek békés szelédséggel.
- De osztán a község jármát meg érzette, 1461
 Mikor a hatalom fegyverrel vezette.
- 1895 Istenétül kéri vallását, törvénnyt,
 Oltárok szarvára ülteti ¹ reménnyét.
 El kezd tévelyegni a köz jó igasság,
 Ostorral parantsol a nagy hatalmasság.
 Meg indul Babillon tsudával épülni
 1900 És a hartzal osztán magára le dűlni. 1466

¹ Bp. : függeszti.

- Ügyében a világ elméje meg téved
 És a bódogságból a veszély fel éled.
 Kegyetlenné teszik e világnak attyát,
 Ki ki háborura neveli magzattyát. 1470
- 1905 El busult ortzával rajzolták az Urat
 És kegyetlenséggé tették a hatalmat.
 A józan természet el rejtven törvényét,
 Törvényül állatta a gonosság fénnjét.
 A pompás bűnöket vették érdemeknek!
 1910 Győzelem kellett a nagy embereknek!
 A felebaráti szeretet el marat 1475
 'S Az ember, hogy egymást rontsa, abban fárat.
 Ki rendelhetet hát olyan embereket,
 Kik felül mullyanak minden törvényeket?
- 1915 Hogy a nép kötésit magok fel bonthassák
 És amit egy ország tsinál, el ronthassák?
 Honnan jöt egy kézre a szabad hatalom, 1481
 Melyből mint tenger, ugy áradt a fájdalom?
 A vezér, ha győzöt, végre Istenség let,
 1920 A nagy vitézekkel a bolondság, így tet!
 A szörnyű sokaság Fejedelmet tsinált,
 Ki magának osztán törvényeket formált. 1486
 Isteni, királyi személy let a vezér,
 Azt mondták, kezével, hogy az UR, maga vér.
- 1925 A kegyetlenség is uralkodásában
 Mennyei akarat lesz gonosságában.
 Szentségénél fogva tsallyák az Egeket,
 Vakságra, rabságra vetik a népeket.
 Egy kegyetlen ezer veszedelmet formált, 1491
 1930 Székéből küldvén ki másokra a halált.
 A vakság, sokaság, tsendes buzgósággal
 Imátta hatalmát alázatossággal.
 Istenének vette tudatlanságában,
 Abban élt és semmi let önnön magában. 1496
- 1935 Ekként sok kegyetlen magát fel emelvén,
 Törvény let, az Egek ellen is ki kelvén.

- A népnek, tapasztbul, Istent tsináltatot
 És az okossággal barmot imáttatot.¹ 1501
 Ő szabta törvénnjét tsinált Istenének,
 1940 'S Emberrel áldozot fel emelt nevének.
 A maga tettzését néma Istenéből
 Hirdette ki, mely jöt eszetlen fejéből.
 Orákulumokká lettek az Istenek,
 Hozzájok a börtsek ajándékkal mennek.
 1945 Istenek is halgat, ha meg nem fizetik
 És Mennyei gyomrát hussal nem étetik.
 Egyenek, igyanak, aludjanak ők is,
 Ennél fogva legyünk, mint Istenek, mink is.
 Nem emelkedhettek fel az Istenekhez,
 1950 Tehát ők szállyanak le az emberekhez.
 Így, az emberi Nem tévedésre indul, 1509
 Józan okossága benne meg bolondul.
 Irigynek, tsalárdnak adgya ki Istenét, 1511
 Menyköbe, haragba öltözteti nevét.
 1955 A bosszú állásra magáért indíttya
 És ellenségire szemközt ki taszíttya.
 Verekedj érettünk, mond, eszetlensége,
 Tsufolván Istenét, a kegyetlensége.
 Így hát az élethez félelem, remény áll,
 1960 Egyik Menyországot, másik poklot tsinál. 1516
 Tömlözt, lántz hervasztya a bűnös életet,
 Amot, kints hatalom adnak feleletet.
 A hit nem szent többé. Templomok épülnek,
 Kárpittyai alá bálvány képek ülnek.
 1965 Ember vérrel mossák fertelmes kezeket 1521
 Az áldozó papok 's veszti a népeket.

¹ Ugy ne ved olvasó, mintha Póp it a mai keresztyén, törvényes uralkodókra tzélozna. A pogányok idejéről beszél, hol bálványoztak. Buziriseket, Nerókat, Nimrodokat ért. Farahókra gondol sat. Mikor az Emberekből Isteneket tettek. (Bp. folyt.: akkor még a Jehova nem ismertetett.)

- Okoskodva mennek az igasság ellen . . . 1526
 Az URat ismérni már it lehetetlen!
 El rejtik magokat a sok szent titkokban,
 1970 Hazugság lakozik nyelveken, szájokban.
 A világ Istenét szegbe szugba dugták,
 Titkait az ember fülébe úgy sugták!
 Bálvány üregekben lakot a végezés,
 Onnan hirdetet ki az örök rendelés.
 1975 Haragra készítették ellenségek ellen, 1531
 Segítségül legyen érték törvéntelen.
 Így Istenek nállok végre oly eszköz let,
 Kit papja, a mivé akarta, azzá tet.

XI. A maga szeretet egyedül magáért nem lehet. Magáért lévén, másokért is kénytelen lenni.

- A maga szeretet az embert fel veszi,
 1980 A község sorából a Tronusra teszi. 1536
 Királyok 's az Égnek fél hatalmát bírják,
 Az emberek sorsát székeikre írják.
 Köztök a többinek ki ki parantsolna,
 Hogy a töb korona előtte hódolna.
 1985 E' szerint küszködven mindég egymás ellen, 1541
 Egynek mindenem túl menni lehetetlen.
 Ez is az is örzi hatalmában magát,
 Nem vehet szomszédul Tronusára igát.
 Kintset, hatalmat kért a maga szeretet,
 1990 De maga töb nélkül, ere nem mehetet. 1546
 Másokkal együvé önti tehetségét,
 Magán segít 's másul kéri segítségét.
 A király várait másoknak építi,
 Pénzét, mint fizetést, kezéből el hinti.
 1995 Hartzba is kel menni néki védelemért, 1551
 Egész táborának kel fizetni a bért.
 A különös haszon közönségessé lész,
 Magának keresve, másoknak hasznot tész.

- Senki sints magáért e nagy társaságban!
- 2000 Nem lehet egyedül lenni a Világban!
 Tselédid eszik meg a keresetedet,
 Szükségek terheli egész életedet.
 A fukar is közli akarattya ellen
 Másokkal kenyerét, bár essen kéntelen.
- 2065 Vagy akarod, vagy nem, a köz társaságnak
 Szolgálnod kel úgy, mint része e világnak. 1558
 Így az ember, magát szeretve dolgozik
 Másokért és a köz haszonnak áldozik.
 Ekként megy dolgával az örökös Rendben, 1562
- 2010 Király, koldus, vitéz, e tűnő életben.

*X. A bölts természet kiterjeszti világát, oktat és törvé-
 nyeket szab.*

- Ki szabhatot törvényt it minden életnek?
 Ki olvasta könyvét a bölts természetnek?
 A tévelygés közöt a józan okosság
 Hogy láttzot meg úgy, mint igasság, bódogság?
- 2015 Ember, angyal volt é, mint Egeknek szája 1565
 És a nagy Istennek fel szentelt postája?
 Fel jöt a böltsesség 's ragyogó tsillagát
 Vivén, fényességgel tölti el világát.
 Tévelygéseiből Emberi Nemzetünk
- 2020 Vissza kiáltozza 's oktattya életünk.
 A világ Istenét Egében tsudállya, 1571
 Törvényét lelkében maga fel tanállya.
 E szült igasságot, józan erköltsöket,
 E' termet a szívben betses gyümöltsöket.
- 2025 Semmit sem tanítot a természet ellen, 1575
 Tul a teremtésen menni, lehetetlen!
 A józan okosság e szerint oktatot,
 A bölts, a mit nem lát, arul el halgatot.
 Istene világát törvénnében veszi
- 2030 'S Magát Trónusának felibe nem teszi.

- Valami valóság, mind természettel let...
 Az Isten ez ellen más Rendeket nem tet.
 Mindent ítél, fontol a józan okosság,
 Természet ez, még is ¹ örökös igasság,
- 2085 Az igaz Istennek nagy esméretére 1579
 Hitet ad, de nem tör egymás életére.²
 A teremtés által ki jelentet törvényt 1581
 Állittya és nyujthat a szívnek is reményt.
 A részt az egészhez köti erejével
- 2040 És bír ebben minden ember elméjével.
 Egyik a másiknak keze nélkül el vesz,
 A községnek veszte jót senkivel sem tesz. 1588
 Így tanít az Isten 's lélek igassága
 És a természetnek józan okossága.
- 2045 Apró gyengeségből áll fel a hatalom,
 Szegény emberekből lesz kints 's birodalom.
 Ez a sok gyengeség együtt erőt teszen,
 Erőttségében nagy hatalom leszen.
 Kitsiny rang oktattya sokszor a nagy rangot
- 2050 És szolga vezeti tul urán a dolgot.
 Hát ³ önnön magáért ki ki máshoz megyen, 1591
 Hogy ez a sok féle ember mind egy legyen.
 E' ként tanít minket ez a nagy társaság,
 A józan okosság és a köz igasság.
- 2055 Így az ember magát emberré ⁴ úgy teszi,
 Ha keresetinek más is hasznát veszi. 1596
 Had vetélkedjenek az el tévelyedtek,
 Kik a könyvek között törvény tudók lettek.

¹ Bp.: *azért*.

² Minden képpen kerülném a magyarázatokat; restellem is, de it lehetetlen. Nem azt állittya, hogy a tsupa józan okosság Menyből alá szállot hitet adhat, hanem hogy okosság az, mely vélled a vallást elfogadtattya. Értelem nélkül való állatoknak ki papolna hitet? Ennyiben veszi hát, hogy minden féle tudomáanti dogmát, értelem által fogadunk el, mert a kinek esze nints, hit, sints.

³ Bp.: *Igy*. — ⁴ Bp.: *hasznossá*.

- Ellenkezésüket igazgattyák mindég, 1601
- 2060 A hol az igasság tsak ugy van, mint vendég.
Mutassák a Tronus felső méltóságát,
Hirdessék a népnek tévedt igasságát.
Nagynak és kitsinynek, ha elég tétetik,
Ot az Uralkodás jónak íteltetik. 1606
- 2065 Lássák, még a dogmás elmék is mit tesznek,
Kik a szó és hangért ellenségek lesznek.
Mind rossz, ha a köz jó 's bódogság ellen van...
Nem tsinál háborut, az UR, világában!
A versengés, tudod, ördögre tartozik,
- 2070 A' ki békével él, Istennek áldozik!
Mutattya az Isten, a mi nekünk szükség,
Továb okoskodni, hid el! eszetlenség!
Az ember egymástul segedelmet kíván, 1615
Meg vész, ki mássával, mint ellenség, ugy bán.
- 2075 Az ember egymásnak kezébül szedi ki
Javát, bódogságát, legyen bár akár ki.
És valaki embert üldözöt hasznáért,
Magából ontotta más oldalán a vért.
Fele az Embernek életéért fárad,
- 2080 A másik felébül köz bódogság árad.
Igy a teremtések egyre fel osztatván,
A világért vannak, benne megtartatván.
A teremtés tüzélyát Istened formálta, 1623
Ki a természetnek rendit így tsinálta.
- 2085 Hogy a különös jó köz jóra maradjon
'S Az *élet szeretet* másokért fáradjon.* 1626

VÉGE

A harmadik szakasznak.

* Az anglus író it azt érti, hogy nem az egész van a részért, hanem a részetskék vannak a Világnak egész testéért. Következés, hogy néked kel és sorsodnak a természet Rendi után menni és nem annak magát kívánságodhoz, önnön folyása ellen alkalmaztatni. Végre, hogy az emberek is közre maradnak a társa-

ságban, hol senki sem keresheti élelmét úgy, hogy másoknak véle hasznót, szolgálatot ne tegyen. El felejtette még ezt Póp ki mondani, hogy a gondviselés és természet rendi egy embert se hattak a naga irigységére, hanem önnön élete fen tartása alatt kényszerítik, hogy másokat nem táplálván, magát se táplálhassa. Így állot lábra a felebaráti kötelesség, melynek törvényét és szentségét az Isten és természet okoskodásunkra nem bízták, hogy véle meg ne bolondullyunk. Elég nemzet volt, ki e világot külön eledelével kívánta (Bp.: *volna*) tenni, (itt a bp. példány másolója majd három sort kihagyott), de a helyet tsak ötet ették meg. Elég fukar kívánnya köztünk is mindenét tsak egyedül enni, mások nélkül, de reá nem mehet; szüntelen belső könyhullatások közt nézven körülte, hogy vagyonnait mások is élík, melynek minden tépelődésével is akadályt nem vethet.

Szerettem volna e munkát végig magyarázni, mivel az idegen nyelveken nem értő tsupa magyar és együgyű olvasóknak számára még hamar jön; de nagyra terjedne és reá időm sint. Vannak oly versek, hogy értelmek egész könyvre is ki terjedhetne. Ha oly rövid értelemmel, szóval adnék mindent elő, mint az anglus író, némely gondolkozáshoz nem szokot tsupa magyar olvasó tellyességgel azt se tudhatná, mit olvas, nem értvén egyebet a szónál. De én falusi olvasóimat ismervén, a verseket szüntelen világositom, százanként rakván közzéjek azokat, mellyek Popéban nintsenek. Ő sebesen, röviden szokik egy tárgyról másra, azt kívánván, hogy értsük a többit. Nem lehet. Poémájából a tettezik ki, hogy kevés olvasásu Embernek és együgyűnek irni egy betűt sem akart. Valaki szélessen ki terjedet olvasásával, az emberi nemzetnek viselt dolgait nem ismeri, soha e munkának tökéletes meg értésére nem juthat, mivel őt hat vers néhol a legmesszebről való régiségekben, két három száz esztendőnek erköltseire és eseteire is mutatnak. Egy szóval, valaki nem historikus, nem mesés Poéta, sem Filozofus, a felsőbb rangu világi írókat, valójában meg nem értheti, bár úgy láttasson is néki, mintha tisztán értené.

NEGYEDIK SZAKASZ.

I. Az Ember, önnön boldogságára nézve.

Boldogság! Ó! tzelja egész életünknek,
Foglalatossága testünknek, Lelkünknek!
Mindenkor te feléd tsinálljuk az utunk —

2090 A merül szavadat halljuk, ara futunk.

Ó! mibe és hová rendelt az Istenség?

1631

Hol találjon reád a szeléd böltesség?

Királyi koronán függesz é, mint gyémánt?

Avagy az Istenség szolgálk szívére hánt?

2095 Tengeren, hegyek közt, kies térségeken,

Vitézek sisakján, vagy papi székeken

1636

Nyugszol? Miben lakol? hová rejteztél el?

Hogy tetted kötésed itt, az emberekkel?

Az ember sorsában el tévet okosok,

2100 Mint a természetben el merült tudósok,

Szúntelen fárasztják a tzélra magokat,

Mindenben keresvén a boldogságokat.

1641

Ez a boldogságát szegénységbe teszi,

1643

Amaz kintsért fárad és aranyan veszi.

2105 Más más uton megyen 's heverésben leli,

Vagy a tanulással fejében neveli.

Ezer felé viszik el a vélekedést,

1646

Szomjuzva keresik a meg elégedést.

1645

De a viszontagság kedvek meg emészti

2110 És boldogságokat keservekbe veszti.

Az érdemekről is addig okoskodnak,

Hogy valóságokrul osztán tsak álmodnak.

Hirdetik, hogy it ot vagyon a b6ldogs6g,
De 6r6mben nintsen sehol 6lland6s6g.

1651

II. A meg el6ged6s kevésben is fel tan6ltatik.

2115 Hagyuk el a kev6ly elm6lked6seket,
Hosszas okoskod6st 6s t6velyg6seket!
Minden karban lehet 6r6m 6s szenyved6s,
Nem f6g f6nyes rangtul a meg el6ged6s.
Erk6lts6nkben lelj6k fel a nyugodalmunk!

1656

2120 Javunkra m6s uton ne f6rasszunk magunk!
Az a k6zt6nk k6bzelt el t6n6 b6ldogs6g,
Mellyet kerget, keres it a haland6s6g:
E' sz6les vil6gon szerte sz6llyel osztot,
De soha senkinek sors6n meg nem 6llot.
2125 Minden helyre le sz6l, minden6t el t6nik,
Bujdosni e f6ld6n soha meg nem sz6nik.

1660

III. 6lland6 b6ldogs6ga, senkinek sints.

Mi itt a b6ldogs6g? ki az, ki tudhattya
6s mag6t sz6ntelen nyertesnek mondhattya?
Viszontags6gink k6zt minden fel6 futunk,

1655

2130 Bura 6s 6r6mre osztlik el az utunk.
Boldog vagy, mig 6r6lsz; boldogtalan, ha s6rsz,
Hogy re6d ne rontson, a vesz6llyel nem b6rsz.
B6ldogs6gnak mongyuk a vigass6gunkat,¹
Melynek keze² k6z6t lelj6k b6natunkat.

2135 Szenyved6sek n6lk6l lehetetlen 6lni,

1659

Baj n6lk6l nints 6let: ugy lehet it6lni.
F6jdalomrul szedgy6k keserves kedv6nket,
Igy az 6r6m b6 lesz 's le veri sz6v6nket.

¹ Bp.-ben: *B6ldogs6gnak mondjuk azt a' vigss6gunkat.* Els6 fogalmaz6sban 6gy volt: *B6ldogs6gnak mongyuk az oly vigss6gunkat.*

² Bp.: *kedre.*

- Ó! ki nem szenyvedet? 's hol az a halandó,
 2140 A kinek öröme, kedve nem mulandó?
 Ha it a bódogság minden baj nélkül van, 1677
 Kinél 's hol leled fel e széles világban?
 Nintsen valósága környűl állás nélkül,
 Az esetek szűlik 's tárgyrul tárgyra repűl.
 2145 Ha nints történeted oly, hol meg álhasson
 És gyönyörűséged, melyben mulathasson:
 Magában sehol sints, nem nyujtya kezeit,
 Elizeumodnak nem lád szép mezeit.
 Azt a bódogságot, mit mi annak hívnunk,
 2150 Időkre, órákra, fájdalombul szívunk.
 Mert a gyönyörűség, mely bura változik, 1679
 Egész bódogságra soha se tartozik.
 Fertályrul fertályra rebdeshet kedvében,
 Fordul mulattsága 's el mulik nemében.
 2155 Testi érzésünk közt nyűggel, bajjal élünk,
 A bódogságban is fájdalmakat lelünk.
 E' szerint állandó bódogság nem lehet, 1683
 Kesorűség nélkül az ember nem élhet.
 Tsak a gazdagokat tartjuk bódogoknak,
 2160 Kik mindég szegények házoknál magoknak.
 A nagy jövedelem¹ pompával, szükség lesz,
 A fukar, mint koldus, életével úgy tesz.
 Vagyonai közöt szüntelen éhezik,
 Meghal, másra hadgya 's bolondnak nevezik.
 2165 Tsak az Isten maga állandó bódogság, 1687
 Kihez nem közelít bűnös halandóság.

*IV. Az embernek különös kérésére a természet önnön
 Rendit és annak állandó örökös folyását nem változ-
 tattya.*

Az egész teremtés emberi tettzésre,
 Forgásában, tudod, hogy magát nem mérte.

¹ Bp.: győzedelem.

- Mászó bogár után a nap nem fordúlhat,
 2170 Egy ember tettzése mindent fel nem dúlhat.
 Tud meg hát halandó, hogy érted Istened 1689
 Nem tsinál uj Rendet! Békével kel lenned!
 Te tsak részetske vagy. Az egésznek rabja,
 Szikra a többi közt 's a szívednek fogja.
- 2175 Kérésedre soha a Rend fel nem fordul,
 Mihent tsudát kívánsz: tettzésed porba hul.
 A természet az a tsuda, a mely táplál,
 It élelmed ennél job módra nem talál.
 Külömb külömb féle tettzését mindennek 1695
- 2180 Nem lehet fel venni az örök Istennek.
 Ellenkezést kérnek tőlle, egy időben
 Kéttzer aratnának a szűk esztendőben.
 Minden Ember tsudát kérne Istenétől
 'S Az URnak kellene függeni esztétül.
- 2185 A természet Rendin ki ki bódlog lehet,
 Az Isten minden nap uj Rendet nem tehet.
 A vándorló szegény tiszta napot ohajt, 1697
 Ellenben a gazda a felleget sohajt.
 Most ez az éjjelbül napot akar tenni,
- 2190 Amaz a setéten ágyban kíván menni. 1700
 Ki ki tsak magáért teszi kívánságát
 'S Erőltetvén a nagy Isten igasságát.
 Minden kívánnya, hogy hallya meg Istene
 És Rendet, végezést ne tegyen ellene.
- 2195 De a ki az Eget által nem láthattya 1705
 E világ fekvését, hogy áll, nem tudhattya.
 Határozásképpen mit várjon URától,
 Ki törvénye ellen nem tér el magátul?
 Alatsonyság nekünk földi méltóságunk
 És gyengeségbül áll tűnő valóságunk. 1710
- Hijában kiáltunk, ha szavunk helytelen,
 Nem nyerünk, hogy ha az kérés törvéntelen.
 Mert ha engedelmes lenne, kinek kinek
 Az UR, veszni kéne e világ Rendinek.

- 2205 Változhatatlanná tette igasságát 1715
 És a természetben mütattya jóságát.
 Igígy vágyódásod törvénnýét nem rontya,
 Érted e világot, tudod, el nem bontya.

V. A kints és uralkodás másnál boldogabbá nem tesznek.

- Az Isten 's természet ugy akarták ketten,
 2210 Hogy ez erős Ember, más erőtlen legyen. 1720
 A honnan hatalom, szolgálat származzon,
 Egyik parantsollyon, a másik adózzon.
 Fel megyen az Ember és nagy méltóságban
 Él a többi felet, a halandóságban.
 2215 Uralkodó székbe helyhezteti magát, 1725
 Szent testel hordozza ezt az arany ígát.
 Ki hiszi, hogy ezek boldogok volnának,
 Mint töb más halandók és ne¹ kínlódnának?*
- Fojtsa meg a halált királyi székében,
 2220 Ne szenyvedjen soha pompás életében! 1730
 E' világnak duló viszontagságátul
 Ne féllyen! Bujjon el a nyavajáitul.
 Uraság, hatalom, kezednél lehetnek,
 De meg lesz gyötrelme véllek az életnek.
 2225 Méltóság nem adhat soha boldogságot 1735
 'S Nem mindenkor érdem szerez gazdagságot.
 Ha az Isten minden jót tsak pénzbe tenne,
 Az igasság ellen maga hibás lenne.

¹ Bp.: *úgy nem.*

* Eleitől fogva, valamennyi Filozofus Poéta, erköltsi tanító vólt e világon, mint Póp is, it a fejedelmeket, gazdagokat örökké nyaggattyák, halandóságokat, viszontagságaikat hányván nekik szemekre, mintha valójában hinnék magokrul a hatalmasok és gazdagok, hogy ki nem rázhattya őket a hideg szinte ugy, mint a kapásokat. Ők ezt felelhetik: *Kinek beszéltek Tudósok?* Hanem már ezt meg szoktuk a szegények vigasztalására. De tsak ugyan a kinek tehettsége van, mindenkor közzeleb éri boldogságát, mint a szükség szenyvedő szegény. (Bp. folyt.: *ha okossággal bír. A szükség betegség.*)

- Nem pénzért teremti az UR a jó szívet,
 2230 Kints nélkül b6ldog6t minden igaz h6vet.
 Eget, földet, vizet, napot, k6zre b6ts6t, 1741
 A ki v6llek 6lni tud, mindenfel6 6d.
 Az 6let sz6kss6ge meg szerezthet6k,
 Ha a testnek vagyon, meg 6l6gedhet6k.
 2235 Minden sorsra jut6t e szerint b6ldogs6g,
 Mint a gazdagokra vesz6ly 's nyomor6s6g.*

VI. A b6ldogs6gnak egy r6sze rem6nys6gben lakoz6k.

- Az ember a sors6t nem k6rhz6tathattya, 1747
 Minden keresetre mag6t el 6szthattya.
 Rem6nys6get 6d 6t, a hol val6s6g nints :
 2240 Ez, 6r6kk6 semmi, m6g is leg nagyub kints !
 Mikor m6r a dolgot b6rjuk hatalmunkban, 1751
 Nem rem6lly6k t6bb6 f6h6szkod6sunkban.
 Abban van a rem6ny, a mi nints kez6dn6l,
 A v6gy6d6s n6lla 6res kosarat ny6r.
 2245 Mind6g oda vissz6k, tud6d, rem6nys6g6nk,
 A hol6t m6g nints6n semmi nyeres6g6nk.
 A v6gy6d6s mind6g sz6mjuztattya sz6v6nk 1757
 'S Od6b od6b veti t6ll6nk rem6nys6g6nk.
 Mind6g fut el6tted, soha el nem 6red,
 2250 Ak6r mit agyon r6d, mind6g t6bre k6red.
 Soha sem tel6k b6 n6llad a rem6nys6g,
 H6lt6g k6s6r ez az 6rvend6tes 6ns6g.

* Ne ugy ved olvas6, mintha P6p minden vil6gi teh6tts6g 6s pénz nélkül tenn6 it Europ6ban k6zt6nk a b6ldogs6got leh6t6v6. 6n soha se hiszem, hogy 6t megel6ged6s lehessen, a hol sz6ntelen val6 sz6nyved6s van. Az 6ns6g gy6t6r : a gy6trelem nem b6ldogs6g. Tsak 6gy vegy6k, hogy mik6nt az okoss6g a testnek sz6kss6g6ig mag6nak eleget szerez, b6ldog lehet, tul az 6ly fejedelmen, k6t hat6r nélkül val6 v6gy6d6sai vagyon6nak k6zepette sz6k6lk6d6v6 6s a sz6msz6d6k ellen val6 k6szk6d6sben, szerents6tlenn6 tesznek.

- A mivel már bírunk, gyakran elfelejtjük,
 Uj tárgyért sohajtunk mig el nem nyerhettyük.
- 2255 Ezt is fére veted, ha sokáj használtad,
 Másért van reményed, már ezt meg utáltad.
 Ágrul ágra szökdös benned a reménység
 'S Kedvet ád szívednek e' tsalárd Istenség.
 Meg vakít és ot is gyönyörűség lehet,
- 2260 A hol gyengeséged semmire sem mehet.
 A semmiséget is szerentsévé teszi
 Benned álmaival 's eszedet el veszi.
 Eléb el bolondít, boldoggá ugy teszen,
 Győzedelmeskedvén semmivel az eszen.
- 2265 Rangot, nyereséget, feleséget ígér,
 Hivatalt, a hová kis léted el nem ér.
 De mind addig hiszed, mig sorsod fel nem üt
 És reménységeddel végtére el nem dütt.
 Ha álomban vólt is, elég! gyönyörköttél,
- 2270 Ha e gőz el oszlot, ujra másat leltél.
 Igy a reménységet szívünk mindég üli,
 Mindég fojtogattya, mindég újra szúli.

1765

VII. *A lehető boldogságot, a természetnek meg elégítése adgya.*

- A mit a természet tart boldogságának,
 Kevéssel meg tudja szerezni magának.
- 2275 Eledel, ruházat, szabadság, tsendesség,
 Okos gazdálkodás, jó asszony, egésség*
 Minden boldogságnak határát szabhattyák,
 A mi életedre szükség, meg adhattyák.
 Az okos ezekkel boldogságra mehet
- 2280 Annyira, a mennyi it a földön lehet.

1771

1775

* Póp ki hatta az asszonyt, a mit Voltér hibának vet. De ezt Póp együt értette a többivel. Már én tsak oda teszem: ne legyen meg ütközés.

- A házi baj tudod, soha ki nem marad,
 Király, vitéz, bölts, szent, akárki hogy fárad.
 Másokhoz vagy kötve gyönyörűséggel
 'S Hányattatásba jössz vélek életeddel.
- 2285 Alkudni, egyezni kel, lásd! a sorsoddal,
 Hogy nyugodalomra juthass el magaddal.
 Egyre másra a bajt javaidhoz méred,
 Melyikben nyersz többet, eszedhez úgy méred.
- Ne hid hát, hogy tsak a gazdag mulathasson 1777
- 2290 És mást a természet ne bódogíthasson.
 Hijában halmozzák öszve a kintseket,
 Nem teszik bódoggá a romlot szíveket.
 A lélek ismertet meg elégedése (a) 1781
 Magával: több, mint a kintsnek meg nyérése!
- 2295 A gonosz közöttünk nagy rangra fel mehet,
 De titkon szívében gyötrelmek közt lehet.
 Nem az a bódogság, ami pompát mutat;
 Az, a mit a lélek belől maga tudhat.
 Ha tsendesség nintsen nállad a lelkedben,
- 2300 Mitsoda bódogság lakhatik szívedben? 1786
 A gonosz ragadoz, huz, von életében,
 Ditsekszik, hogy olyan szerentsés tettében.
 És mig bódogságát részegen kergeti,
 Addig lelkét amot mardosásra veti.
- 2305 Ha pedig it titkon emészt a fájdalom, 1791
 Nem gyúl kintsel beléd, tudod, nyugodalom.
 Másfelől gyakorta rontyuk egységünk,
 Indulattal üzzük el a békességünk.
 Tsak a bosszú állás ezer felé üldöz
- 2310 'S Hasonlít bennünket néha az ördöghöz.
 Aranós fellegre festyük bódogságunk, 1795
 Tzifraságért, névért, füstért verjük magunk.
 Az Isten, természet, eléggel áldanak,

(a) E' versek, gondolatok nintsenek Pópban, de it helyeket
 leltem 's ki tettem.

- De a vágyódások ott meg nem állanak,
 2315 Királlyá, angyallá, Istenné kel lenni . . .
 Nem tud már az Ember magával mit tenni.
 Te ¹ szörnyű vágyódás! Az élet belé fúl 1801
 És ha tüze ki kap, egy világot fel dúl.
- Következik é hát, hogy szerentsés legyen
 2320 Mind az, a ki köztünk méltóságra megyen?
 Mennyit vert már földhöz a hatalmassága?
 Mennyit éheztetet meg a gazdagsága? 1806
 A világot lántzra kívánta sok tenni,
 Ugy hitte, hogy majd tud feje felet lenni.
- 2325 De az ily hatalom fent a fellegekben
 Füstöt vét az égő 's dörgő Menykövekben.
 Mivel bóldogab a király jobbágjánál?
 Nyughatik a vezér többet szolgájánál?
 Ez talán testében inkább kergettetik, 1815
- 2330 Amaz, nem dolgozik 's belől gyötrettetik.
 Kátónak szolgája tsendes időt töltöt,
 Mikor ura véres halállal küszködöt.
 Kassius és Brutus magokat meg ölik,
 Szolgáik utánnok élnek 's helyek lelik.
- 2335 A világ ki fujja magát keservében 1819
 'S El törli Nagy Sándort ifju életében.
 Senkinek sem adhat a rang bóldogságot,
 Ha nem isméri a józan okosságot.
 Minden karba bé hat a halál, gyötrelem, 1825
- 2340 Királyi széket is üt a veszedelem.
 Tsak a valóságos, igaz, szeléd böltsek
 Tudják, miben nyugszik javok, szerentséjek.
 A tudatlan lélek úgy hiszi magában,
 Hogy mindenkor igaz a vágyódásában.
- 2345 Bóldogságát várja ot, hol nints, oktalan, 1831
 Szüntelen reméli 's mindég haszontalan.

¹ Bp.: Ó.

- Nem hiszi, hogy nints it tellyes nyugodalom
 'S Mindenüt terülve van a sok fájdalom.
 Ne hidgye hát senki egész bődögságát,
 2350 Mert el nem kerüli a nyomorúságát. 1836
 A ki gyönyörködik, annak szenyvedni kel,
 Háboru van nálla a testel 's lélekkel.
 Esetünk 's eszünkötül jön bánatunk, kedvünk, 1841
 Ezekkel vigyázzunk: Mindent benne lelünk.

VIII. Az ember szabad akarattjára hagyatik.

- 2355 Mi tész az embernek e földön annyi kárt?
 Miért vész el sokszor, mikor szerentsét várt?
 Ki hiszi lelkében, hogy tsak Istene tész
 Akaratot belé, mikor gonosszá lesz? 1846
 Hogy igasságátul el álván, kéntelen,
 2360 Ember által mennyen az ártatlan ellen?
 Ki taszithattya hát vétkét Istenére?
 Ki vetheti bűnét az Egek szemére?
 A bolond így kiált: az UR *kényszerítet!*
 Vesztemet végezvén 's lelkem gonosszá let.
 2365 Van szabad akarat a vad állatokban;
 Lelkeink vólnának rabok nagyságokban?
 Az érző életnek akaratot adot
 Az Isten, a mikor örök Rendet szabot.
 Esetünk, értelmünk vontzollyák sorsunkat...
 2370 Nézzük ki utunkat, órizzük magunkat.
 Mikor a nagy habok hajódból ki dűtnek 1853
 És a Vizek közöt kő sziklához ütnek:
 Mongyad a tengernek, hogy vegyen szárnyára,
 Tegyen ki a földnek száraz határára. 1856
 2375 Ha az el hanyatlot hegyek meg zudulnak,
 Alattok utazol és fejedre hulnak:
 A levegő Égben esedezéssel
 Állítsd meg 's szabaduly töllök kéréseddel!

- El van it végezve tettedben életed 1861
- 2380 És eseted ellen nem kél ki Istened.
 Igaz, határt szabot az UR életünknek,
 De természet szerint lesz vége létünknek.
 Senkit sem erőltet az UR bolondságra, 1865
 Bűnre, erőszakra és más gonosságra.
- 2385 Hogy tzellyát elérje, bűnünkre szüksége
 Nintsen. El rendeli ezt nagy Istensége!
 Miért szenyved tehát annyit az igasság
 És jutalmaztatik az úndok gonosság?
 Valyon gondolod é, hogy a boldog lehet, 1871
- 2390 A' ki a bűnöktől bért, jutalmat vehet?
 De a gonosznak is, ha fölgyein fárad,
 Fejére, mint másnak jövedelem árad.
 A természet annak agygya, a ki veszi
 'S Mivét idejében érette meg teszi. 1876
- 2395 Nem tudgya, nem érzi a föld, ki szántotta?
 Akárki: gyümölsét, annak ajánlotta.
 A dolgot veszik fel, nem azt, ki dolgozik!
 A ki verejtékkal keres, jól áldozik!
 Ha a rossz erköltsű ember néked kaszál 1885
- 2400 Egész nap, estvére jutalomra tanál.
 Gonosz é lelkében, tölle nem kérdezed,
 Hogy néked dolgozot, érte ki fizeted.
 Ha az igaz ember estve hozzád bé tér,
 Ki a napon hevert 's tölled jutalmat kér: 1890
- 2405 Meg fizeted azért, hogy magát igaznak
 Mongya 's te se tudod, tetteiben gaznak?
 E'ként a gonosz is szerentsés dolgával,
 Mivel keres, fárad 's szépen él javával.
 Ellenben az igaz, ha keresni nem tud,
 2410 Szenyved 's büntetésnek, ha kiáltja,¹ hazud.
 Értetlenségének a következése,
 A hogy van erköltse és volt nevelése.

¹ Bp. és Sp.: *kiáltja*.

- A sors jóval fizet némely gonoszoknak, 1893
 De nem tette véle őket böldegoknak.
 2415 Az igaznak java erköltsében vagyon,
 Ere tud vigyázni: ezzel jó a vagyon. 1896
 Szükséges munkánkal életünk táplálni
 Nem lehet heverve élelmet tanálni;
 De a békességért lelkünkkel alkudgyunk,
 2420 Hogy böldegnak mondván magunk, ne hazudgyunk.

IX. A vérnek régisége érdem nélkül nem nemesít.

- Mit teszen, hogy régi Nemzetből születél? 1901
 Érdem nélkül atyád vérében Ur lettél?
 Ha nintsen erköltsöd, mellyel Nemesedhetz,
 Méltóságos ember valóban nem lehetz.
 2425 Mi a ditsőssége fő nemességédnek?
 Ha nem látzik jele az Emberségednek?
 Ha erőtlensége tsekély kis lelkednek 1907
 Nem viszi nemesen rendit életednek:
 Pótold ki magadat örökségeiddel,
 2430 Mutasd méltóságod semmiségeiddel!
 Tsak érdemben lakik az igaz nemesség 1911
 És e nélkül a rang kevély eszetlenség.

X. Hír, név és annak nagysága.

- Kinek van nagysága? annak a ki vért ont 1919
 És mint győzedelmes országokat el ront?
 2435 Vagy az, ki tudományt szerez elméjében, 1921
 Hogy az igazságot ismerje fejében?
 Egyiknek másiknak, ha nints szelédsege,
 Nem lehet érdeme 's igaz Embersége.
 A manéros tudós tört hányó eszével
 2440 Ollyan, mint pusztító vitéz, fegyverével. 1926

- Egyik tudománnyal tsal¹ az igasságban,
 A másik fegyverrel dúl a gonosságban.
 Tudósnak, vitéznek egyenes lélek kel,
 Nagy veszély származik a rossz, nagy elméssel.
 2445 Rossz szívben közöttünk az a külső nagyság 1931
 Éltünknek ostora 's tsak büszke bolondság.
 A ki az érdemet érzi és isméri:
 Lelkének nagyságát a rangtul² nem kéri.

XI. Ditsősség.

- Mitsoda közöttünk a hír, név ditsősség?
 2450 Honnan lesz, miből jön nevünkre tisztesség? 1936
 Ti kedves árnyékok! reátok esdeklünk!
 Ti értetek fárad majd egész életünk.
 Mindég mentegettyük magunkat tölletek,
 Még is örvendünk, ha lehetünk vélletek.
 2455 Minden élő ember vontzólná jármotok — 1941
 Örökös szolgátok, vitézek, okosok.
 Mond meg hát Póp, hogy vagy te a ditsősséggel,³
 Annyit tanátskozván a szép böltsességgel?
 Te vagy itt, a ki azt igazán kerested
 2460 És természet által magadévá tetted. 1946
 A kit a természet nem segít, nem tanul
 És a tudományba hig esze belé fúl.
 A böltsesség pedig felette van ennek,
 Melyre tsak egy néhány erős lelkek mennek.
 2465 Az örökké való időkben aluszol 1947
 Póp! És híred, neved karjain nyugoszol.
 Nem látod mit tsinál a világ neveddel
 És hogy világítasz érdemes lelkeddel.
 Illyen életével, lásd, a halandóság,
 2470 Kinek volta, míve, füst és mulandóság. 1951

¹ Sp.: *tsak* (hibás másolás folytán).

² Sp.: *aranytól* (hibás másolás folytán).

³ Bp.: *Itt a Fordító beszél* (jegyzetben).

- Hol vannak e Világ régi vitézzei
 És a Tronusoknak hatalmas kezei?
 Mint a futó szelek, el tűntek előllünk,
 Nem éreznek semmit, nem tudnak felöllünk. 1956
- 2475 Mind árnyék, valamit e világon látunk,
 Szélllyel nézünk benne és azzal meg halunk.
 Kardal, vagy pennával szerzünk nevet és hírt..
 A ki értek fárat, kedvében sokszor sírt!
 De ebben is ezer a sok vetélkedés,
- 2480 Költsön ellenkezés, egy 's más vélekedés.
 Filozofus előtt a vitéz gyilkos lesz 1961
 És ötlet sok vitéz mord eszetlennek vesz.
 Nagy Sándor kargyával magát fel emeli,
 Diogenest a fél hordóban meg leli.
- 2485 Mind ketten tévednek nagy vágyódásokban
 És a magok módján bolondok magokban.
 Egyik veszedelmet kiált a Tronusban,
 A másik fél eszűt az üres hordóban.
 Ez hadakba megyen, hogy világot verjen; 1967
- 2490 Amaz ír 's markábul szörből, hogy hírt nyerjen.
 Melyik téved köztök töb eszetlenséggel?
 Hol van a vágyódás nagyobb veszetséggel?
 De Matzédó Sándor dühösebb bolond volt, 1971
 Mert fegyvere által sok ezer ember holt.
- 2495 Így hát életünkben akar hogy tselekszünk,
 Tsak inséget mutat dolgaink közt eszünk.
 Tele van a szívünk haszontalansággal,
 Kesereg életünk a mulandósággal.
- A nagy hírt és nevet mindenik kívánnya, 1979
- 2500 De hogy érte fárat, végre sok meg bánnya.
 A mikor valaki böltsességet mutat —
 Azt mongyák el tévedt és tsak elmét futtat.
 Tudatlan a böltset meg nem ismérheti,
 Mert ostobaságát hozzá nem mérheti.
- 2505 Mit tud gyengesége nagyságárul vélni,
 Ha a böltsességről nints mivel ítélni?

- Sőt az igaz böltset bolondnak állítták
 A bolondok 's betsit a porba szállítják.
 Ki vőlt e világon, kit nem rágalmaztak? 1987
 2510 És a gyaláztatnak benne nem áldoztak?
 Az ember Istenét meg köpi szemébe
 'S Fára feszíti fel a véres testébe.
 Ellenkezés nélkül ditsósság nem lehet!
 Hírre, bánat nélkül, egy ember se mehet!
 2515 Nints oly hebegő nyelv, mely kárt ne tehetne
 'S Tündöklő ortzádra piszkot ne vethetne.
 Mi az oly okos is, ki testét szárazsztya? 1991
 Magát könyv írással, pennával fárasztja?
 Világát meg unnya, vastagíttya vérit
 2520 'S Nyavalyában kapja munkájának bérít.
 Ha méj az elméje egynehányan értik,
 Kevesen ditsérik és sokan nevetik;
 Ellenben, ha tsekély az okoskodása,
 Gyalázattyát szüli tudatlan mondása.
 2525 Ha fel nem emelik nevét a tudósok:
 Füstöt vet, akár mit beszéllenek mások.
 Vagy az egész Világ munkáján öszve vesz;
 Ez bellőle kegyest, amaz hitetlent tesz.
 Így az erősebb rész rajta megy, meg fojtja,
 2530 A gyengébb ügyében nem oltalmazhattya.
 Törvénybe idézik, büntetik életét
 És szívekben titkon helybe hadgyák tettét.
 Neve e két kőszál közöt hanyattatik, 2001
 Gonosznak, igaznak egyre mondathatik.
 2535 Mitsoda bódogság van hát az Írókban,
 Kik örökké busak 's nyöszörgők magokban?
 Az okos küszködik, vesztegeti magát, 2005
 Fohászkodva huzza e keserves igát.
 A heverő ember, munkáját fel veszi,
 2540 Olvassa, rá ásít 's osztán fére teszi.
 Rostállya értelmét, hogy meg mutathassa,
 Mennyivel töb nálla 's felül haladhassa.

- Segíti tzeljában a vélekedése
 És magárul való nagy kézbelődése.
- 2545 Szeressük az Istent, felebarátunkat! 2013
 Huzzuk össze e nagy lármában magunkat,
 Hadjuk ugy a dolgot, a mennyiben lehet. .
 Az okos magának mindenbül jót vehet.
 Egész bódogságot köztünk ne reméljünk;
- 2550 Dolgozzunk, szenyvedjünk, osztán Istent féljünk! 2018
 A jó reménységben bujdos bódogságunk,
 Tápláljuk bajunk közt a füstivel magunk.
 A fő vigasztalás reménységbe vagyon,
 Ne kínozzuk magunk a Világért nagyon. 2022
- 2555 Magának állandó, mi benne el hullunk,
 Halomra temettyük halálunkal magunk.
 Gyönyörűségével szívünket táplálja 2025
 Egyfelől 's más részen gyötrelmünk tsinállya.
 Tsak a szép erköltsben lakhatik békesség,
- 2560 Mely tsendessé téssen, más felől ékesség.
 Nyelvünk egymás ellen káromlást ne tegyen,
 Gonosz ítélettel a lelkünk ne legyen!
 Mert ha a bódogság halandóban élhet, 2031
 Nemes erkölts nélkül a szívén nem lehet.¹
- 2565 Jer hát véllem lélek! Ketten indullyunk el!
 Ne fárasszuk magunk e semmiségekkel!
 Hadjuk el a világ veszéllyét, lármáját, 2035
 Vessük el a testnek keserves igáját!
 Nézzük² el az Embert magával veszódni,
 2570 Lelkével küszködni, sorsán tépelődni.
 Örökké valóság hívja életünket,
 Hogy meg oszlattassa együt lételünket.³
 Mint a sas a magas fának tetejéről
 Fel megy az Egekben a fellegen felül:

¹ Bp.: *szívére nem mehet.*

² Bp.: *Hagyjuk.*

³ Bp.: *testünkben létünket.*

- 2575 Mi is az Ég felé tsendesesen lebegjünk, 2045
 Földi lakásunkból fellyeb emelkedjünk.
 Véres fergeteg it minden a föld színén,
 Bóldogság, tsendesség lesz az élet végén.
 Jövel erre lelkem! éneklő Musáddal, 2051
- 2580 Ved fel igasságod szárnyaknak magaddal!
 A földön tévelygő emberi Nemzetet
 Hadjuk itt 's öleljük felettünk az Eget;
 Lássák, hogy az Isten jó, szent, nagy, ¹ mindenben 2055
 És tsak tudatlanság zúg az Emberekben!

VÉGE.

¹ Bp.: jó és szent.

TARTALOM.

	Lap
Bevezetés. Írta <i>Harsányi István</i>	3—17
I. Az embernek próbája. Bécs. 1772. Írta <i>Bessenyei György</i>	19—100
Az eredeti czímlap hasonmása	19
Ajánló-levél	21
Póphoz	23
Első levél	27
Második levél	47
Harmadik levél	66
Negyedik levél	87
II. Az ember poémában az anglus Pópnak elméje szerint. 1803. Írta <i>Bessenyei György</i>	101—196
Jegyzés	103
Első levél	111
Második szakasz	133
Harmadik szakasz	157
Negyedik szakasz	180

A Franklin-Társulat kiadásában Budapesten megjelent:

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV.

1. SZÉKELY SÁNDOR, **A székelyek Erdélyben.** 1822. Kiadta HEINRICH GUSZTÁV, 123 lap, ára 1 kor. 20 fill.
2. **Pálos iskola-drámák a XVIII. évszázadból.** A M. T. Akadémia kéziratából kiadta BAYER JÓZSEF, 80 lap, ára 80 fill.
3. **Csiksomlyói nagypénteki misztériumok.** A XVIII. századi kéziratból kiadta FÜLÖP ÁRPÁD, 244 lap, ára 2 kor.
4. **Heltai Gáspár esopusi meséi,** Colosvarot, 1566. Kiadta IMRE LAJOS, 304 lap, ára 2 kor. 40 fill.
5. **Poncianus históriája.** Bécs 1573. Kiadta HEINRICH GUSZTÁV. 231 lap, 2 kor.
6. **Gyöngyösi István. A család Cupidonnak kegyetlenségét megismerő és annak mérges nyilait kerülő tiszta életnek geniusa.** A költő kéziratából kiadta dr. RUPP KORNÉL, 194 lap, ára 2 kor.
7. **Bessenyei György. A természet világa v. a józan okosság.** Kiadta BOKOR JÁNOS 407 lap, ára 3 kor. 60 fill.
8. **Dugonics András. Az arany pereczek.** III. kiad. Kiadta BELLAAGH ALADÁR. 368 lap ára 3 kor. 20 fill.
9. **Balogh István. Ludas Matyi.** Bohózat 3 felvonásban. Kiadta BAYER JÓZSEF. 96 lap, ára 1 kor.
10. **Mondolat.** Dicsalóm 1813. Kiadta BALASSA JÓZSEF. Két hasonmással. 109 lap, ára 1 kor.
11. **Felelet a mondolatra.** Pesten 1815. Kiadta BALASSA JÓZSEF. Függelék: A mondolat és a felelet egykorú bírálatai és Somogyi Gedeon válasza a feleletre. 114 lap, ára 1 kor.
12. **Telegdi Miklós** felelete *Bornemissza Péter fejtegetés* című könyvére. 1580. Közrebocsátotta Dr. RUPP KORNÉL. 172 lap. 1 kor. 60 fill.

13. **Bessenyei György. Agis tragédiája.** Bécs 1772. Kiadta Dr. LÁZÁR BÉLA. Egy hasonmással. 171 lap, ára 1 kor. 20 fill.
14. **Bolyai Farkas. II. Mohamed.** Szomorujáték három felvonás. Kiadta HEINRICH GUSZTÁV. 112 lap, ára 1 kor.
15. **Vásárhelyi daloskönyv.** XVI—XVII. századi szerelmi és tréfás énekek. Kiadta FERENCZI ZOLTÁN. 247 lap, ára 2 kor.
16. **Bessenyei György. Lais vagy az erkölcsi makacs.** Vigjáték öt felv. Kiadta Dr. LÁZÁR BÉLA. 102 lap, ára 1 kor.
17. **Fazekas Mihály versei.** Bevezette és kiadta TÓTH REZSŐ. 206 lap, ára 2 kor.
18. **Gesta Romanorum.** Fordította HALLER JÁNOS. Kolozsvár. 1695. Kiadta KATONA LAJOS. 516 lap, ára 4 korona.
19. **Faludi Ferentz Téli éjtszakák,** Kiadta dr. RUPP KORNÉL. 183 lap. 1 kor. 60 fill.
20. **Kazinczy Ferencz. Tövissek és virágok.** Széphalom 1811. Kiadta BALASSA JÓZSEF. 100 lap. 1 kor.
21. **Protestáns iskoladramák.** Összegyűjtötte és kiadta BERNÁTH LAJOS. 410 lap. 4 kor.
22. **Költői elbeszélések** KRESKAY IMRE hátrahagyott irataiból, életrajzi adatokkal s jegyzetekkel közli Dr. HATTYUFFY DEZSŐ. 124 lap. 1 K 50 f.
23. **Ányos Pál versei.** Bevezetéssel és jegyzetekkel kísérve kiadta CSÁSZÁR ELEMÉR. 324 lap. 4 kor. 50 fill.
24. **Verseghy Ferencz kisebb költeményei.** Kiadják CSÁSZÁR ELEMÉR és MADARÁSZ FLÓRIS. 408 lap. 6 kor.
25. **Földi János költeményei.** Kiadta és bevezette Dr. MIXICH LAJOS. 240 lap. 3 kor.
26. **Szentjóni Szabó László költeményei.** Életrajzi bevezetéssel és jegyzetekkel ellátva kiadta GÁLOS REZSŐ. 252 lap. 5 kor.
27. **Magyari István. Az országokban való sok romlásoknak okairól.** Kiadta FERENCZI ZOLTÁN. 278 lap. 5 kor.